

AHO JUHANI

KEVÄT JA

TAKATALVI

Juhani Aho

Kevät ja takatalvi

«Public Domain»

Aho J.

Kevät ja takatalvi / J. Aho — «Public Domain»,

© Aho J.

© Public Domain

Содержание

KEVÄT	5
1	5
2	15
3	22
4	28
5	34
6	38
7	40
8	45
9	56
10	62
11	64
Конец ознакомительного фрагмента.	65

Juhani Aho

Kevät ja takatalvi

KEVÄT

1

Hän oli toverinsa kanssa myöhään illalla saapunut yöpaikkaan, läpimärkänä sateesta. Saatuaan vähän kuivaa ylleen he olivat heittäytyneet kumpikin vuoteelleen lämpimäin ryijyjen ja nahkasten alle ja nukkuneet kohta.

Kun hän aamulla hiljalleen heräsi, ei hän ensin tahtonut mitenkään saada muistiinsa palautetuksi, missä oli ja kuinka oli tänne tullut. Hänen silmäänsä tunki vähän päivänvaloa jostain katon rajasta, mutta alempana, missä hän lepäsi, oli vielä puolihämärä. Vähitellen selvisi hänelle, että hän makasi aitassa, jonka orsilla riippui peitteitä, hameita ja valkeita vaatteita monessa kerroksessa. Seinän rakoihin oli pistetty kukkivia pihlajan ja tuomen oksia, joiden tuoksun hän tunsu sita suloisempana ja voimakkaampana, kuta enemmän valveutui. Ja vähitellen alkoi korva omistaa ääniä ulkoa. Hevosien kello kalkatti jossain, ja vasikka ynähti. Käki kukahti ylhäällä aivan seinän takana ja sai hänet täysin hereille.

Kuinka hän oli tänne tullut?—Kuka hän oli?—Mitä varten hän oli täällä? Hän oli nukkunut mielestään yön niin pitkän kuin olisi siirtynyt toisesta elämästä toiseen. Oli kuin olisi pannut maata pienessä lukukammiossaan Helsingissä, palattuaan sinne maisterinvihkiäis-tanssiaisista keväisenä yönä laakeriseppele päässään —ja vasta nyt siitä unesta herännyt.

Nyt kukkui niitä kaksi kilvan. Eilen oli satanut koko päivän. He olivat astelleet reput selässä karjateitä, rämpineet soita, eksyneet tieltä ja nähneet talon korkealla mäellä, jonne olivat nousseet läpi vettä valuvien lehtojen. Joku mies oli ollut vastassa, joku nainen oli kulkenut pihan yli ja sieltä takaisin, ja isäntä oli pyytänyt seuraamaan, ja sitten he olivat nukkuneet.

Sanomattoman suloinen tunne valtasi hänet, ja hän koetti uudelleen nukkua. Mutta paistaahan siellä päivä, eihän siellä siis sadakaan eikä tuule! Ja koska käki kukkuu ja vasikat tyytyväisinä ynisevät, niin onhan siis ilma kaunis ja lämmin!

Koko matkan Helsingistä pohjoiseen oli ollut kylmä takatalvi. Oli jo luntakin tuiskuttanut ja tuuli ollut koko ajan luoteessa. Järvetkin olivat vielä paikoitellen jäässä ja lunta korpipaikoissa. Mieliala oli ollut masentunut, minne tulivat. Edellinen vuosi oli ollut hallavuosi. Jos vielä tämäkin, niin on kaikki hukassa—se oli ollut pelko kaikkialla. Siirtyä sinne Helsingin juhliilta, nähdä nälkäistä karjaa ja kerjäläisiä tiepuolella horjuvan! Ja kaikki vain odottavat etelätuulta ja sadetta ja paistetta. Ja yht'äkkiä oli tullut sade, ja nyt lupaa tulla paiste.

Suomi, jota hän vain vähän oli ennen nähnyt, oli ollut niin ruma, niin yksitoikkoinen. Missä oli se Savon kehuttu kauneus?

Hän hypähti alas ja aikoi herättää toverinsa. Vuoteesta peitteen alta näkyivät hänen pyöreät kasvonsa, joista nukkuessakin kuvastui tyytyväisyys ja varmuus.

Mutta ei, antaa hänen nukkua, ei hän kuitenkaan välitä luonnosta ja sen kauneudesta.

Hän raotti aitan ovea ja jäi siihen ihmeissään seisomaan. Aamun koi valaisi jo tuulimyllyn siipiä ja kimalteli pihanurmikon ja tuvan turvekaton kastehelmissä. Mutta alempana oleva maisema oli yhtenä ainoana sumumerenä niin pitkälle kuin silmä kantoi. Siellä täällä nousi sen pinnalta esiin joku metsäinen kukkula, ja jotkut mäen rinteellä olevat puut pistivät latvansa sen läpi kuin tulvan sisästä. Mutta taivas oli kirkas ja poutainen.

Voimatta pidättäytyä kääntyi hän toverinsa puoleen:

–Nouse ylös, Risto! Tule katsomaan!

–Anna minun nukkua, urahti toveri.

Hän hiipi hiljaa, varpaillaan käyden märällä nurmikolla, pirtin perään, jossa kasvoi kukkiva, tuuheaa tuomi, imien voimaa alla olevasta ruispellosta. Talossa väki vielä nukkui, eikä tuvasta kuulunut luiskahdustakaan, mutta talon ympäristössä kiihtyi kiihtymistään kukunta ja yltyi yltymistään laulu. Koko tuo suuri sumumerikin tuntui soivan. Ikäänkuin sen pohjalta, sen läpi ja pitkin sen loivia laineita kohosi ja kuului satakielten viserryksiä, teerten kuherrusta, sorsan ääntelemistä, vihellystä, piipitystä ja jostain loitolta kosken kohinaa.

Yht'äkkiä haihtui sumu, kohosi kuin kansi vakkasesta, pullahti pilvimuodostumina ylös taivaalle ja paljasti kaiken, mikä oli alhaalla. Hän näki äärettömän avaran metsäisen alueen, niinkuin puolikattilan, jota reunustivat kaikilta tahoilta korkeat vaarat, ja vaarain välissä kimalteli vesijaksoja, suuria selkiä, kaitaisempia jokia ja vuoksia. Siellä täällä oli pykälä vaaran harjanteissa, oli joku asuttu pälvi, viherti joku pelto tai rusotti kaskia rinteillä. Vesistöjen varsilla viherteli lehtoja ja niittyjä kuin reunustimia metsäisissä vaipoissa, joita vedet erottivat toisistaan. Muutamalta ilmansuunnalta vaarain välitse aukeni suunnaton, silmäkantamaton suo, jossa petäjäinen kasvullisuus harveni harvenemistaan keskustaa kohti. Hänen silmänsä haki kirkkoa, mutta ei löytänyt sitä,—kirkkoa ja pappilaa...

Aamutuuli suhahti tuomessa hänen päänsä päällä, ja joku ovi avautui ja sulkeutui pirttirakennuksessa. Hän palasi takaisin aittaan ja huusi ovesta toverilleen:

–Nouse ylös katsomaan, Risto!

Mutta toveri vain murahti, toiselle kyljelleen kääntyen:

–Anna minun nukkua, Antero!

–Nukkua tällaisena aamuna! Mitä ihanimpana! Mitä suurenmoisimpana! Aurinko juuri nousee, ollaan korkealla mäellä, josta koko luvattu maa eteemme aukeaa. Ylös, unikeko!

Mutta kun toveri vain kiskaisi peitettä puoleensa, antoi hän hänen olla ja heittäytyi itsekin vuoteellensa nahkasten alle lämmintä hakeakseen. Eikä aikaakaan, kun hänkin taas nukkui.

Hän heräsi siihen, että lattiapalkit kolahtivat ja vuoteen vieressä seisoj nuori nainen puoleksi hänen ylitsensä kumartuneena.

–Herra olisi hyvä ja ottaisi kahvia.

Se oli tummansiniseen körttipukuun puettu, pitkäpalmikkoinen tyttö, joka katseli häntä suurilla, sinisillä silmillä, kasvot ystävällisessä ilmeessä.

Risto oli jo herännyt ja saanut kahvinsa.

–Onko tämä teidän aittanne? kysyi hän tytöltä pannessaan tyhjän kuppinsa tarjottimelle.

–Minun nimissäni tämä on ollut, sanoi tyttö.

–Missäs olette itse nukkunut, kun me olemme vallanneet teidän aittanne?

–Ainahan sitä on sijaa...

–Mutta missä me nyt olemme? kysyi Risto.

–Korkealla mäellä, keskellä ihaninta erämaata, katso tuonne! huudahti Antero.

–Ei! Mutta mikä on paikan nimi?

Samassa tuli isäntä tuoden heidän tupaan kuivamaan vietyjä vaatteitaan. Hänkin oli körttipuvussa, keski-ikäinen, lempeästi ja vakavasti katseleva mies.

–Nuoret herrat taisivat tuoda kesän tullessaan, sanoi hän. Kun pohjoinen rupesti Urvolta porottamaan, niin ei luullut loppua tulevankaan.

–Mutta sanokaahan meille, isäntä, missä me nyt oikeastaan olemme? Mikä on tämän talon nimi?

–Tämä on Rajavaara, toinen puoli tätä on Kontojärven pitäjää, toinen Korpivaaran kappelialue. Raja kulkee tuolta tuon ison kiven kohdalta myllyn luona. Sieltä näkyy Kontojärven kirkkokin.

–Vai on tämä Rajavaara, virkkoi Risto saatuaan vaatteet ylleen.—Me siis kuitenkin osuimme oikeaan.

—Onko tästä pitkältä Kontojärven kirkolle? kysyi Antero vilkkaasti.

—Eihän tästä jos viisi neljännestä.

—Siis voimme olla jo tänä iltana siellä.

—Eihän nyt semmoista kiirettä.

—Hänellä on kiire sinne pappilaan, virkkoi Risto.—Vai niin, Rajavaara, niin, tämä on historiallisesti merkillinen paikka. Te mainitsitte jostain kivistä. Siitä olisi pitänyt ennen kulkea maakuntain raja. Minä olen niitä seikkoja tutkimassa.

—Minä olen keräämässä vanhoja runoja ja taruja, riensi Antero sanomaan.

Isäntä loi pitkän, tutkivan katseen Anteroon ja vastasi Ristolle:

—On kulkenut maakuntain raja ja uskojen, ja kulkee vieläkin.

—Se on tässä lähellä?

—Tuossahan se on ihan—

Se oli vähän matkaa aitasta mäkeä ylös sen korkeimmalla paikalla; lähellä sitä oli tuulimylly.

Sieltä oli näköala vielä avarampi kuin äsken pirtin perältä. Näkyi uusi maailma toiselta puolen Rajavaaran ja pitkin sen harjannetta. Se oli siltä puolen vielä suurempi, vielä mahtavampi.

—Tuolla näkyy kirkko, sanoi isäntä.

—Missä se on? huudahti Antero.

Mutta samassa hän erotti sen jyrkän katon ja tornin. Se näkyi metsäisen selänteen yli ja sen takaa, omituisena ilmiönä keskellä metsäistä maisemaa, niinkuin olisi siinä jotain väijynyt ja jotain vartioinut. Sen ympärillä oli siellä etäällä, mikäli voi erottaa, asutus tiheämpää.

—Harjan ja tornin voi tästä nähdä, mutta ikkunoitaan myöten se on metsän peitossa. Kun tuota myllyä tekivät, niin sanoivat katolle kimmeltäneen ikkunoidenkin.

—Näkyykö pappilakin?

—Pappilata ei näy, se on alempana Kontosuvannon kainalossa, mutta korkeain puutarhakoivujen latvoja näkyy vähäisen, jos osannette tarkastaa kirkon ja tapulin välitse.

—Koivut, puutarhakoivut, näkyvätkö ne ... nyt ne erotan!—ja pienoinen puna levisi Anteron poskille... Hän oli puhunut niistä. Hän oli niiden alla istunut.

—Risto, katso, sieltä näkyy Kontojärven pappilan puutarhan koivut!

Mutta Risto ei välittänyt puista eikä kirkoista eikä näköaloista. Hän kierteli kiveä ja raaputteli sammalta sen kupeilta jotain etsien.

—Mutta voudin talo näkyy, jatkoi isäntä,—se on aivan lähellä pappilaa, se on tuo iso keltainen talo niemen nenässä.

—Näkyisi täältä vielä toinenkin kirkko, jos ei ihan pahimmoilleen sattuisi vaaran kärki eteen,—ja isäntä viittasi päinvastaiseen suuntaan, pohjoista kohti, osoittaen korkeata, pitkää vuorta, joka koillisilla ilmoilla kohosi, kaikkia muita selänteitä ylempänä.

—Se on Ristivaara, ja sanotaan sitä Panuvaaraksikin, ja kirkko on sen pohjoispäässä.

Antero etsi jotain muistostaan ja löysi sen: synkän korkean kallioseinän, joka loi kylmän varjonsa jälle heleänä talviaamuna, kun hän istui äitinsä sylissä reessä ja hevosen kaviot iskeä karskahtelivat kovaan hankiaiseen.

—Sen sanotaan saaneen nimensä vanhasta noidasta, jonka olisi pitänyt siellä uhrejaan tehdä, entisen Kontolan papin olisi pitänyt polttaa paljaaksi vuori eikä sen enää sen koommin mitään kasvaneen. Tätä meidän mäkeä myöten olisi ollut maailma tuolla puolen pakanallista, mutta tästä kirkolle ristittyä. Sanovat vanhat kuulleensa, että tältä kiveltä oli noita käynyt kirkon kiroomassa. Kirkko olisi muka nurin noussut ilmaan seisomaan, vaan ei ollut mikään auttanut. Oli otettu velho kiinni ja poltettu,—jos lienee totta, mitä puhuvat—mikäpä ne tiennee. Kerrotaan niiden taistelleen ja sotiakin käyneen.

—Uskoistaan?

—Uskoistaan ja alueistaan.

–Vai niin, vai niin, virkkoi Risto, tullen esiin kiven takaa, ne ovat kai taruja kaikki, mutta se on hyvin luultavaa, että tässä on kulkenut vanha maakuntain raja—etsin täältä jotain merkkiä.

–Pitäisi siinä päivänpuoleisessa kyljessä olla merkki jonkunlainen, niinkuin ihmiskädellä tehty. Isäntä laskeutui Riston luo etsimään kivistä rajamerkkiä.

Mutta Antero seiso i yhä kivellä, joka oli tasainen kuin pöytä. Isännän sanat olivat saaneet hänen mielikuvituksensa täyteen lentoon. Sotia ja taisteluita eri uskoista, pakanuudesta ja kristinuskosta! Noita, joka oli ehkä vanhan Väinämöisen jälkeläisiä! Tästä on kulkenut raja, tuolla pakanuus, täällä kristinuskko, hän on seisonut tässä ja kironnut nurin kirkon, ja tuolla on ollut hänen uhrivuorensa ... ja jo sukeutui runo hänen mielessään:

»Laella vuoren jylhän seisoin ja katseheni luotehesen loin.»

ja sitten jotain semmoista kuin:

»Ja kertomukset kuullakseni kummat taru toi!»

–Tässä se on, sanoi isäntä, siinä on kuin jotain vuosiluvun haamua,— mutta se oli niin kivettyneen sammaleen peitossa, ettei siitä voinut erottaa muuta kuin yhden numeron, joka voi olla seitonen, mutta yhtä hyvin yhdeksikkökin. Risto oli käynyt hyvin totiseksi ja miettiväksi, miltei juhlalliseksi,

–Täytyy raapia se esille jollain aseella, sanoi hän. Se voi olla erinomaisen tärkeä löytö. Maakuntaimme rajasuhteet ovat vielä vallan epäselvät.

Anterokin oli hypännyt alas kiveltä, omistaan innostuneena.

–Isäntä, kuulkaa, tiedätekö, onko täällä vielä ketään, joka taitaa vanhoja runoja laulaa?

Isäntä loi häneen epäilevän syrjäkatseen, ei vastannut ja virkkoi Ristolle:

–Ase siinä täytyy olla, jos ollakseen.

Vasta kun Antero oli uudistanut kysymyksensä, vastasi hän:

–En tiedä, lieneekö.

–Kai täällä nyt sentään on joku vanha mies ... ettekö te, isäntä, ole kuullut niitä laulettavan? Tai ehkä te itsekin osaatte jotain? Kuinka vähän tahansa—sama se—mutta se on pelastettava.

–En minä heitä...

–Minä kirjoittaisin niitä muistiin. Minä olen osaksi juuri sitä varten matkalla.

–Mitä niistä semmoisista muistiin. Eiköhän olisi paras olla muistelematta semmoisia.

–Semmoisiako? virkkoi Antero valmiina selittämään.

Mutta silloin tuli tyttö, joka oli tuonut kahvia, sanomaan jotain, ja isäntä virkkoi:

–Siellä kuuluisi olevan vaimoväellä ... lähtekääpä, nuoret herrat, niin haukataan vähän aamutuimaan.

Heidän lähtiessään kiven luota, joka oli niin paljon ylempänä taloa, että huoneiden kattojen yli voi nähdä koko avaran maiseman, osoitti isäntä salmea kahden kaukaisen järven välissä ja virkkoi:

–Siinä se on Ukko Paavon talo.

–Kuka hän on? kysyi Antero hajamielisesti, mieli täynnä sitä, mitä hänellä itsellään olisi ollut sanottavana.

–Ei ole tainnut kuulua sinne Helsinkiin asti Paavo Ruotsalaisen maine.

On se siellä käynyt monet kerrat, ja oli se siellä tänäkin keväänä.

Olinhan tuolla minäkin toverinaan, kun lähtemään pyysi.

–Oletteko ollut Helsingissä?

Nuorten miesten silmät repesivät suuriksi, ja he pysähtyivät pihamaalle hänen eteensä.

–Viikko on siitä, kun palattiin.

–Mutta sittenhän näitte maisterinvihkiäiset, olitte niissä ehkä saapuvillakin!

–Ei me niitä paljon nähty.

He olivat tulleet tupaan, jossa pöytä oli katettu ja jossa talon väki heitä jo odotti asettuakseen aamiaiselle. Lyhyen ruokaluvun luettuaan isäntä istui pöydän päähän, ja vieraat asetettiin hänen viereensä toinen toiselle toinen toiselle puolelle.

–Vai ei isäntä todellakaan ollut katselemassa juhlallisuuksia. Se oli vahinko. Nämä olivat komeimmat ja suurimmat maisterinvihkiäiset, mitä ehkä milloinkaan on ollut. Meidätkin siellä seppelöitiin.

–Vai teidätkin, virkkoi isäntä kuivahkosti.

–Siellä oli koolla kaikki, mikä Suomessa on oppineinta, ylhäisintä, etevintä ja kauneinta. Oli vieraita Ruotsista, Pietarista ja muualtakin ulkomailta, jotka ilmaisivat ilonsa ja ihastuksensa siitä, mitä olivat nähneet. Juhlat olivat suurenmoiset ja mieltä ylentävät.

–Kai näitte kulkueet kadulla.

–Ei me nähty.

–Kirkossa kai ainakin olitte?

–Emme.

–Kanuunain laukaukset ainakin kuulitte? kysyi Risto.

–Mitä varten siellä kanuunoillakin ammuttiin? kysyi vanha emäntä toisesta päästä pöytää.

–Ammuttiin merkiksi siitä, että maisteri oli seppelöity.

–Maa tärisi ja ikkunat helisi niin, että luuli maailmanlopun tulevan, virkkoi isäntä ivan vivahdus äänessään.

Antero huomasi sen ja tahtoi puolustautua:

–Tottahan on, että tämmöisissä juhlissa ehkä on jonkun verran turhia menoja ja vanhaa joutavaa kiiltoa, mutta on niissä paljon myöskin sellaista sisältöä, joka kohottaa mieltä ja tempaa pois jokapäiväisyydestä, pitää vireillä isänmaallista mieltä ja lietsoilee sen hiillosta, antaen intoa, luottamusta ja uskoa—

–Uskoa?

Tämän sanoi isäntä, mutta se näytti tulevan kaikkien huulilta. He kohottivat päänsä ja keskeyttivät hetkeksi syöntinsä. Anteroa hipaisi epämääräinen tunne siitä, että hän ehkä oli puhunut jotain, joka oli tyhmää ja lapsellista ja tässä seurassa sopimatontakin. Hän olisi tahtonut kertoa näille vielä lisää juhlallisuuksista, selittää maisterinvihkiäisten isänmaallista merkitystä, vaikuttaa jotain sen aatteen hyväksi, josta oli niin paljon Helsingissä puhuttu, että kansakin olisi saatettava ymmärtämään sivistyneitten harrastuksia ja niille arvoa antamaan. Hän olisi tahtonut kertoa juhlapuheiden sisällöstä, joissa vähän väliä oli muistettu sitä kansaa, joka oli antanut meille Kalevalan ja Kantelettaren, joita Runeberg oli niin ihanasti kuvannut, mutta hänestä oli niinkuin olisi hänen päänsä yli painettu suuri huopahattu, jonka sisästä hän ei saanut ääntänsä kuuluville. Hän ei saanut sanotuksi muuta kuin:

–Ikävä, etten tavannut teitä, kyllä olisin teidät sittenkin vienyt sinne kuulemaan ja näkemään.

–Taisi olla meille Paavon kanssa hukka reissu, vastasi isäntä, ja taas näytti koko perhe ymmärtävästi säestävän hänen kätkeytyä ivaansa. Mutta nyt kysyi Risto:

–Millä asioilla siellä kävitte? Oliko joku valituskirja vietävänä?

–Käytiin tapaamassa ystäviä, joilta oli kutsut tullut. Tunnetteko Pekin ja Vorssin?

Backin ja Forssin! Hehän olivat asuneet samassa talossa, seinäkkäin heidän kanssaan. Ne olivat molemmat pietistejä, jotka lukivat ja veisasivat ja pitivät hartausseuroja, joista oli paljon puhuttu ja paljon ivaa tehty ylioppilaiden kesken. Koko vihkiäisten ajan he olivat istuneet kotonaan, ja jo varhain aamulla, kun Antero riensi kaupungille juhlaaateissaan, oli hän kuullut veisuuta ulos kadulle heidän ikkunainsa kohdalta. Se oli sitä uutta uskoa, joka tuomitsi turhaksi kaiken ilon ja maallisen harrastuksen, yksin isänmaallisenkin. Se oli seurannut häntä päivän juhlissa ja kohtasi hänet valvotun yön jälkeen palatessa juhlatanssiaisista. Hän oli kerran väitellyt siitä heidän kanssaan, he olivat suuttuneet ja epäsovussa eronneet. Se on turmiollista oppia, joka vie Suomen kansan henkiseen kohmetukseen juuri kun se on heräämässä. Turhaa on sen herättäminen itsetietoisuuteen ja itsenäisyyteen, turhaan on Suomen kansan ikivanhat hengen aarteet kaivettu esiin, runot, laulut, sananlaskujen viisaus, joissa sen oikea henki asuu.

Mutta se on torjuttava se vaara! Tilaisuus, jota hän tällä matkalla oli odottanut, näytti tulleen. Hänen matkansa tarkoituksena, niinkuin hän oli sen suunnitellut, ei ollut ainoastaan kerätä vanhoja

runoja, vaan myöskin tutustuttaa niihin kansaa, saada se niitä uudelleen rakastamaan. Kauan on Suomen kansa harhaillut loitolla henkensä alkuperäisiltä lähteiltä, nyt se on saatettava takaisin niiden ääreen! Se niitä vielä halveksii, koska se ei ole päässyt osallisuuteen niiden virkistävästä voimasta. Sen sivistyneelle nuorisolle oli tässä suuri, jalo tehtävä.

Oli noustu aterialta, jonka kestäessä isäntä ja Risto minkä mitäkin juttelivat. Antero otti matkalaukustaan kirjan, jota näytti isännälle.

–Onko isäntä tätä kirjaa nähnyt? Se on Kalevala, Suomen kansan vanhoja runoja, joissa kerrotaan niistä suurista sankareista, Väinämöisestä, Ilmarisesta ja Lemminkäisestä, ja jotka kätkevät Suomen kansan vanhan viisauden ja synnyt syvät.

–Vai semmoinen kirja, virkkoi isäntä. Onhan tuosta kuultu puhuttavan. Kävihän tuo täälläkin takavuosina se Kajaanin tohtori, joka niitä on keräillyt, mutta ei se täältä mitään saanut.

–Salliiko isäntä, että luen tästä jonkun paikan? Kun ei isäntä piippuaan sytyttäessään siihen mitään virkkanut, alkoi Antero lukea runoa Sammon ryöstöstä, kuinka se mereen hajosi ja kuinka tuuli muruja maihin kuljetti, kuinka tuosta oli

alku onnen ainiaisen,
tuosta kyntö, tuosta kylvö,
tuosta kasvu kaikenlainen,
tuosta kuu kumottamahan,
onnen päivä paistamahan
Suomen suurille tiloille,
Suomen maille mairehille.

—
Siinä vanha Väinämöinen
itse tuon sanoiksi virkki:
»Anna, Luoja, suo, Jumala,
anna onni ollaksemme,
hyvin ain' eleäksemme,
kunnialla kuollaksemme
suloisessa Suomen maassa,
kauniissa Karjalassa!

Varjele, vakainen Luoja, kaitse, kaunoinen Jumala, miesten mielijohteista, akkojen ajatuksista! Kaa'a maalliset katehet, ve'eiliset velhot voita!

Ole puolla poikiesi, anna lastesi apuna, aina yöllisnä tukena, päivällisnä vartijana, vihoihin päivän paistamatta, vihoihin kuun kumottamatta, vihoihin tuulen tuulematta, vihoihin saamatta satehen, pakkasen palelematta, kovan ilman koskematta!

Aita rautainen rakenna, kivilinna liitättele ympäri minun eloni, kahen puolen kansoani, maasta paaen taivosehen, taivosesta maahan asti asukseni, ainokseni, tuekseni, turvakseni, jott'ei viha liioin löisi, vastus viljalti vetäisi sinä ilmoisna ikänä, kuuna kullan valkeana.»

—Semmoista se Väinämöinen kansalleen toivotteli, ja sen se sille osasi antaa. Sammon sai Suomi, vaikkakin pirstaleina, hänen kädestään, hengen sammon, kuun ja päivän hän sille pelasti ja sen kaiken ainoastaan sanansa voimalla! innosteli Antero.

Ei kukaan virkkanut mitään. Isäntä oli painautunut, pää käsien varassa, polviaan vastaan ja katsoi eteensä lattiaan.

—Mitäs isäntä siitä sanoo? kysyi Antero.—Eikö teistäkin vaka vanha Väinämöinen kelpaa meille esikuvaksi ja hänen oppinsa meidän ohjeeksemme!

Isäntä oikaisihe vähän, pani sammuneen piippunsa ikkunalle ja virkkoi:

—Voi, herra kulta, pakanahan se oli Väinämöinen ja pakanallista sen oppi, pakanallisia sen virret. Ei niistä ole meille ristityille. Toinen sana se nyt meille on julistettu.

—Toinenpa toki toinen, tuiki toinen, säesti joku joukosta, niinkuin kaikkien puolesta.

—Jumalan sana, kuului vanhan emännän ääni karsinasta.

—Tietenkin, vastasi Antero. Mutta emmehän silti saa halveksia esi-isäimmekään neuvoja. Ne ovat jaloa ja ylevätä siveellistä tietoa, joka on kätkeyty Suomen kansan vanhoihin virsiin ja sananlaskuihin. »Kielsi vanha Väinämöinen kullalle kumartamasta, hopealle horjumasta»— ja monta muuta samanlaista neuvoa ja opetusta. Ei saa tuomita sitä, mikä on hyvää ja kaunista, vaikkei olisikaan aivan samaa ja vaikkei olisi samaa tietä tultu siihen. Pakanatkin etsivät totuutta ja siitä monta neuvoa löysivät.

—Ei niitä noita neuvoja enää nykykansa tarvitse. Sillä on nyt paremmat neuvot ja paremmat neuvot, toinen tieto ja toiset tietäjät. Ei ole enää Väinämöisen virsistä meille. Toinen veisuu nyt jo täällä Savonkin saloilla kaikuu.

Isäntä sanoi sen tyynellä surumielisyydellä, niinkuin säälien eksynyttä ja erehtynyttä, mutta samalla sellaisella varmuudella ja vakaumuksella, jota ei näyttänyt voivan kumota.

Mutta Antero ei vielä tahtonut jättää asiataan.

—Onhan tietysti se sana, mikä meille on raamatussa ilmoitettu, puhtainta ja korkeinta—

Mutta hänet keskeytti karsinapuolelta tupaa virsi. Sen aloitti talon tytär, ja melkein kohta, kuin yhteisestä suostumuksesta, yhtyivät siihen muutkin tuvassa olijat.

Siitä muisti Antero yht'äkkiä, että oli sunnuntai, että oli kirkko aika. Hän sulki kirjansa ja pisti sen takaisin reppuunsa ja jäi istumaan loitomma ikkunan luota, hiukan varjoon. Risto oli jo kohta syötyä mennyt ulos kivelte, josta hänen kalkutuksensa kuului veisuun lomassa.

Tarkastaessaan tupaa ja tuvassa olijoita esiintyivät ne vähitellen siinä Anterolle ikäänkuin jossain uudessa valossa. Ne olivat selvinneet ja suureenneet. Isäntä, joka yksin istui pöydän edessä olevalla penkillä, oli korkeine otsineen ja totisine ilmeineen niin arvokas ja itsetietoinen, että Anteroa ihmetytti, kuinka hän oli voinut hänelle tyrkyttää Kalevalaa ja Väinämöistä ja odottaa, että hän heti sen hyväksyisi, niinkuin nuoret ylioppilastoverit, jotka heti olivat innostuneet hänen uudesta aatteestaan ja sille hyvää huutaneet. Hän näytti siinä mietteisiinsä vaipuneena siltä, kuin hän jo olisi miettinyt kaiken, tiennyt kaiken ja käsittänyt kaiken. Seinustalla istui muita miehiä, joista muutamat olivat saapuneet aamiaisen aikana eivätkä kuuluneet talon väkeen. Karsinassa oli ryhmä naisia ja pöydän päässä ikkunan alla vanha emäntä, joka luisilla sormillaan puristi suurta virsikirjaa, niinkuin olisi joku tahtonut sitä häneltä riistää. Mutta pankon luona, suuren uunin kupeella, joka oli kuin alttari kotikirkossa, suuressa pirtissä, veisasi talon tytär, silmissä onnellinen innostunut ilme, niinkuin hän olisi nähnyt jotain, mitä eivät muut nähneet.

»Ei ole Väinämöisen virsistä meille, nyt osataan jo paremmat. Toinen veisuu kaikuu jo Savon saloilla.»

Näitähän hän oli tahtonut opettaa, näillekö antaa uusia ihanteita.

Yht'äkkiä herätti virsi hänen erityistä huomiotaan. Hän tapasi sydämensä omituisesti sykertymästä, yllätti itsensä joutuneena selittämättömän liikutuksen valtaan. Siinä oli jotain tuttua, niinkuin jotain kaukaista muistoa: hän istuu pehmoisessa sylissä, nojaa päätänsä lämpimään poveen ja katselee niinkuin nytkin yli laajan, mustan lattian, johon auringonpaiste painaa ikkunan kuvan. Ympärillä on totisia kasvoja ja liikkumattomia olennoita, jotka katsovat suoraan eteensä ja joiden huomiota hän ei saa herätetyksi, vaikka jalallaan viputtaa sitä varten. Pöydän päässä on korkeatsainen, ruskeasilmäinen mies, joka kyllä katsoo häneen, vaikkei oikeastaan katso... Hän jäi heistä pienenä, ei muista heistä muuta kuin tuon pehmeän poven suloisen tunteen ja tuon otsan ja nuo silmät,—niin, ja tuon sävelen...

Hän heltyy, silmä himmenee, hän tuntee itsensä yksinäiseksi, onnettomaksi, hänet valtaa ikävä ja kaipaus, hän tuntee tarvetta painaa päänsä johonkin hellään helmaan,—tuon tytön, joka tuossa veisaa niin heleästi, puhtaasti ja hartaasti ja jota kuullakseen toisetkin aina väliin vaikenivat—ei, ei hänen, vaan sen toisen, joka ojensi hänelle kätösensä ja joka sanoi: »Tervetuloa siis Kontojärven pappilaan!»—ja sitten pisti kätensä sen nuoren, kauniin miehen kainaloon... Ei, ei kukaan minusta välitä, minusta rumasta, punatukkaisesta.

Virsi oli tauonnut.

—Tuo oli minulle tuttu virsi, kuulin sitä usein lapsuudessani veisattavan.

—Sitä sanotaan meillä Haakmanni-vainaan virreksi. Meillä oli pappi sen niminen, joka sitä usein veisasi ja veisuutti.

—Se oli isäni.

—Oletteko te Haakmanni-vainaan poika? Antti poikako?

Iloisen hämmästyksen hyrähdys kävi läpi tuvan miehestä mieheen. Se epäluuloinen, kylmä ilme, joka oli heidän kasvojansa jäykistänyt, oli kadonnut ja ystävällinen liikutus ilmaantunut silmäkulmiin ja suupieliin.

—Täytyy ihan tulla uudelleen kättelemään,—ja isäntä antoi hänelle kättä ja sitten kaikki muut, vanha emäntä kädellä kummallakin ja leuka liikutuksesta vavisten; ja miehet jäivät lähemmä istumaan.

—No sattuupa somasti, että tulee ventovieraana taloon, ei tiedetä, kuka on ja mistä on, vanhan ystävän ainoa poika. Me oltiin toki niin hyvät tutut ja ystävät, ettei enää paremmat voi. Monet seurat kävi täällä pitämässä ja monet yöt nukkui tuossa samassa aitassa, missä tekin.

—Oli mammannekin usein mukana, virkkoi vanha emäntä. Istui silloinkin vähää ennen kuolemataan tuossa samalla rahilla, missä nyt Kaisa istuu. Te olitte hänen sylissään. Muistan sen päivän niinkuin eilisen. Se oli näin vähää ennen juhannusta.

Anteron täytyi heille kertoa elämästään vanhempainsa kuoleman jälkeen. Hän oli joutunut enonsa hoitoon, joka oli koulunopettaja Porvoossa ja joka oli kustantanut hänen koulunkäyntinsä.

—Ja nyt lähditte tänne sisartanne tapaamaan?

—En ole tavannut häntä kymmeneen vuoteen.

—Siellähän se on Korpivaarassa vanhempainsa entisessä kodissa, sanoi vanha emäntä,—on niin ahdistuksen alainen, kun on herätetty ihminen ja tahtoi isänsä vanhain ystäväin kanssa seuraa pitää, mutta ei salli sitä pastori Handolin. Ei ole kellään meistä asiaa nykyiseen pappilaan.

—Entisessä oltiin kuin kotonamme, sanoi isäntä. Paljon se pappanne ennätti hyvää jälkeä tehdä, vaikka vähän aikaa sai vaikuttaa. Sen oli saarna niin satuva ja ääni niin voimakas, että vapisemaan pani paatuneimmankin. Sen saattaa sanoa, että melkein oli mustaa pakana-maailmaa tämä kulmakunta ennen Haakmannin tuloa. Ei ollut täällä varkaus synty eikä mikään. Joka juhannusyö oli suuret vakituiset tappelut ja juomingit Kontolan sillalla. Murhia tehtiin monet vuodessa, juotiin ja mässättiin. Niin oli raakaa tämä kansa, ettei olisi luullut tulevan kysta helvetin tullessakaan. Mutta kun Haakmanni paahtoi ja pauhasi, niin pehmisivätpäs, eipäs jäänyt tervettä omaatuntoa. Niitä kaatui kuin lakoa laihoa synnintuntoon. Tulivat semmoiseen sielunhätään, että valitus ja vaikeroiminen kuului talosta taloon, kylästä kylään. Semmoinen oli isä teillä.

—Siltä se sai tämä ukkokin piston sydämeensä, virkkoi emäntä.

—Niin, oli mies siinä.

—Kirjoitti se meille sairastuoteeltaan kirjankin.

—Lue se, niin saapi poikansakin kuulla.

Isäntä otti nurkkahyllyltä pöydän päästä ison raamatun ja asetti sen pöydälle sitä varten tehdylle telineelle. Sen kannessa oli sisäpuolella nahasta tehty taskunen ja siinä kulunut kirje, jota isäntä pöydän päähän asettuen alkoi lukea pyhällä hartaudella.

Se oli viimeinen tervehdys rakkaille, uskollisille ystäville Herrassa. Siinä oli lempeitä ja lämpimiä sanoja ja neuvoja, kuinka tämä maallinen vaellus on parhaiten Jumalan mielen mukaan

loppuun saatettava. Siinä sanottiin, että usko yksin tekee autuaaksi ja että vain Jumala armonsa kautta saa vanhasta uuden. Hän tahtoi sentähden heidät uskoa Hänen huomaansa, jos niin olisi, ettei tältä vuoteelta enää nousisi, ja pyysi sanomaan rakkaita terveisiä kaikille tuttaville ja ystäville.

Kun kirje oli luettu—osaksi ulkomuistista, minkä Antero näki siitä, että isäntä lehteä kääntäessään luki keskeyttämättä edelleen—käänsi isäntä sen huolellisesti kokoon ja pisti takaisin raamatun taskuun. Samassa aloitti talon tytär taas virren, niinkuin saarnan luettuakin.

Anteron eteen oli äsken noussut kuva isästään suurena, ankarana, ryppykulmaisena kansan kurittajana, joka tuomitsi ja rankaisi. Nyt hän näki hänet lempeänä istuvan vuoteessaan, kirjoittamassa helliä, liikuttavia lohdutuksen sanoja näille ihmisille täällä kaukana. Hän muisti ilmeen hänen kasvoissaan, kun hän katseli häntä hänen kamarinsa kynnykseltä, uskaltamatta häntä häiritä; mutta sitten kuva himmeni, häipyi pois.

Nämä täällä olivat hänet kauan tunteneet, olivat olleet läheisissä suhteissa häneen, häntä ymmärtäneet ja häntä rakastaneet. Se, mitä hän heille kirjoitti, oli heille tuttua, kallista—hänelle se oli vierasta ja outoa eikä synnyttänyt mitään vastakaikua hänessä, kuinka hän koettikin sitä ymmärtää. Sanat hän käsitti, mutta ei sisältöä. Olisivatko he koskaan soveltuneet yhteen, jos isä olisi saanut elää? Kuinka olisi hänen käynyt, mikä hän nyt olisi, millaiseksi olisi hänen elämänsä ja kehityksensä muodostunut?

Hänen tuli kuin ikävä ja kaipaus jotakin, jota hänellä ei ollut, jotakin, josta ei oikein tiennyt, mitä se oli ja miksi sitä kaipaishi, ja taas soivat hänen mielessään isännän äskeiset sanat: »Meillä on jo toinen tieto—ja toiset tietäjät.»—Kuinka he olivat ihastuneet kuullessaan, että hän oli heidän entisen pappinsa poika! Kuinka heidän mielialansa häntä kohtaan oli muuttunut! Ne melkein lukivat hänet heihin itseensä kuuluvaksi. Virsi pyrki ikäänkuin häntä heihin kietomaan, mutta hän ei tahtonut antautua sen mielialan valtaan, joka pyrki ottamaan hänet haltuunsa. Hän tunsii ahdistusta ja painostusta ja tahtoi siitä vapautua. Ne heidän tietonsa ja aatteensa eivät voineet olla paremmat, sillä hänen aatteensa ja tarkoituksensa olivat niin suuret ja syvät. Hän tahtoi pitää omat ihanteensa.

Kun virsi oli päättynyt, lähti hän ulos ja meni kivelte. Risto siinä yhä vielä kalkutteli ja raaputteli, puhalsi aina pois sammalta ja jatkoi taas hiessä päin, mitään muuta näkemättä ja kuulematta. Hän oli onnellinen mies, niin selvillä kaikesta, hän ei antanut minkään häiritä tarkoituksiaan. Kohta kun hän oli suorittanut kandidaattitutkintonsa, oli hän ryhtynyt kokoomaan aineksia tohtorinväitöskirjaa varten Suomen maakuntain rajasuhteista tai jostain semmoisesta. Antero ei tiennyt, mihin ryhtyisi, mistä aloittaisi.

Olisiko tämä hänen viimeinenkin ihastuksensa, tämä hänen aikomuksensa herättää kansaa käsittämään muinaisuuttaan, antamaan arvoa vanhalle viisaudelleen, olisiko sekin ollut tyhjää touhua? Risto oli ainakin niin sanonut.

Täällähän olisi pitänyt olla vanha klassillinen maaperä, otollinen uudelleen kylvettäväksi. Mutta tästä alkoi heränneitten alue, tässä oli uskojen raja. Jos kerran kansa oli sellaista hengen jaloutta luonut ja synnyttänyt, pitäisihän sen sitä vieläkin voida ymmärtää ja rakastaa. Kristinusko oli sen oman kulttuurin syrjään tunkenut, saattanut sen sille itselleen epäluulon alaiseksi. Herännäisyys oli jatkanut hävitystyötä. Hänen oma isänsä oli ehkä aikoinaan ollut innokkaimpia siinä työssä.

Mutta ovatko ne, pitääkö niiden olla niin vastakkaisia, ovatko ne niin suuressa ristiriidassa keskenään? Yht'äkkiä leimahti hänen eteensä uusi aate kuin salamana taivaalta. Nyt hän sen tietää. Niin se on käyvä!

—Risto! huudahti hän.

Mutta Ristolla on omat harrastuksensa.

—Tules tänne, voitko sanoa, mikä tämä numero on?

—Seitonenhan tuo on.

—Siis se on kuitenkin seitonen. Asia on ratkaistu. Tässä on yksi kulmakivi, jota tähän saakka on turhaan etsitty. Minä olen löytänyt sen. Se oli merkillinen sattuma todellakin. Kuljemme sumussa

ja sateessa tietämättä minne, ja onni johtaa meitä tärkeään historialliseen paikkaan. Pähkinäsaaren rauhanteon jälkeen toimitettu rajankäynti—

—Kuulehan! keskeytti Antero. Olen usein puhunut sinulle tuosta aatteestani, että Kalevala niinkuin Homeron runot, jotka synnyttivät Kreikan klassillisen...

—Niin, niin.

—Niin no, mutta yksin tälle meidän vanhalle pakanalliselle kulttuurille emme ehkä kuitenkaan voi rakentaa henkistä tulevaisuuttamme. Kansamme kalevalaisuus on sulatettava sen kristillisyyteen, niiden tulee toimia rinnan, hedelmöittää toisiaan, niinkuin renessanssi ja humanismi syntyivät uudelleen elpyneestä antiikista ja kristinuskosta. Ajattele, suomalainen renessanssi, suomalainen humanismi! Sen täytyy syntyä, me luomme sen! Raamattu ja Kalevala.

—Suo anteeksi, mutta en oikein ymmärrä aatteittesi huimaa lentoa.

—Ei sinun tarvitsekaan. Mutta ne kaksi, kalevalaisuus ja kristinuskko ja herännäisyys eivät saa eivätkä voi olla eivätkä olekaan ristiriidassa. Ne ovat soinnutettavat yhteen suureksi suomalaiseksi kulttuuriksi, joka kerran maailmankin valloittaa. Sano sinä siitä, mitä sanot, naura vain, sano taas niinkuin ennen, että olen haaveilija—niin olenkin ja niin tahdon ollakin!

Risto hymähti:

—Ei Suomen kansan enemmän kuin minkään muunkaan kansan kulttuuria rakenneta Kalevalalle eikä muulle tarustolle, olkoot ne kuinka kauniita ja alkuperäisiä tahansa. Kulttuurin kulmakivi, sen oikea kivijalka, on kansan historia, se, minkä se todella tietää itsestään. Se on haettava esiin pala palalta, kivi kiveltä. Sitten, kun se on tehty, voidaan sen päälle ruveta itse rakennusta nostamaan. Kivi kiveltä, entisen päälle! Snellman sanoo...

—Tiedän, tiedän!

Hän katui, että oli taas puhunut miehelle, jolla ei ollut rahtustakaan mielikuvitusta, joka otti kaikki niin kuivasti ja järkevästi, jonka kanssa oli kulkenut luokalta luokalle, mutta jota kohtaan ei ollut tuntenut mitään sympatiaa. Monta kertaa oli toveri häntä kylmäissyt, saanut hänen siipensä paneutumaan suppuun, saanut hänet epäilemään omaa itseään. Mutta nyt hän oli varma itsestään, nyt hän oli niin selvillä, ettei mikään arvostelu eikä mikään iva saa häntä järkytetyksi.

Risto meni tupaan. Antero jäi vielä uuden aatteensa huumauksessa käyskentelemään. Maisema oli hänelle nyt kahta kertaa ihanampi ja suurenmoisempi. Oli kuin se ei olisi ollut todellisuutta, vaan jotain kaukaista, haaveellista satumaailmaa. Tuolla kivellä oli muinainen tietäjä kironnut kirkon, nostaen sen ylösalaisin maasta. Hänkin tahtoo nostaa sen maasta, ei ylösalaisin, vaan kohdalleen, ja panna sen alle uuden perustuksen. Hän nousee tälle kivelle tässä erämaassa, kutsuu kokoon kaiken kansan, selittää näille, että Suomen kansa on aina ollut kristillinen kansa, jo paljoa ennen kuin kristinuskko maahan tuotiinkaan. Sentähden se niin helposti, ilman aseita ja taistelua uuden uskon omistikin, sillä joskin muoto oli uusi, oli siveellinen sisältö sama.

Risto heitteli jo hyvästiään tuvan rappusilla, jonne väki oli tullut.

—Tulkaa nyt sitten edes takaisin, milloin näitä maita kuljettekin, sanoi isäntä, turhaan koetettuaan heitä pidätellä.—Olisi niin hupaisaa vanhan ystävän pojan kanssa puhella vähän pitemmältäkin.

—Tulen, minä tulen ehkä piankin, ja silloin minä teille oikein juurta jaksain todistan, että se vanha pakanaus, se se vasta oikeata kristillisyyttä onkin.

Pettymyksen ilme kasvoillaan päästi isäntä hänen kätensä.

—Eihän toki!

Mutta kun he, saatuaan opastusta tiestä, jota heidän oli kuljettava Kontojärvelle tullakseen, olivat kadonneet aittojen taa, virkkoi vanha emäntä katkeransekaisesti:

—Semmoinen pilkkaajako tulikin siitä Haakmanni-vainaan pojasta.

—Ei tiedä, ehkä Herra vielä omansa korjaa, sanoi isäntä.

2

Kun Kontojärven pappilassa odotettiin vieraita tuleviksi, kuulostettiin siellä aina toisella korvalla sillalle päin, joka johti etelästä tulevan maantien Kontokosken kuohujen yli. Kosken kohinasta huolimatta kuului kavioiden kopina ja rattaiden rytinä suvannon yli pappilaan, sillä sillan yli ajettiin aina täyttä karkua sen korvassa olevan jyrkän törmän antamasta vauhdista. Kun kopina alkoi kuulua, ehdittiin vielä, ikkunaan juosten, näkemään, kuinka ajopelit nytkähtävät sillalta alas maantien pehmeään hiekkaan, ja kääntyvätkö ne siitä pappilan koivukujalle, vai jatkavatko matkaansa suoraan kirkolle, jonka ohi maantie vie edelleen pohjoista kohti.

Ruustinnan korva oli, hänen kaiken päivää askaroidessaan, odotellut tuttua ääntä, ja tuon tuostakin hän oli ollut sen kuulevinaan ja rientänyt koskenpuoleiselle parvekkeelle. Mutta ajajat olivat aina olleet joitain muita; pappilan vaunut, jotka oli lähetetty tulijoita vastaan, viipyivät, vaikka talo oli jo täydessä juhlakunnossa heitä vastaanottamaan.

Talvikausi oli pappilassa valmistauduttu siihen kesäiseen juhlaan, joka nyt oli ovella. Kaikki arkityöt olivat saatavat suoritetuiksi siihen, kun pojat kevään tullen palaavat yliopistosta ja koulusta ja sukulaiset Helsingistä ja muualta, tuoden kaikki aina tuttavias tullessaan. Kutomiset, ompelukset, korjaukset olivat toimitettavat pois tieltä ja talo kivijalasta kattoon, venevalkamasta tallin taa, niin hyvään järjestykseen, ettei mikään estä kesäisen ohjelman suorittamista: huvittelua, seurustelua ja täydellistä antautumista vieraanvaraisuuden mieluisten velvollisuuksien täyttämiseen. Talvi oli ahkerasta toiminnasta huolimatta yksitoikkoista aikaa, jolloin ei mitään erityistä tapahtunut, ei mitään uutta ilmaantunut, jolloin elämällä ei ollut muuta sisältöä kuin minkä se sai siitä, mitä toivottiin kesän tuovan tullessaan. Talvella ei talossa käynyt muita kuin läheisimpiä naapureita, joilla ei ollut mitään uutta annettavana. Kesällä voivat rappujen eteen ajaa vaunut, täynnä ventovieraita, mutta sitä tervetulleempia, kaukomatkaisia, usein mainioita miehiä, korkeita herroja, kaikkein korkeimpiakin. —Kesä toi aina jotain uutta, uutisia maailmasta ja sen menosta, mutta erittäinkin yliopistosta, jonka oloja Kontojärven pappilassa seurattiin erityisellä innolla. Kesä toi uutta oppia ja uutta tietoa, uusia aatteita ja uusia mielipiteitä uusien aatteiden kera. Kesällä voi tapahtua odottamatonta ja äkkiarvaamatonta, käänteitä kohtalon kulussa, muutoksia ja mullistuksia. Tyttöjen elämässä oli »ensi kesä» aina toivetta, mutta »mennyt kesä» oli »muistoa vain»; talvi oli melkein aina tyhjä, valkea lehti elämän kirjassa, joka sitä selaillessa kääntyi huomaamatta muiden mukana. Kesä oli kuin ainaista pyhää, ja sentähden täytyi olla valmis ja varustautunut sitä viettämään.

Ja niin olivat nyt kankaat kudotut, kesävaatteet ommellut ja talvitamineet orsilleen asetetut, aitat, liiterit ja ullakot pestyt ja puhdistetut, huoneet uudelleen sisustetut,—yliskamarit asetetut kesäkuuntoon, varavuoteet laitetut; pihat olivat lakaistut, käytävät ja tiet sekä rantaan että huvimetsään, sekä sillalle että kirkolle päin puhdistetut. Ja puutarha oli valmiiksi muokattu, kylvetty ja istutettu penkkeineen ja taimilavoineen, puutarha, tuo runsauden sarvi, josta kesäinen pöytä ammensi parhaat herkkunsa: herneet, rediisit, salaattit ja juurikkaat.

Näin uusittu pappila vihittiin aina kesäiseen juhla-asuunsa juhannuksena, jolloin kaikki vakinaiset kesävieraat jo tavallisesti olivat saapuneet.

Ruustinna käveli paikasta paikkaan sisällä ja ulkona, viimeistellen työtään niinkuin kuvanveistäjä, joka valmiiksi valettua teostaan vielä hiukan viilailee ja puhdistelee. Hän lähti ullakolta, jossa korkean taitekaton alla oli kaksi kamaria, toinen »suurten poikain», toinen »pienten», ja kahdenpuolen niitä säilytysluoneita kaikenlaisille talontavaroille; hän tarkasti, olivatko vuoteet hyvästi kohennetut, tyynyt tarpeeksi täytetyt, ikkunaverhot oikeissa laskoksissa, kaapit ja laatikot sisustetut puhtailla papereilla. Sieltä laskeutui hän alikerran suureen eteiseen, josta ovi vei rovestin puolelle, toinen sitä vastapäätä oleva ruokasaliin ja kyökin puolelle ja kolmas suureen saliin. Kaikki ovet olivat auki, ja lämmin, tuoksuva kesäinen ilma huljui huoneesta huoneeseen. Ruokasalissa näkyi pöydällä hopeita ja juhlaposliineja, vasta pesusta tulleita pöytäliinoja, hienointa rälliä, kotikutoisia,

joita yksi tyttäristä, lapsista vanhin ja äidin ainainen auttaja, sijoitteli suureen seinäkaappiin. Toinen, nuorempi, askarteli salissa asetellen vastapuhjenneita lahnankukkia maljoihin ja koristellen katossa riippuvaa kesäharson sisään käärittyä kynttiläkruunua hiirenkorvaisilla koivunoksilla.

—Kaarina!—sanoi ruustinna saliin.—Pistä niitä koivunoksia tänne eteisen seinärakoihin, tuon leveän suuren seinän täytteeksi. Lauri sanoi viime kevännä kotiin tullessaan, että se oli niin hauska nähdä.

—Robertin pitää saada lehtikäytävänsä ylös erakkomajaansa, virkkoi tytär ruokasalista.

Robertin erakkomaja oli hänen yliskamarinsa ja käytävä sinne ullakon rappuset, joita sisaret olivat koko viime kesän vihreällä koristanee.

—Nyt asetetaan siihen vaihteen vuoksi pihlajia ja tuomia—ei, vaan pajunoksia, niiden lehdet ovat vähän niinkuin laakerin lehtien näköisiä.

Ruustinna tuli niin liikutetuksi, että vettä kihalhti silmässä:

—Ajatelkaa, Hanna ja Kaarina, että Robert siis tulee laakeri otsalla ja priimuksena ja että Laurilla on ylioppilaslakki päässä!

—Mutta mitä yllätystä keksimme Naimille?

—Hän taitaa itse tuoda yllätykset tullessaan, sanoi Kaarina.

—Mitä tiedät? Luuletko? kysyi äiti uteliaana.

—En tiedä mitään, aavistan vain jotain.

Ruustinna aikoi mennä rovestin puolelle ja luoda tarkastavan silmäyksen sinnekin, mutta kun hän kansliahuoneen ovelta huomasi apulaisen korkean otsan kirkonkirjain takaa, kääntyi hän takaisin saliin.

—Minkä vuoksi tuo Helander pitänee turhana ja pahana kaikkea sitä, mikä meistä on hauskaa, rakasta ja oikeaa? huokasi hän Kaarinalle.—Ei hän hyväksy mitään, mitä tässä talossa tehdään ja tapahtuu, viattomintakin iloa hän paheksuu eikä siedä soittoa eikä lauluakaan. Tuskinpa täällä uskaltaa enää klaveriakaan avata, ennenkuin hän on mennyt kotiinsa. Aina se moittiva, tuomitseva katse. En minä kohta ymmärrä mitään tämän maailman menosta. Kyllä siitä nyt taas tulee ikävyyksiä ja vaikeuksia, kun kaikki vieraat tulevat.

—Tarvitseeko mamman siitä välittää, virkkoi Kaarina.

—Tuomiokapitulin ei olisi pitänyt lähettää tänne tuota miestä. Vaikka kyllähän hän on ollut suurena apuna isälle; hoitaa melkein yksin koko kanslian.

Ruustinna oli tullut salin läpi puutarhan verannalle luomaan ties kuinka monennen kerran odottavaa silmäystä sillalle.

—Ei niitä vain vielä kuulu. Eikä niitä maistereitakaan, joista Robert kirjoitti.

—Ne kai tulevat koskia alas, jos kerran ovat aikoneet tulla Rajavaaran kautta.

Äidin hieno korva huomasi Kaarinan äänestä, että hän näitä nuoria maistereita, Robertin tovereita, joista tämä oli usein puhunut, erityisesti odotti.

—Kun ei heille vain olisi mitään tapahtunut; kosket ovat nyt niin kovin tulvillaan, sanoi ruustinna.

—No, siellä tulee nyt pappa pikkupoikain kanssa verkkoja nostamasta. Mennään rantaan heitä vastaan. Hän pitää siitä niin, jos on saanut kaloja.

—Nyt laskee joku venhe sillan alitse! huudahti Kaarina,—Siinä on kaksi herraa keskellä venhettä. Ne ovat varmaan ne!—Herra varjeltoon, nyt se katosi!

Kaarina peitti silmänsä molemmilla käsillään, ja koko hänen ruumiinsa värähti.

—Ei niillä ole mitään hätää, tulivat alas, että hurahti, virkkoi renki, joka työskenteli puutarhassa käytäviä puhdistellen.

Mutta Kaarina oli aivan kalpea ja piteli kädellään sydänalaansa. Ruustinna oli vaipunut istumaan verannan tuolille. Sitten he nauroivat molemmat tätä säikähdystään,—kun oli nähty satoja kertoja sama tapaus ja mitä sitä nyt piti niin pelästyä?—ja riensivät rantaan tulijoita vastaan.

Ruustinna oli vielä punakka, verevä ihminen, vaikka hiukset, jakaukselle kammatut ja korvain päällitse kaareen kierretyt, olivatkin jo vaalenneet. Päälaella oli hänellä valkoinen pitsimyyssy, leveillä,

valkeilla nauhoilla leuan alle kiinnitetty. Piirteet olivat hienot ja »aateliset», silmistä loisti ainainen hyväntahtoisuus ja tyytyväisyys, ja ainoastaan silloin tällöin verhosi niitä ohikiitävä alakuloisuuden harso.

—On se sentään hauskaa, Kaarina, eikö ole?

Kaarina tiesi, mikä oli äidistä hauskaa: että oli taas kesä, että oli tulossa hänen sisarensa, professorska, että pojat ovat kohta kotona, että talo on täydessä kunnossa ja että mennään isää vastaan rantaan— niistä kaikista oli usein puhuttu ja usein edeltäpäin iloittu.

Mutta Kaarina itse oli totinen, ja hänen tummilla kasvoillaan, joita musta tukka reunusti, asui miettiväisyyden ja totisuuden varjo. Äiti tarkasti häntä syrjästä heidän laskeutuessaan puutarhan läpi niitylle ja siitä koivukäytävän kautta rantaan, ja hänen tuli taas niin sääli tätä tytärtään.

—Kaarina parka! Kun hän hymyilee tai ilostuu, on hänellä kyllä kaunis ilme; mutta miksi hän taas on pannut tuon sinisen nauhan palmikkoonsa? Punainen sopisi siihen paremmin. Mutta eihän sitä voi hänelle sanoa.

—Niitä ne ovat! huudahti Kaarina yht'äkkiä vilkkaasti ja yritti kiiruhtaa askeleitaan, mutta hiljensi taas.—Ne eivät voi olla ketään muita, koska kääntyvät tänne päin.

—Mitkä niiden nimet nyt olivatkaan?

—Antero Hagman ja Risto Tolonen.

Rovasti oli jo noussut maihin ja levitteli verkkojaan virepuille. Hän oli pitkä, roteva vanhus, vankkavartaloineen, ryhdikäs, liikkeet laajat, tummaverinen ja nenä pitkä; puettuna keskeltä vyötettyyn puseroon, jalassa lyhytvartiset lapikkaat ja päässä patalakki, jonka laitain alta pisti esiin harmaata tukkaa tuuheana pensaana. Hänen kasvonsa loistivat, ja silmät säteilivät saaliin runsautta. Veneen pohja oli valkeanaan lahnoja ja siikoja, mutta paras saalis oli padosta saatu suunnaton lohi, jonka pojat vaivoin saivat veneestä nostetuksi.

—Kaunis juhannuskala, vai mitä?

—Mutta kylläpä onkin!—huudahti ruustinna.

—Se on sinun onnellasi saatu, mamma!

—Sinä et huomaa vieraita, pappi.

Tulijat tervehtivät veneestään, joka juuri aikoi laskea nuottakodan kupeelle.

—Tänne, hyvät herrat!—Laske tänne, perämies!

Rovasti meni ketterästi heitä vastaan, kokasti veneen kahden kiven väliin, ojensi kätensä nuorille miehille ja tervehti heitä latinaksi:

—*Salvos advenire vos gaudeo.*

Nuoret miehet vastasivat, heti paikalla leikkiin yhtyen, hekin latinaksi:

—*Salutem reddimus et gratias, reverendissime.*

Rovasti oli märästä, suomuisesta verkko-ukosta muuttunut liikkeiltään ja käytökseltään kohteliaaksi maailmanmieheksi, ja kun hän esitti tulijoille ruustinnan, teki hän sen tässä rannalla nuottakotansa kupeella kuin salongissa, puoleksi totisen kaavamaisesti, puoleksi leikillisen tuttavallisesti.

Ruustinna otti heidät vastaan niin ystävällisen herttaisesti ja toivotti heidät tervetulleiksi niin sydämellisesti, että lämmin tunne täytti Anteron rinnan, melkein niinkuin äitiä kohtaan, omaa äitiään—ja Naimin. Hän huomasi heti, että heissä oli paljon yhtäläistä, tyttäressä ja äidissä, sama silmäin ilme, sama kasvojen väri, sama hymyily. Naimin äiti! Ja tuo oli hänen kotinsa tuolla, tuo taitekattoinen talo puutarhan puiden välissä. Ja tuolla nuo korkeat koivut! Semmoinenhan sen juuri piti olla—ja se oli hänelle kuin vanha tuttu paikka joiltakin kaukaisilta ajoilta—ja niinkuin hän olisi tullut jonnekin, jossa tulisi kauan viipymään ja hyvin viihtymään.

—Tyttäreni! esitti ruustinna ja näki salaiseksi ilokseen, että Kaarina ojensi herroille kätensä sillä kauniilla hymyllään, jota hän niin suuresti rakasti nähdä. Ja Kaarinan oli yht'äkkiä vallannut hilpeä tyytyväisyys ja turvallisuus siitä, että Antero, vaikka ilme hänen kasvoissaan oli kovin miellyttävä, oli ruma, punatukkainen ja kesakkoinen.

—Pojat, virittäkää nyt verkot ja päästäkää kalat! sanoi rovasti pikkupojille, jotka olivat olleet häntä soutamassa. Tässä on nouseva sukupolvi! Lyökää kättä sedille, munsjöörit!—Antakaapa tänne se lohenpoika!

—Eivät ole vielä tulleet Robert ja Lauri? kysyi Antero, ääni epävarmasti vavahtaen.

—Odotamme heitä joka hetki! vastasi ruustinna heidän alkaessaan nousta pihaan.—Tyttäreni Naimi, tapasitte kai hänetkin—

—Kyllä minä—kyllä me,—eikä Antero uskaltanut sitä sanoessaan katsoa ketään silmiin.

—Hän kirjoitti Kuopiosta, jonne lähetimme vaunut vastaan, että he aikoivat viipyä siellä muutamia päiviä tuttavien luona, ja kun Robertkin tahtoi tavata rehtori Snellmania ja tohtori Lönnrotia, jota sinne odotettiin Karjalasta päin ... heillä on ollut hauska matka Helsingistä, suuri iloinen seurue nuoria ja vanhoja—sisareni ja hänen miehensä professori Hartman ja Anette ja Thure.

—Meidän serkkujamme, selitti Kaarina.

—Niin, ja he ovat vierailleet tuttavien luona matkan varrella ja pitäneet hyvin hauskaa, kirjoitti Naimi.

—Herrat tulevat Karjalan kautta, sanoi rovasti.

—Naimi kirjoitti siitäkin, ja me olemme odottaneet teitä jo viikon päivät.

—Vai kirjoitti hän!—Antero melkein huudahti.

—Eihän, Roberthan siitä kirjoitti, oikaisi Kaarina.

—Komea kala, sanoi Antero rovastille, enkö minä saa kantaa?

—Ei, ei, kyllä minä itse saaliini kannan. Nämä ovat niitä kuuluja Kontokosken lohia. Tämä suvanto on ikivanha kalapaikka, josta karjalaiset ja savolaiset ovat aikoinaan kovia taisteluita taistelleet ja käräjiä käyneet. Kontojärven kirkonkylä oli ennen muinoin suuri markkinapaikka. Vielä siihenkin aikaan, pari sataa vuotta sitten, kun yksi esi-isistäni, Martinus Olai—

Mutta Antero kuunteli vain toisella korvalla rovastin puhetta, ajatellen, miksei Naimi Martin ollut kirjoittanut heidän tulostaan, vaan Robert ... että heitä oli ollut suuri iloinen seurue ... ja hauska matka. Oliko hänkin ollut mukana, se nuori mies—kuka hän oli?—tullee ko hän tännekin.

—Näittekö sen suuren suoviljelyksen siellä jokivarrella? kuuli hän rovastin puhuvan Ristolle.—Ette? Mitäs nuoret Apollon pojat olisivat semmoisesta huvitetut! Tähtäävät katseensa tähtitarhojen taa, kohti aatteiden avaruuksia, mutta minä sanon herroille: yksi on tarpeellinen tässä maassa, yksi ennen kaikkea muuta; kansan aineellisen tilan parantaminen.

Puutarhan portilla jäivät Antero ja Kaarina muista vähän jällelle.

—Mitä pitää herra Hagman luonnosta täällä pohjolassa?

—Maisemat ovat suurenmoiset, varsinkin Rajavaaralta oli näköala aivan ihmeellinen, kerrassaan mahtava,

—Oletteko ennen koskia laskenut?

—En koskaan ennen.

Kaarina ei ollut Naimin näköinen. Ainoastaan vartalo ja suu hänessä muistuttivat sisaresta. Äänessäkin oli sama sointu, niinkuin veljilläkin, äidiltä peritty, omituisen miellyttävä ja tuntehikas.

Puutarhassa esitti ruustinna Hannan, joka oli siellä taimilavasta jotain kasviksia ottamassa. Hän oli jo keski-ikäinen ihminen, hiukan alakuloinen ilme säännöllisissä tyynissä kasvoissaan.

—Tämä on talon hyvä haltia, laski rovasti leikkiään, äidin tyttö, joka häntä kaikessa auttaa. Tämä Kaarina on minun tyttöni, toinen apulaiseni, auttaa minua, kirjoittaa ja lukee minulle. Jos hän olisi poika, olisi hänestä tullut maisteri, ja nyt olisi hänet ehkä seppelöity yhdessä herrain kanssa.

—Voin sanoa terveisiä sisareltanne, sanoi Hanna Anterolle.—Karoliina oli täällä helluntaipyhinä.

—Hän ei tiedä vielä tulostani, en ole tullut hänelle kirjoittaneeksi.

—Minä kirjoitin hänelle siitä, kun sain kuulla; hän tulee tänne ehkä ylihuomenna, jos vain pääsee.

Koko ajan tarkasti Hanna Anteroa. Tämä oli siis Karoliinan veli, hänen parhaan ystävänsä. Näytti totiseita ja vakavalta nuorelta mieheltä. Varmaan ilostuu Karoliina-parka hänet vihdoinkin tavatessaan, ainoan veljensä.

—Aiotte asettua kesäksi hänen luokseen?

—Niin, kyllä kai—tietysti, vastasi Antero epävarmasti.

Hän oli aluksi ihastunut kuultuaan sisarensa tulosta; mutta jos Karoliina tulisi, täytyisikö hänen ehkä lähteä sinne jo hänen kanssaan, heti, saamatta jäädä tänne?

* * * * *

Rovasti saattoi vieraansa pihan yli pieneen rakennukseen, joka oli melkein kätkeytynyt puiden ja pensaiden taa, painautunut osaksi maan sisään, niin että lattia oli alempana kuin maa. Sen katto oli pikimusta, mutta seinät olivat valkeiksi piilutut ja permanto matoilla peitetty. Pitkin seinää kulki penkkejä, ja ovensuussa, vastapäätä vanhaa kiuas-uunia, oli kaksikerroksinen ryijyillä peitetty puusänky.

—Tätä sanotaan meillä katiskaksi. Olen saanut tästä monta kaunista kalaa. Arvatkaapas, kenenkä kerrankin sain? Näen aamulla ulos mennessäni sukset seinää vasten pystyssä. Menen katsomaan, ja mies makaa tuossa pankolla pieksut jalassa ja halko pään alla. Kun ovi paukahtaa kiinni, hyppää hän ketterästi alas, ja edessäni seisoo itse— Elias Lönnrot!

—Elias Lönnrot?

—*Ipsissimus!* Olemme aikoinamme olleet yhdessä perustamassa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa. Muistan sen päivän kuin eilisen. Istuttiin Keckmanin vinttikamarissa, kun kuului kiireisiä askeleita ja kompastuksia pimeissä rapuissa ja Martti Lindfors, Kuopion nykyinen tohtori, mies vilkas ja elävä, syöksyy sisään ja huutaa: »Nyt tiedän sen!» ja samana iltana se perustettiin.—Lönnrot oli silloin runonkeruumatkallaan. Tuonkin pöydän päässä laulatti hän muuatta laukkulaista.—Eikö ole miestä kuvaavaa, ettei ainoastaan ole herättämättä vanhaa toveriaan, vaan ei edes asetu sänkyyn! —»Mikset mennyt sänkyyn, onhan siinä sänkyä?»—»Ka, mitäs minä sänkyyn, oli niin lämmin lieden kyljessä.»—Olisi se tarjennut sängyssäkin, kaksien nahkasten välissä, mutta semmoinen se on, Suomen suurin mies.

—Ja saammeko me asua tässä huoneessa, missä Lönnrot? kysyi Antero iki-ihastuneena.

—Vaikka koko kesän!

—Vaikka koko kesän?

—Tämä on muutenkin muistorikas paikka, tämä tupanen. Minun lasna ollessani—olen syntynyt täällä, isäni oli aikoinaan täällä rovastina— oli tässä vain pieni lasi-ikkuna, tuossa tuon pöydän päässä. Yksi esi-isistäni, Martinus Olai, piti täällä vangittuna velhoa, jonka hän oli vanginnut taikoja tekemästä itse kirkon lattian alta ja jonka sitten lähetti Turkuun tuomittavaksi ja poltettavaksi. Se kirkko ei ole enää olemassa, se poltettiin Isonvihan aikana, ja Martinus Olai vietiin vankina Venäjälle. Karjalaiset, jotka Martinus oli väkisin kastanut ja heidän uhrilehtonsa polttanut, olivat venäläisten oppaina ja apumiehinä, ja niiden sanotaan pistäneen tuleen kirkon.—Mutta mitä minä tässä nyt tarinoin. Vieraat saattavat tulla millä hetkellä tahansa, ja minä olen tällaisessa asussa. Lankoni, professori Hartman, on muotojen mies ja saattaisi panna pahakseen, jos minä ottaisin hänet vastaan mokomassa kostyymissä. Herrat ovat hyvät ja ovat kuin kotonaan ja sanovat minua tästä lähtien sedäksi.

—Mukava ukko!—Eikä ollut Antero mielestään koskaan tavannut niin hauskaa ja hilpeätä miestä. Sekä rovasti että ruustinna olivat hänestä kaikkein miellyttävimpiä ja kaikkein ihmeellisimpiä ihmisiä maailmassa. Ja samoin koko tämä pappila. Elämä yleensä oli kuin satua, kuin unta. Ihanalta Rajavaaralta he olivat laskeutuneet synkkään korpeen, kulkeneet kankaita ikuisten honkain pilaristoissa, kävelleet jalkain alla sihiseviä soita, joista kohosi suokanervain huumaava tuoksu, kuulleet kosken kohinan, saapuneet sen rannalle, saaneet mökistä perämiehen ja soutajan ja hetken

kuluttua syöksyneet alas kuohujen keskeen, joista eivät luulleet ikinä enää elossa pääsevänsä. Sitten tyyntä suvantoa, jossa lohia ponnahteli ilmaan, jossa musta, tervankarvainen vesi suurina häränsilminä pyöriskeli, kuljettaen venettä tasaisesti, mutta nopeasti uusiin kuohuihin. Yht'äkkiä kohoo korkea silta virran käänteessä eteen. Sillan alus nielaisee heidät, hylkää heidät ulos, perämies saa tuiman ilmeen kasvoihinsa, ei näy rantoja, ei siltaa vaahtoisessa vedessä, vene hulahtaa vettä puolilleen, ja samassa kelluvat he tyynessä suvannossa ja soutavat kohti pappilaa ja kirkkoa, jotka kohoavat eteen kuin aaltojen alta.

—On se nyt sentään ihmeellistä, Risto! Ja täällä nyt ollaan, missä lietäneen! Ja tuossa on Lönnrot nukkunut, ajattele, Lönnrot!—Suomen Homeros!—tuossa on hän istunut ja kirjoittanut Kalevalaa, tämän pöydän päässä!—Siinä on kantele, hänen, ei, mitä siihen on kirjoitettu ... Naimi Martin! Se on hänen, hän soittaa kannelta! Risto, hän soittaa kannelta!—Mikä mainio ukko se rovasti! Kuin joku Kalevalan sankari!

—Entinen teologian tohtori!

—Heitä vaan, heitä vaan sitä kylmää vettäsi ... se ei minua niin vähääkään...

—Sinä sanoit sanan ... kylmää vettä ... meidän täytyy ruveta peseytymään ja puhdistautumaan.

Mutta sill'aikaa kun Risto peseytyi, ajoi partaansa ja puhdisteli vaatteitaan, istui Antero ikkunan alla pöydän päässä, kantele polvillaan, sitä näppäillen. Hän ei ollut kannelta soittanut, kuullut vain kerran karjalaisen runoniekkan Helsingissä sen säestyksellä laulavan. Pian hän kuitenkin oli selvillä sen yksinkertaisista äänistä, hyräili, sovitteli, haparoi ja osasi lopuksi oikeaan. Nyt vasta hän luuli ymmärtävänsä, mitä on suomalaisen runon sisäinen henki ja mikä syvä tunne siinä piilee. Hän unohti kaiken muun, häipyi kauas pois, etäiseen muinaisuuteen, istui erämaiden keskellä, havumajoissa, nuotioilla, metsäpirteissä, noissa suomalaisen runottaren pyhätöissä, oli itse runoilija, laulaja, säveltäjä, siirtyi Kalevalan sanoista omiinsa, aatteet, tunteet omia teitään kulkien...

* * * * *

Yht'äkkiä kuului huutoja ja hälinää pihalta, rattaiden kolinaa ja lähenevään hevosten kavioiden töminää. Heräten haaveittensa unesta näki Antero pienestä ikkunasta pappilan molempien neitien heittäytyvän alas rappuja, kädet ylös nostettuina, ruustinnan kiiruhtavan perästä työesiliinaansa irti päästään ja rovestin verannalla huutavan: »Avatkaa portti, avatkaa portti!» Samassa syöksyivät vaunut pihaan ja niiden perästä kahdet kärryt. Ennenkuin ne ehtivät pysähtyäkään, hyppäsi nuori nainen ketterästi alas kuskipukilta ja tempasi syliinsä ruustinnan, jota pyöritti iloisesti nauraen monta kertaa ympäri. Se oli Naimi, ja äidin sylistä heittihe hän sisarien syliin. Sitten hän juoksi ylös rappusille, mutta lensi taas takaisin telmimään koiran kanssa, joka ulisten hyppi hänen ympärillään. Kun vaunut oli saatu auki, astui niistä ulos vanha, hieno herra, jonka Antero tuns professori Hartmaniksi, hänen rouvansa ja tyttärensä Anette, jotka Antero tuns promotsionista. Kärryissä ajoivat Robert ja Lauri Martin ja Thure Hartman. Se nuori mies, jonka Antero oli pelännyt täällä tapaavansa, ei ollut mukana. Hän olisi voinut ilosta huudahtaa, sulkea syliinsä Riston saippuapokineen, hänen teki mieli rientää paitahihasillaan pikkupoikain jälkeen, jotka repäistyään valjaat auki vaunuhevosilta olivat hypänneet niiden selkään ja ajoivat täyttä laukkaa tuvan ohitse hevoshakaan.

Hän kiiruhti nyt hänkin siistimään pukuansa, mutta huomasi alakuloisuudekseen, ettei hänen sortuuttinsa istunut, että hänen housunsa olivat kuluneet ja polvista laskoksissa, että hänen kaulahuivinsa oli vanha ja vaalennut, että hänen karkea, punainen tukkansa ei taipunut harjan tahdon mukaan—ei koskaan tule hänestä hienoa ja miellyttävää, kuinka koettaneekin,—ja nuo onnettomat tuuheat kulmakarvat ja harmaat pienet silmät—

Mutta silloin tuiskahtivat Robert ja Lauri sisään:

—No, täällähän se!—Kas semmoisia keikareita! Pois kaikki ja uimaan!— Huh, sitä pölyä!—ja tempasivat heidät tuulispäänä mukaansa, pihan poikki, alas rantaan, hyppien ja ilakoiden.

Huoneen kulmassa olivat Naimi ja Antero iskeä yhteen. Avopäin, posket hehkuvina ojensi hän Anterolle molemmat kätensä.

–Tervetuloa! Te ehditte ennen meitä!—Voi, kuinka hauskaa!

–Me juur'ikään tulimme!

–Uimaanko? Mutta teillähän ei ole lakanaa!

–Täällä on teille uimalakana, herra Hagman! huusi Kaarina verannalta.

–Joudu! huusi Robert ja tarttui häntä käsipuoleen. Ja pyrynä he riensivät rantaan.

–Elkää viipykö kauan, päivällinen odottaa! huusi Kaarina jälkeen.

Antero oli yht'äkkiä kuin seitsemännessä taivaassa ja meni hyppäämällä portista yli.

–Me tapasimme Snellmanin Kuopiossa!

–Meillä on ollut sanomattoman hauska matka!

Ja sitten kuului uimahuoneelta vain loiskahduksia, huutoja ja hihkumista.

3

Rovasti irroitti servietin rinnaltaan, kääri sen kokoon, pisti renkaaseen ja tarttui viinimaljaan, joita oli asetettu jokaisen eteen, sitten kun ruuat olivat pöydältä korjatut.

–Hyvät ystävät ja rakkaat vieraani! alkoi hän. Saan vielä kerran toivottaa teidät tervetulleiksi kattomme alle. Tämä päivä on meille merkkipäivä monessa katsannossa. Me elämme täällä kaukana sydänmailla suurimman osan vuotta kuin haudattuina hankien sisään. Me kyllä toimimme ja harrastamme omia asioitamme, puuhaamme omia puuhiamme. Minä hoidan virkaani niin hyvin kuin taidan, opetan, neuvon, saarnaan ja käyn kinkerillä, pidän sen lisäksi huolta puustellista, perkkaan soitani ja maitani—suokaa anteeksi, mutta joka härillä kyntää, se häristä haastaa!—käyn myymässä ja ostamassa markkinoilla. Semmoista on minun elämäni. Mamma ja tytöt toimivat taloudessa, kehräävät, kutovat, ompelevat, käyvät joskus kylässä ja ottavat vastaan vieraita, jolloin hiukan soitellaan ja laulellaan ja puhutaan naapureista ja kylänmiehistä hyvää, jos—pahaakin. Mutta mitä kaikella tällä on tekemistä sen kanssa, että tahdoin toivottaa teidät tervetulleiksi? kysytte te. Siihen vastaan—ja hän tuli nyt hiukan totisemmaksi, ja hänen äänensä sai akateemista sointua—että kaikki tämä toiminta, kuinka tärkeää ja välttämätöntä se lieneekin, ei kuitenkaan meitä täysin tyydytä.

–Me kaipaamme kaiken aikaa yhteyttä sen keskustan kanssa, jossa aatteet elävät, jossa isänmaan ja kansan asioita ajetaan ja harrastetaan. Kaipuumme tähän yhteyteen pitää meitä henkisesti vireillä ja estää meitä vaipumasta jokapäiväisyyden ja aineellisuuden helmaan ja siihen nukkumasta. Tähän yhteyteen on meillä vain harvoin tilaisuus päästä, mutta olkaamme kuitenkin tyytyväiset, ettei sitä meiltä sentään kokonaan kielletä. Kerta vuodessa se meille on melkein säännöllisesti suotu. Se on suotu silloin, kun lumien lähdettyä ja kevään tultua yht'äkkiä kuulemme kuminan sillalta, kun portit lentävät auki ja meille niin rakkaat ja kallisarvoiset sukulaisemme ja tuttavamme tulvahtavat siitä sisään, tuoden mukanaan tuulahduksen suuresta maailmasta, leimahduksen aatteiden ahjosta; tietoja siitä, mitä siellä taotaan, se on, mitä siellä ajatellaan, tunnetaan ja harrastetaan. Semmoinen päivä, tämmöinen päivä kuin tämä tänäinen, on meille kuin uudestisyntymisen päivä...—hän joutui vähän hämilleen huomattessaan apulaisen oudoksuvaan katseen toisesta päästä pöytää; sana ei ehkä ollut hyvin valittu, mutta kun hän ei kumminkaan tahtonut ottaa sitä takaisin, yskäisi hän ja jatkoi:—kuin uudestisyntymisen, tai ehkä oikeammin uudestivirkistymisen päivä. Tänään on meillä semmoinen päivä. Viestien tuojat ovat taas tulleet ja panneet sydämemme sykkimään vilkkaammin ja lämpimämmin kertoessaan niistä loistavista isänmaallisista juhlista, jotka »Alma mater» oli pannut toimeen pääkaupungissa, avaten uudet komeat aulansa kaikelle, mikä on maassamme oppineinta, jalointa, etevintä, kauneinta ja viehättävintä. Olemme kuulleet, mitä siellä on puhuttu ja runoeltu, miten iloittu, riemuittu ja innostuttu. Tunnetulla taidollaan, sillä *eloquentia academica'lla*, joka on saavutettavissa ainoastaan pitkällisellä seurustelulla runottarien kanssa, on arvoisa ystäväni ja rakas lankoni tässä antanut meille yliopistollisista juhlallisuuksista kuvan niin elävän, kuin olisimme itse olleet niissä läsnä. Mielelläni olisinkin ollut mukana, jos se vain olisi ollut minulle mahdollista. Olisin tahtonut olla omin silmin näkemässä, kuinka hän, itse nuorison opettaja, painoi harmaantuneille hiuksilleen uudelleen vihertyneen seppeleen ja kuinka hän kuljetti tanssiin seppeleensä sitoittaren, saman, jonka niin kauan sitten...

Leikillisuus ja juhlallisuus, hymy ja liikutus vaihtelivat rovastin kasvoilla ja kuvastuivat siitä välittömästi ruustinnan ja hänen sisarensa kasvoille. Tyttärien kasvoilla oli koko ajan ilme: »Kuinka hyvin se puhuu tuo isä!» Professori, pieni laiha, hienopiirteinen, kuivahko mies, nyykäytti hyväksyvästi päätään, silloin kun rovasti antoi tunnustuksensa yliopistolle. Apulainen istui jäykkänä ja kylmänä, niinkuin tämä kaikki olisi ollut hänelle kokonaan vierasta.

–Ne juhlat siellä nyt ovat olleet ja menneet, jatkoi rovasti, ja nyt olette te täällä sydänmaassa. Ette ole kammoneet pitkän matkan vaivoja tullaksenne tänne meitä virkistävällä seurallanne ilahduttamaan. Emme voi täällä sinulle, lanko hyvä, tarjota paljoakaan korvaukseksi siitä, mitä sinne

jätit, mutta toivomme kuitenkin voivamme täällä koivujemme siimeksessä ja koskemme suvannossa tarjota sinulle tilaisuutta siihen *otium sapientis'*iin, jonka pitkän, taas loppuun kuluneen ja voimiasi varmaankin paljon kuluttaneen työvuoden jälkeen olet niin rehellisesti ansainnut. Muuta emme voi sinulle tarjota. Tahdon kuitenkin kernaasti uskoa, että siihen nähden, että tänne vuosi toisensa perästä saavut, täällä-olosi on oleva sinulle hyödyllinen ja on antava sinulle uusia voimia jatkamaan niitä tieteellisiä töitä, joista emme ainoastaan me, sukulaisesi ja ystäväsi, vaan myöskin yliopisto ja maa syystä ovat sinun puolestasi ylpeät. Tervetuloa vielä kerran sillä veljellisellä toivomuksella, että täällä viihtyisit ja virkistyisit. *Vivas, mi amice, vivas floreasque! Bibamus in salutem honoratissimi, carissimi...*

—Sinä puhut kuin Cicero, sanoi professori mielissään, vaikka koettaen sitä salata ja ottaa maljan keveästi ja vain tavallisena kohteliaisuutena.

—Mutta paitsi rakkaita sukulaisiamme, jatkoi rovasti, kun professorin ja hänen rouvansa malja oli juotu—on meillä täällä tänään ilo nähdä ensi kertaa kattomme alla kaksi nuorta miestä—Naimi, joka istui Anteroa vastapäätä, nyökäytti hänelle päätään ja iski veitikkamaisesti silmää—kaksi nuorta miestä, jotka tähän saakka ovat ainoastaan nimeltään olleet meille tunnetut. He ovat meille vanhimman poikani tovereina sitä rakkaammat, kun äsken ovat yhdessä hänen kanssaan painaneet päähänsä laakeriseppeleen, tuon tunnusmerkin aseveljeydestä taistelussa aatteiden ja ihanteiden puolesta. Te olette jo tavallanne ennenkin kuuluneet perheeseemme ja olette nyt siihen vieläkin likemmin liittyneet. Pitäkää sentähden tätä taloa kuin kotinanne niin kauan kuin täällä viihdytte. Tervetuloa tänne kaikki!

—Yhdyn viimeiseen puhujaan! sanoi Robert, heidän välissään istuen, Anterolle ja Ristolle.

—Ja minä myös, virkkoi Naimi.—Kiitos, herra Hagman, puheestanne Korkeasaaren kalliolla! Se oli paras puhe koko promotsionissa.

—Todellakin!—Antero ei osannut muuta kuin punastua, mutta kun hän tunsii punastuvansa, tiesi hän vaaleiden tuuheain kulmakarvainsa pistävän yhä enemmän esiin ja hänen korvissaan soi aina silloin sana: »Villakoira!» jonka promotsionitanssiaisissa oli takanaan kuiskauksena kuullut. Kun hän silloin oli kääntynyt, oli hän nähnyt ryhmän nuoria neitoseja takanaan, niiden joukossa Naiminkin, mutta hän se ei voinut olla, sillä hän oli selin.

—Niin juuri! vahvisti Robertkin. Puheesi ei ollut mikään tuommoinen tavallinen akateminen, vaan välitön, sydäimestä tullut. Ja sillä oli vielä se suuri etu, että se oli suomenkielinen.

—Jota vain muutamat harvat ymmärsivät, sanoi Risto.

—Mutta ne sitä paremmin! lennätti Naimi yli pöydän.

Mutta professori oli, vähän aikaa mietittyään, tarttunut lasiinsa, siirtänyt sen eteensä, ja kun siitä syntyi hiljaisuus, aloitti hän:

—Olet lausunut minulle, lanko hyvä, kauniita sanoja siitä vähäisestä merkityksestä, mikä minulla voi olla tiedemiehenä ja nuorison opettajana. Kiitän sinua niistä, mutta panen ne suurimmalta osalta vanhan ystävyys, sukulaisuuden ja isännän kohteliaisuuden lukuun—

—Ei, ei!

—Kuinka hyvänsä, jatkoi professori,—jokainen meistä tekee minkä voi sillä paikalla, mihin kohtalo on hänet asettanut, sinä, rakas veljeni, et suinkaan kaikista vähimmin. Olet esittänyt töitäsi ja vaikutustasi täällä maan sydämessä niin vaatimattomiksi kuin suinkin. Siihen tahdon saada sanotuksi, että se työ, mitä Suomen papisto on Suomen saloilla tehnyt ja yhä tekee sekä henkisen valistuksen että aineellisen vaurastumisenkin hyväksi, ja jonka papiston etevimpiä edustajia sinä aina olet ollut, rakas lankoni, että se työ, sanon minä, on täysin verrattava siihen, mitä me kukin yliopistossa suoritamme. Papisto on se joki, joka johtaa elämän veden erämaita kostuttamaan. Me, jotka olemme täällä vuosi vuodelta toimiasi seuranneet, tiedämme parhaiten arvostella sitä työtä, jonka olet täällä suorittanut.—Mutta jos oletkin arvioinut toisten työn liian suureksi ja omasi liian pieneksi, niin olet puhunut puhtainta totta siinä, mitä juuri sanoit yliopistosta ja sen merkityksestä. Yliopiston merkitystä maallamme ei voida kyllin suureksi arvioida. Jos papisto on joki, on yliopisto lähde. Sitä on

tahdottu, tätä ainoata korkeampaa sivistyslaitostamme, viime aikoina halventaa ja sen arvoa alentaa. Eräs mielestään hyvinkin viisas mies, tuo tunnettu suuri oraakkeli Kuopiossa, joka mielellään esiintyy mestarina kaikissa asioissa, on sanonut juhlistamme, että ne ovat tanssimista isänmaan hautajaisissa. Niin on sanonut mies, tosin kyllä katkeruudesta ja kostosta niitä kohtaan, jotka eivät osanneet antaa hänelle sitä arvoa, mitä hän itse,—mies, joka kuitenkin on yliopistolle velkaa oman henkisen minänsä, niinkuin kaikki muutkin sivistyneet tässä maassa.

Nuoret vaihtoivat merkitseviä silmäyksiä ja seivästivät sitten kaikki katseensa professoriin, jonka kasvoilla Antero oli huomaavinaan katkeruutta ja vihaa.

—Sentähden tekee oikein hyvää kuulla täällä kaukana maan sydämessä tunnustusta ja ymmärtämistä, jota tämä kallis laitoksemme varsinkin tätä nykyä kaipaakaan enemmän kuin koskaan ennen. Aika on vakava, monet toiveemme ovat tuhaksi palaneet, allamme hehkuu maanalainen tuli, joka millä hetkellä tahansa voi puhjeta ja kaataa maahan vuosisatain rakennuksen. Niinkuin ihmeen kautta on yliopisto vielä säilynyt, tuo liesi, josta kotoisen, isänmaallisen, isiltä perityn kulttuurin lämpö lukemattomien johtotorvien kautta leviää yli koko maan, pitäen vireillä yhteishenkeä ja vanhoja, perityitä traditsioneja sen kaukaisimmissa kolkissa. Juuri tieto tästä antaa juhlimmekin sen harvinaisen merkityksen, mikä niillä on, ne ovat isänmaallisia ja kansallista juhlaa jaloimmassa muodossaan, henkistä olympialaista kilpajuoksua, joissa ei tosin koeteta ruumiin voimia, ei jäsenten jänteveyttä, ei säärien nopeutta—

—Eikö tansseissakaan?—kuiskasi Naimi vierustoverilleen niin, että sen muutkin lähempänä olevat kuulivat, mutta pelästyivät siitä samassa ja sävähti tulipunaiseksi. Se taas herätti toisten huomiota, ja syntyi pieni humahdus, joka ei kuitenkaan voinut estää professoria jatkamasta:

—... vaan joissa kilpaillaan hengen voimassa, aatteiden etevämmyydessä, opinnäytteissä, ja ne laakereilla palkitaan.—Hyvä lankoni! Sinun poikasi on äsken seisonut ensimmäisenä niiden joukossa, jotka tässä kilpailussa ovat seppelensä voittaneet. Se on kunniaksi sille laitokselle, jossa hän on tähän voittoon valmistunut, se on kunniaksi niille vanhemmille, jotka ovat hänet synnyttäneet ja kasvattaneet, se on ennen kaikkea hänen itsensä ansio, joka uupumattomalla ahkeruudella ja lujuuudella on vastukset voittanut. Robert, inhimillisesti katsoen on tiesi nyt tasoitettu Parnasson korkeimmillekin kukkuloille, ja minun on vilpittömästi mielihyvä siitä isällesi, äidillesi ja omaisillesi todistaa.—Lankoni, kälyni! Sallikaa minun siis, samalla kuin kiitän teitä lämpimistä tervetuliaisistanne ja lausun mielihyväni siitä, että taas olen päässyt tänne hauskaan, onnelliseen kotiin nauttimaan sen kautta maan kuulua vieraanvaraisuutta, kohdistaa tämä malja pojallenne Robertille! Maljasi, *magister primus, primus inter pares!* Sinua katsellaan toivovin silmin, sinusta odotetaan paljon, ja minä olen vakuutettu siitä, että jos Luoja sinulle ikää ja voimia suo, tulet ne toiveet toteuttamaan. *Vivas, Robertus Martinus!*

—Ja Laurin malja samalla! riensi professorska lisäämään, ystävällisesti heille päätään nyökäyttäen.—Robert on tuonut laakerin, Lauri on tuonut lyyran!

—*Vivat etiam Laurentius Martinus!* huudahti Naimi, jonka kasvot olivat professorin puhuessa säteileet ja silmät loistaneet, hänen levottomin sormin lasia pyöritellessään. Ja hänen huutoonsa yhtyivät eri pöydässään istuvat pikkupojat semmoisella yht'äkkisellä kirkkaisella, että naiset hypähtivät säikähdyksestä tuoleillaan ja yhteinen eläköön-huuto jäi huutamatta.

—Mutta Naimi!—Mitä te ajattelette pojat! koetti ruustinna torua, mutta hänen moitteensa tukehtuivat kaikkien muiden yhteiseen nauruun.

Professori huusi pöydän päästä:

—Sinä tahdot puheesi sinäkin, Naimi! Ja Robertin seppeleen sitojattarena ja promotsionista kotiin palaavana *prima domina'na* sinä sen ansaitsetkin. Hyvät ystävät,—

—Ei, ei! huusi Naimi, setä ei saa puhua minulle!

—Anna sedän puhua! Pitäkää vaan puhe Naimillekin! huudettiin joka taholta.

—Minä nousen pois pöydästä, jos setä vaan—

—Hän on jo saanut niin monta puhetta, ettei hän enää sinun puheistasi välitä—

–Hyi, täti—!

–Viimeksi piti hänelle puheen Snellman Kuopiossa, jatkoi yhä professorska.

–Snellmanko? Vai Snellman!

–Itse hänen kaunopuheisuutensa rehtori Snellman, pisti professori. Minulla ei ole onni muistaa hänen kyllä usein toistetulta sanojaan—

–Hän änkyttää kauheasti, sanoi professorska ruustinnalle.

–Mutta sinä, Lisette, ehkä muistat, miten hänen sanansa sattuiivat.

–En minäkään muista.—

–Minä muistan, sanoi Robert.

–Et saa, Robert!—tai miksei, kerro vaan, Snellmanin sanat ansaitsevat kyllä tulla muillekin tunnetuiksi, eivätkä ne suinkaan olleet tarkoitettut ainoastaan minulle, vaan naisille yleensä.

–Naimi on aivan hurmaantunut Snellmanista, hän, niinkuin kaikki nuoret; olisitpa nähnyt, sisko, kuinka ne ahmivat joka sanan hänen huuliltaan—selitti professorska.

–Hänen sanansa kuuluivat, aloitti Robert niinkuin puhetta pitäen. »Mutta paitsi luonnon kauneutta»—me olimme silloin Puijolla—»taivaan sinistä puhtautta ja kirkkautta, kevään suloutta ja puhkeavain lehtien lemua, joka meitä tässä ympäröi, on kauneutta, puhtautta, kirkkautta ja suloutta, joka kaiken sen voittaa ja jolle luonnon kauneus on kuin tausta taulussa—se on sitä kauneutta, joka kuvastuu naisen silmissä, sitä puhtautta, jota hänen povensa huokuu, sitä suloutta, jota koko hänen olentonsa ilmaisee—ei itsessään tosin mitään, mutta niin äärettömän viehättävää silloin, kun sitä valaisee jalo, itsetietoinen halu uhrautua niihin tehtäviin, joita hänelle asettavat koti ja perhe, puoliso ja lapset, mutta ei ainoastaan koti ja perhe, vaan myöskin isänmaa ja kansa. Tähän saakka on nainen juhlakoristeena isänmaallisissa tilaisuuksissa ottanut osaa isänmaallisiin harrastuksiin»—niin, en muista niin sanalleen, mutta ajatus oli se, että—

–Minä muistan, keskeytti hänet Naimi, hän sanoi ... sanoi ... niin, että naisenkin tulee, ei ainoastaan sitoa opinseppeleitä muille, vaan myöskin omistaa ne kerran itselleen pyrkimällä samaan sivistykseen kuin mies. »Ehkä on koittava päivä, jolloin ne kätöset»—

–»Ne hennot kätöset»—

–Elä keskeytä, Robert!—»jolloin ne kätöset, jotka nyt sitovat seppeleitä veljilleen, omaisilleen»—

–»Ja sulhasilleen»—

Professorska ja ruustinna vaihtoivat merkitsevän katseen.

–»että ne kerran vielä sitovat niitä itseänsäkin varten ja painavat ne omille palmikoilleen!» Niin hän sanoi ja vielä paljon muutakin.

Naimi oli hiukan hengästyksissään, mutta hänen kasvonsa hehkuivat innostusta, ja niistä säteili päättäväisyys ja totisuus, joka esti pilan pääsemästä esille.

–Hienoja kohteliaisuuksia sinulle, Naimi, sanoi kuitenkin professori.

–Ei ollenkaan minulle, setä hyvä, vaan yhtä paljon kenelle muulle tahansa, Anetelle ja tädille...

–Ei toki tädille! nauroi tämä.

–Niin, mutta hän puhui kaikille naisille yhteisesti, vaikka sitten kohdistikin maljan minulle, kun olin ollut Robertin, primuksen, seppelensitoja. Eikä suinkaan vain mitään kohteliaisuuksia, vaan minä tiedän, että hän tarkoitti totta.

–Mistä sinä sen tiedät?

–Minä vain tiedän.

–Saimassa hän on useat kerrat sanonut samaa, selitti Robert.

–Niin, Saimassa—

–En ole niin tarkkaan sitä lehteä seurannut, sanoi professori.—Sinä siis aiot painaa laakerin kerran vielä omallekin otsallesi, Naimi?

–Et saa pilkata, setä,—en minä, vaan kuka tietää—

—Naimi rakas, elköömme väitelkö. Tarkoitukseni on saavutettu, sillä vaikken saanutkaan minä esittää maljaasi, on se nyt kuitenkin tullut esitetyksi paljoa valituimmin sanoin kuin mitä minä olisin voinut. Minulla ei siis ole muuta tehtävää kuin yhtyä niihin ja kohottaa lasini...

—Voi, voi sitä setää! nauroi Naimi muiden mukana,—minä kyllä tiedän, ettei setä voi sietää Snellmania, mutta hän on suuri mies ... voi, voi!

—Suuri, suuri, päättänsä pitempi kaikkea kansaa.—Ehkä kuulut sinäkin, lankoni, jo hänen ihailijoihinsa?

—Niin, kyllä minun täytyy tunnustaa, vaikka täytyisi ollakin eri mieltä kanssasi, että yleensä pidän paljon hänen artikkeleistaan Saimassa, olen tavannut niissä monta mieleen pantavaa asiaa ei ainoastaan aatteellisissa kysymyksissä, vaan suureksi ihmeekseni myöskin aineellisissa, käytännöllisissä. Kuka olisi uskonut, että Snellman, joka oikeastaan on tiedemies, teoreetikko, olisi niin perehtynyt käytännöllisiin asioihin, että minäkin, vaikka olen niin paljon puuhannut käytännön miehenä, kuitenkin olen saanut häneltä monta uutta näkökohtaa.

Professorin pienet kasvot kiristyi hiukan kokoon, ja niissä näkyi kuin jotain sisällistä kipua, samalla kuin silmät vetäytyivät mustiksi, väijyviksi pisteiksi pään sisään. Nuoret odottivat suurella jännityksellä alkavaa väittelyä.

—Hän on epäilemättä sangen merkillinen mies, virkkoi rovasti,—ja suuri vahinko on, että häntä ei ole kiinnitetty yliopistoon, vaan että hänen täytyy pieneen pahaiseen maaseutukaupunkiin haudattuna...

Minun mielestäni on rehtori Snellman ansainnut sen maanpakonsa, johon etupäässä hän itse on itsensä tuominnut, virkkoi professori terävästi ja kylmästi. Hän on itserakas, vallanhimoinen henkilö, joka luulee ymmärtävänsä ja voivansa määrätä kaikki asiat paremmin kuin kukaan muu. Ei mikään hänelle kelpaa, ei ole yliopisto, ei hallitus, ei virkamiehistö, ei mikään, millä tässä maassa on jotain merkitystä, löytänyt armoa hänen kaikkietäväisyytensä ja kaikkiiymmärtäväisyytensä edessä. Hänen omat persoonalliset ystävänsäkin häntä siitä moittivat. Hän arvostelee ja mestaroitsee kaikkea ja kaikkia, puuttuu vain, että hän käy antamaan Hänen Majesteetilleen Keisari Nikolaille neuvoja siitä, miten hänen on hallittava valtakuntaansa—rehtori Snellmanin mieliksi. Sellainen mies, joka ei osaa tai ei tahdo sanojansa paremmin punnita, on tätä nykyä todellinen, aina uhkaava vaara maallemme, ja jos hänen äänensä kuuluisi pääkaupungista, sen sijaan, että se nyt onneksi huutaa korvessa, niin olisivat turmiolliset seuraukset varmaankin jo olleet paljoa suuremmat.

Vai niin, vai on se mielipide Snellmanista vallalla johtavissa piireissä! Oliko oppositio häntä vastaan niin suuri ja niin katkera, kuin professorin sanoista ja äänestä kuuluu! Ne ovat nuo siis yliopisto- ja hallitusmiesten mielipiteitä hänestä ja Saimasta? Rovasti oli yksinäisyydessään mielihyvällä seurannut Saimaa, ihaillut sen suoraa kieltä, sen laajoja näköaloja, Sen voimakasta logiikkaa; näitä sen heikkoja puolia hän ei ollut tullut ajatelleeksikaan. Äsken hän oli puhuessaan aikonut sanoa: »Ainoa, joka meille täällä talvella antaa henkistä sisältöä, on Snellmanin Saima»—se oli ollut ihan hänen kielellään, mutta pudonnut siitä pois,—onneksi! Sillä hänen olisi ollut paha mieli suututtaa ystäväänsä ja vierastaan.

—Lanko saattaa olla osaksi oikeassa, mitä kirjoitustapaan tulee, mutta...

—Tapa tekee miehen.

—Asia kuitenkin on pääasia.

—Mitä juuri asiaan tulee, hänen ulkomaalta tuotuun teoriaansa, kieleen perustuvaan kansallisuusteemaansa, niin ... keskeytti professori äänellä, jonka värähdys ilmaisi hillitöntä sisällistä kiihkoa, mutta voitti samassa itsensä:—mutta emme nyt huoli ruveta siitä väittelemään, asia ei todellakaan ole sen arvoinen.

—Olisi kuitenkin hauska tarkemmin kuulla, mitä sinulla oikeastaan on hänen kansallisuus- ja muita teorioitaan vastaan.

—Sen saat kyllä kesän pitkään kuulla, sillä minä vainuan, että tämä asia tulee olemaan yhtä kiihoittuneena ja ikävystyttävänä puheenaiheena täällä kuin se on ollut Helsingissäkin ja kaikkialla,

minne vain tulee. Sinä näet, kuinka tuossa istuu rivi uusien aatteiden aseenkantajia taisteluun valmiina,—professori osoitti nuoria, jotka istuivat siinä silmät tanassa ja suupielet jänteessä.

—Olen yhtä mieltä herra professorin kanssa, kuului yht'äkkiä apulaisen ääni sanovan; hän oli tähän saakka istunut jäykkänä ja niinkuin seuraan kuulumattomana.—Saima on epäkristillinen lehti, ja Snellman on jumalankieltäjä.

—Jumalankieltäjä! huudahti Lauri hänen vieressään.

—Snellmanin maailmankatsanto ei seiso kristillisellä pohjalla.

Mutta yläpäässä pöytää oli keskustelu taas siirtynyt promotsioniin, ja professorska virkkoi miehelleen, estäen vielä kerran erimielisyyksien törmäämisen yhteen:

—Kerro langolle, mitä hänen ylhäisyytensä sanoi sinulle promotsionissa.

Professorin kasvot saivat uudelleen sen itsetyytyväisen ilmeen, joka niissä oli pääpiirteensä.

—»Je vous felicite, monsieur», sanoi hän ja tuli luokseni toimituksen päätyttyä juhlasalissa, tarttui käteeni molemmin käsin ja puristi sitä. »Onnittelen teitä, herra professori, tästä elämäne kenties kauneimmasta päivästä, joka on teille teidän lopullisen voittonne päivä. Minäkin olen vanha veteraani», jatkoi hän, »tosin kyllä toisella taistelutantereella kuin te, herra professori, mutta minä voin ymmärtää, että silläkin alalla, jonka te olette valinnut, voidaan laakereita näyttää.»—Se oli kauniisti sanottu. Minä näin, että hän oli liikutettu siitä, mitä oli nähnyt ja kuullut.—»Mikä ihana näytelmä!» sanoi hän juhlallisuuksista puhuessaan. »Mikä jumalallinen musiikki, mikä kukkaskiehkura kauniita naisia tuolla lehterillä!»—On erinomaisen suurimerkityksellistä yliopistolle ja maalle, että hänen asemassaan olevat miehet ovat meitä kohtaan ystävällisellä kannalla. Hänelle omistetun omakielisen puheen hän piti erityisenä kohteliaisuutena itseään kohtaan ja siitä hän on varmaan lähettänyt myötätuntoisen raportin korkeimpaan paikkaan.

—On häpeä, että Suomen yliopiston juhlissa pidetään puheita kielillä kaikenlaisilla, mutta ei ainoatakaan suomenkielellä! kuului yht'äkkiä Laurin murteessaan oleva ääni, ensin korkea, sitten kimakka. Se tuli kuin korvapuusti.

—Sitä juuri minäkin sanoin,—sanoi Naimi, sointuvalla äänellään hiukan miedontaen Laurin sanain vaikutusta.

—Kun kaikki ymmärtävät ruotsia, mutta on paljon niitä, jotka eivät ymmärrä suomea, koetti rovasti sovitella.

—Se juuri onkin häpeä! intti Lauri. Ymmärtävätkös kaikki sitten venäjää? ... tuskinpa kukaan muu kuin hänen ylhäisyytensä.

—Se on eri asia...

—Pappa ei voi niin ajatella, sanoo sen vain ... sanoi Naimi.

—Lauri on yhtä radikaali kuin on aina ollut, koetti ruustinna.

—Snellmanin oppilas, pisti professori. Kylvö lankeaa hyvään maahan.

Mutta kun rovasti ei tahtonut jatkaa väittelyä ja häiritä mielialaa, ponnisti hän käsillään pöydän reunasta, työnsi tuolinsa taapäin ja nousi ylös, hajoittaen myrskyn, ennenkuin se ehti puhjeta.

4

—Ei sen kanssa maksa vaivaa väitellä! huudahti Lauri, kun nuoret heti päivällisen jälkeen olivat lähteneet kävelemään lehtikujaa koskelle päin—Kaarina, Risto, Anette ja Thure Hartman edellä, Naimi, Robert, Lauri ja Antero vähän jälempänä.

—Se oli sana paikallaan, virkkoi Robert,—mutta olisit kuitenkin voinut sedän vuoksi ensi iltana vähän valita sanojasi.

—Valita sanojani! kuohahti Lauri uudelleen. Minä en välitä valita sanojani, sillä *häpeä* se on ja häpeänä pysyy! Jahka minä kerran pääsen maisterinvihkiäisten ohjelmaa määräämään!

—Sinähän aiot lukea papiksi!

—Suoritan kiusallakin vain sitä varten kandidaattitutkinnon! Sitäpaitsi suututtaa minua, kun se aina, joka tilaisuudessa, missä vaan sopii, sitä Snellmania hakkaa ja kalvaa! Mokoma vanha peruukki, joka ei ikänä ole muuta tehnyt kuin vanhoja papereita kopioinut!

—Lauri!—Anette ja Thure voivat kuulla!

—Kuulkoot, se tekee hyvää heille!

—Mutta eihän nyt kuitenkaan sovi tehdä skandaalia.

—Minä vähät skandaalista! Minun täytyy saada sanoa, mitä ajattelen! Se minua varsinkin, kun näin, millä tavalla se siellä hännysteli sitä ruhtinasta... Eikä se paljon mistään muusta koko matkalla, mihin vaan tultiin, joka pappilassa ja joka hovissa: »Sö vu felisit... Sö vu felisit» ... kadun, etten tullut kanssanne, Antero.

—Se nyt on sitä heidän politiikkaansa ja voi olla hyvinkin viisasta ja kaukonäköistä...

—Pyh!—Mutta Snellman tukki toki häneltä suun niin, että se vasta täällä aukeni. Olisit kuullut, Antero. Ei, tässä maassa ei ole kuin yksi ainoa mies, joka uskaltaa ajatella vapaasti ja suunsa puhtaaksi puhua, ja se mies on Snellman.

Vaikka olikin luonteeltaan maltillisempi ja mielipiteiltään ja esiintymiseltään vähemmän raju, katseli ja kuunteli Robert kuitenkin mielihyvällä nuorempaa veljeään ja ihaili hänen uskallustaan ja ryhtiään esiintyä missä seurassa tahansa ja ketä vastaan hyvänsä. Pienestä pitäen se oli ollut sellainen, oli tullut esi-isiinsä, suorasukainen ja häikäilemätön. Kun innostui johonkin, innostui hän koko sielullaan, mutta voi myöskin helposti muuttaa kantaa. Koulussa hän oli ollut milloin kaksi vuotta luokalla, milloin lukenut kesälomalla luokan yli. Lukiassa hän oli laiskotellut ja tehnyt koko joukon tyhmyyksiä, mutta suoritti ylioppilastutkinnon ensimmäisenä erinomaisilla arvosanoilla.

—Te tapasitte siis todellakin Snellmanin, kysyi Antero Robertilta,—ja saitte olla hänen seurassaan! Sanokaa, millainen hän oikeastaan oli läheltä nähden?

—Hän on sama läheltä kuin kaukaakin, hän on Saima joka sanassaan ja hänen joka sanansa on Saimaa.

—Mutta miten hän puhuu, miten esiintyy?

—Hänen todisteluansa, väittelyänsä ajatellessasi ajattele seppää, joka ajaa vastahakoista naulaa puuhun: napaus ensin hiljempi, sitten kovempi, mutta viimein napaus niin tuima, ettei ole ajattelemistakaan sitä vastustaa—mene vaan päätäsi myöten ja uppoa pääkin puuhun, josta elä aiokaan sitä sulin näppinesi ulos kiskoa. Jos mieli, täytyy olla hyvät hohtimet. Sedällä ei ollut niitä hohtimia, ja siksi hän oli niin suuttunut, että pihisi, kun kiskoi kyntensä veriin, mutta paikoilleen jäi Snellmanin logiikan naula.—Niillä on jotain vanhaa vihaa, se on, sedällä on... Snellman on joskus sanonut jotain purevaa hänen julkaisuistaan ja samalla ivannut yliopiston muka tieteellisiä harrastuksia yleensä—*inde ira!*—Ei hän lopulta viitsinyt todistaakaan, väitti vain, sanoi vain, paukutteli, läiskäytti milloin selkään, milloin kylkeen. »Ruotsalainen sivistys on laina, sen henki on kokonaan vieras Suomen kansan ajatustavalle ja tunnemaailmalle»... Setä hyppi ja potki: »Mitä kuulen? Satavuotinen ruotsalainen sivistys?»— »Ruotsalaisella kirjallisuudella ei ole täällä mitään tulevaisuutta, yhtä vähän kuin sillä on ollut menneisyyttäkään!»—»Menneisyyttäkään?» —Mutta

sitten se vasta tulee nousi, kun Snellman alkoi ruoskia yliopistoa. »Yliopisto ei ole muuta kuin virkamiesleipomo, elämän leipää ei siellä ole koskaan kansallemme leivottu.«—»Se ei ole totta!«—Mutta ei hän saanut sananvuoroa.—»Kuka teistä, herrat professorit, on kirjoittanut lausettakaan Suomen kansan opetuksiksi, kuka riviäkään kansanmiehen omalla kielellä, missä lehdessä näemme sanankaan suomea teidän kädestänne, ellemme ota lukuun fennisismejä omassa kielessänne?«—Tämä oli sedälle liian karvas pilleri. Olimme olleet Puijolla ja tulleet kaupunkiin kuvernöörin portille.—»Valitettavasti täyttyy minun riistää itseltäni hauskuus kuulla enempää, mutta varmaankin saamme jatkoa ensi numerossa.«—»Varmaankin, jos se saa minusta riippua.«—Kättä antamatta kumarsi setä ivallisen kohteliaasti ja meni kuvernöörin portista sisään.—Yht'äkkiä tuli Snellman totiseksi. Siinä tuli sensori meitä vastaan torilla, mies, jolla on kahta vertaa enemmän tuloja siitä, mitä pyyhkii, kuin Snellmanilla siitä, mitä kirjoittaa. Mikä lieene meidän mieleemme pistänyt, meitä oli siellä joukko ylioppilaita, kun asetuimme kunnia-asentoon antaaksemme tietä.—»Antakaa olla tuon!« sanoi Snellman, mutta se tuli liian myöhään. Tuo Lauri huutaa: »Na-plet-shoo!« ja samassa lensivät kaikkien kepit kunnia-asentoon.—»Tämä voi maksaa Saimalle hengen«, sanoi Snellman, mutta pudisti sen samassa päältänsä ja kutsui meidät kaikki, sittenkun olimme saattaneet naiset kotiin, Wiikin hotelliin. Ja siellä vietimme avonaisten ikkunain ääressä, näköala Kallavedelle, yön niin ihanan ja innostuttavan, etten elämässäni ennen moista. Hän puhui vuoroin totta, vuoroin leikkiä, vuoroin innostutti, vuoroin manasi ja moitti, torui ja ruoski. Mutta kun me sieltä erosimme, niin oli jotain, en tiedä mitä se oli, olin saanut jotain...

—Olit saanut isänmaan, Robert! huudahti Lauri.

—Niin, sen sanon vain, kuulukoon se kuinka liioitellulta tahansa, että kaikki oppi ja äly ja yliopiston viisaus painavat kuin höyhenet sen rinnalla, mitä tämä yksi ainoa mies ajattelee, tietää ja ymmärtää.—Sen ne tietävät nuo yliopiston herrat ja muut, ja siksi ne häntä niin sydämensä pohjasta vihaavat.

Robert oli päässyt puhumaan hiljaisella, mutta sisäistä tulta hehkuvalla äänellään, posket hiukan punottaen, katse loistaen silmälasien takaa, hartiat vähän kumarassa, huulilla sama kaunis hymy kuin Kaarinalla. Thure, Kaarina, Risto ja Anette olivat hiljentäneet kulkuaan ja liittyneet jälessä tuleviin; Antero katseli tarkastelevin silmin Anettea ja varsinkin Thurea. He eivät ottaneet osaa keskusteluun, joka kävi suomeksi, mutta silmissä, ilmeessä näkyi, että se, mitä sanottiin, mistä innostuttiin, oli heille jotain uutta, melkein ihmeellistä.

Oli saavuttu sillalle, jossa keskustelu keskeytyi ja kosken pauhu ja veden kuohunta veti kaiken huomion puoleensa. Robert läheni Anettea ja Thurea, joiden läheisyydessä Ristokin koko ajan pysyttelihe, ja alkoi selittää heille jotain osoitellen kädellään maisemaa, mikä laajoina näköaloina aukeni vesiä pitkin pohjoiseen ja etelään. Lauri ja Kaarina seisoivat kaidetta vasten seuraten arkkujen välissä myllertävää vaahtoa. Antero seisoj yksin, erillään muista, vähän matkaa Naimista, haluten mennä hänen luokseen, mutta saamatta sitä kuitenkaan tehdyksi. Äsken oli Naimi Robertin puhuessa tuon tuostakin luonut häneen tutkivan katseen, ikäänkuin kysyäkseen, käsittikö hän kaikkea, kuuliko hän, hyväksyikö hän joka sanan, osasiko hän antaa täyttä arvoa sille, mitä viisas veli puhui. Mutta nyt näytti hän yht'äkkiä unohtaneen kaiken sen ja vaipuneen omiin ajatuksiinsa, heikko, onnellinen, jonnekin kauaksi aiottu hymy huulilla. Mitä hän mietti? Mitä ajatteli? Ketä ajatteli? Lohi loikkasi korkealle ilmaan aivan heidän edessään, mutta Naimi ei siitä liikahtanutkaan. Hän ei siis nähnyt sitä, hänen mielensä vaelsi siis muualla jossain? Anteron olisi tehnyt mieli temmata hänet pois noista mietteistä, kysyä häneltä: »kenellepä, neiti nuori, kannat hymyn huulillasi?«—ja sanoa hänelle: »elä muille, neiti nuori, kuin minulle, neiti nuori, kanna huultesi hymyä.«—Yht'äkkiä pyörähti Naimi ympäri, ikäänkuin heräten jostain, huomasi Anteron, siirtyi häntä lähemmä ja virkkoi:—Mitä pidätte tästä Kontojärvestä, herra Hagman? Antero sanoi, että tämä oli hänestä erinomaisen kaunista seutua, mutta ei hän nyt sitä nähnyt eikä ajatellut, näki vain viehättävän kuopan tytön poskessa ja harmaansiniset suuret silmät ja niiden tummat ripset.

—Minusta on niin hauskaa taas olla kotona!

—Eikö teillä sitten ollutkaan hauskaa Helsingissä?—ja Antero olisi toivonut kieltävää vastausta.

—Oli, oli toki, mutta on se nyt kuitenkin niinkuin helpotus, kun se on takana—että sitä saa vain muistella.

—Sitäkö äsken ajattelitte?

—Milloin?

—Äsken juuri—

—En muista enää, mitä ajattelin.—

Hän käänsi päänsä pois ja punastui... Kyllä kai hän muisti, mitä ajatteli.

—Mitä pidätte veljistäni? Robert pitää teistä paljon. Hän on usein kirjoittanut, mitä te yhdessä puhuitte, luitte ja mietitte. Tapasimme teitä niin vähän Helsingissä. Se oli sellaista humua ja menoaa.

—Robert on semmoinen filosofi. Hän luultavasti matkustaa pian Saksaan.

—Robert on etevimpiä nuoria miehiä yliopistossa.

—Ettekö tekin ole etevä?

—Minäkö?

He nauroivat vähän sille molemmat.

—Tiedätekö, että minun tekee kovasti mieleni lukea ja oppia. Olen setä Jaakon johdolla lukenut latinaa samalla kuin pikkupojatkin. Kaarinalla on muuten parempi pää kuin minulla. Hänen eikä minun olisi pitänyt päästä Helsinkiin näkemään kaikkia niitä viisaita miehiä, mutta kun Robert oli valinnut minut seppелеensitojaksen... Voi, millaista hälinää ja huminaa se oli! En minä oikeastaan mistään muusta niinkuin musiikista—se juhkakantaatti, se oli sentään jotain—tulkaa, mennään kirkolle päin!

—Te soitatte kanteletta?

—Mistä te sen tiedätte?

Antero kertoi koettaneensa soittaa hänen kantelettaan.

—Ai, se oli niin, että kun setä Lönnrot tuli meille, niin hän laulatti koko päivän Paavilaa, joka asui meidän torpassa, hän on jo kuollut, mutta illalla pyysin minä häntä soittamaan. Hän soitti ja opetti minullekin. Istuimme kuinka kauan lienemme istuneetkaan, vanhassa pirtissä kuutamon hämärässä. Minä opin monta pientä runoa ja osaan vieläkin. Lähtiessään lahjoitti hän minulle kanteleen, mutta sanoi, ettei sitä saa viedä yläpuolelle, pytinkiin, vaan täytyy aina antaa olla pirtissä ja soittaa siellä. »Se ujostelee, ei soi muualla ja hämmentyy, sillä muualla ei sitä ymmärretä.» Hän on niin herttainen ja soma, se setä Eljas. Kerran olin tyhmä ja vein kanteleen saliin, kun laamannin tytöt ja muita vieraita oli meillä. Se ei tehnyt heihin mitään vaikutusta.—Zittra ska' de' vara, kantänka. Mutta minä menen usein illan hämyssä sitä vanhaan pirttiin soittamaan.

—Teidän pitää kerran soittaa minullekin, sanoi Antero, sydän ja ääni värähtäen.

—Mielelläni. Sillä on oma tarunsa, kanteleellani.—Ei, mennään tästä kirkolle päin, tulkaa muutkin tänne!—niin, hyvin romanttinen ja surullinen. Oli ollut eräs tyttö, jolla oli sulhanen. Niin, niin se tyttö oli juossut koskeen sentähden, että julma vouti oli hänet ryöstänyt, mutta sulhanen löysi ruumiin ja hautasi kauniiseen saareen ja soitti siinä kanneltaan ja laski sen sitten kuin seppeleen hänen haudalleen, voi, voi, kuinka se on liikuttava tarina! Tehkää siitä runo, herra Hagman!

—Runoko? Minäkö?

—Robert sanoi, että te kirjoitatte runoja. Hän uskoo, että teistä kerran voi tulla suuri runoilija, yhtä suuri suomalainen kuin Franzén on ruotsalainen. Teidän pitää kerran lukea minulle runojanne, lupaatteko?

—Enhän minä...

—Robertista tulee tiedemies, professori ... mitä te nauratte, herra Hagman.

Anteroa nauratti, mutta ei hän oikein itseään tiennyt miksi. Hänen oli vain sanomattoman hyvä olla. Hänestä oli kaikki niin hauskaa, somaa, kaunista ja erinomaista.

He olivat tulleet tienhaaraan, jossa toinen tie erosi pappilaan, toinen kirkolle. Siinä tulivat heitä vastaan ruustinna ja professorska menossa koskelle päin, saalit hartioilla, kädet niihin käärittävinä,

valkeat päät valkeissa myssyissä, yhdenkokoiset ja hyvin yhdennäköiset, professorska vain hiukan nuorempi ja hienempi. Tytöt aikoivat kääntyä heidän mukaansa, mutta pyörähtivät pois.

–Ei, antaa heidän mennä rauhassa!—Sanokaa, mistä te juttelitte?— Pojistanne tietysti, eikö niin?—Mutta minne jäivät papat?

–Papat jäivät väittelemään ... Snellman ja Snellman—Saima ja Saima— ah, mikä vedenpaisumus! Siitä tulee satamaan koko kesän!—ja mennessään kohotti professorska koomillisella liikkeellä olkapäitään.

–Voi voi, semmoiset mammat, puhui Naimi edelleen heidän mennessään kirkolle päin. Nyt se alkaa puhuminen, ja sitä tulee kestäämään koko kesän. Niin pian kuin on vähänkin aikaa, istuutuvat he johonkin ja kertovat. Äiti kertoo kaikki pienimmätkin puuhansa syksystä kevääseen, ja täti esittää kaikki, mitä hänelle ja sukulaisille ja tuttaville Helsingissä on tapahtunut. Se on hauskaa, sillä siten saamme me talven kuluessa taas kuulla kaiken sen äidiltä. Niin yhdennäköisiä, mutta kuitenkin niin erilaisia! Äiti tuollainen mukava maalaisruustinna, täti Helsingin hienoimpia rouvia. Mutta vielä erilaisempia olemme me serkukset, pojat ja Thure ja me tytöt ja Anette. Ne osaavat niin hyvin olla ja esiintyä, eivät sano yhtä ainoata sopimatonta sanaa, eivät koskaan innostu eivätkä kiivastu—minulla on niin paha luonto—

–Teilläkö paha luonto?

–Minulla juuri, minä en—ah, katsokaa!

He olivat kohoavaa maantietä myöten, jonka kahden puolen oli pappilan hevoshaka, tulleet kirkolle. Siitä oli näköala yli pappilan taitteisen katon, yli tyvenen suvannon, yli laamannin niemen ja sen päässä olevan vanhan keltaisen herraskartanon ja sitten kauas yli kimmeltävän vesistön etäisiin etelän viljeltyihin vaaroihin. Muut olivat jääneet jonnekin jälempiä Naimista, Kaarinasta ja Anterosta. Tytöt istuutuivat kirkon rappusille, jonka ruskeanharmaata seinää ja pieniä kaikenkiiltäviä ikkunoita mailleen menevä aurinko kultasi.

–Mitä sanotte? kysyi Naimi. Minusta ei ole muu Suomi mitään tämän rinnalla. Kun ne puhuivat isänmaasta ja sen kauneudesta ja sille maljoja esittivät, niin ajattelin minä aina tätä ja join hiljaa, kenellekään mitään hiiskumatta, tämän näköalan maljan. Ne kun näyttelivät ja kehuivat ja huudahtelivat—siellä Punkaharjulla ja Savonlinnassa ja Puijolla—niin, kaunistahan se oli minustakin, mutta minä olin kuin salakihloissa tämän kanssa—en minä osaa sitä suurta Suomea, sitä koko Suomea—osaatteko te?

–Minulla ei ole mitään paikkaa, mihin olisin erityisesti kiintynyt. Olen elänyt siellä täällä, milloin Uudellamaalla, milloin Hämeessä, milloin saaristossa meren rannalla. Mutta kuitenkin tuntuu minusta nyt siltä kuin olisin vihdoinkin löytänyt Suomen, ikäänkuin kehyksiinsä pantuna tauluna, jonka voin itselleni yhdellä silmäyksellä omistaa ja johon voin aivan erityisesti rakastua.

–Mikä paikka se on? kysyi Kaarina.

–Se on näköala Rajavaaralta.

–Elkää sitä, se on niin liian suurenmoinen, niin kaukainen, se ikäänkuin ei mahdu minun syliini, puhui Naimi.

–Ehkä on herra Hagmanilla avarampi syli kuin sinulla, Naimi, virkkoi Kaarina.

–Niin, mutta omistakaa kuitenkin tekin tämä tästä kirkon rappusilta.

–En mitään haluaisi mieluummin, mutta tähän on jo teidän...

–Ei se mitään ... saavat sitä muutkin ihailla ja rakastaa.

–Pidetään tätä siis yhteisenä, sanoi Antero.

–Niin pidetään!—Hän nousi ylös ja pyörähti iloisesti kantapäillään.— Kuka tuolta tulee?

–Helander, sanoi Kaarina.

–Kuule, Kaarina, millaiset hänen ja isän välit nyt ovat?

–Eivät he enää väittele, mutta kireät ne on. Helander puhuu vain kirkossa, joka on aina täysi, kun hän saarnaa, ja melkein tyhjä, kun isä puhuu.

–Tiedätkö, että minä näin hänestä usein unta Helsingissä, ja ne hänen tuimat ja samalla surulliset ja haaveelliset silmänsä seurasivat minua siellä pitkät ajat. Kun me siellä tanssimme ja iloitsimme, niin tapasin minä tuon tuostakin itseni ajattelemasta, että mitähän hän sanoisi tästä kaikesta. Mitä olisi minun tarvinnut siitä välittää, mutta usein se häiritsi iloani.

–Isästä oli jotenkin sopimatonta se, mitä hän sanoi sinulle Helsinkiin lähtiessäsi, sanoi Kaarina.

–»Etsikää ainoastaan Jumalan valtakuntaa ja pyytäkää hänen vanhurskauttaan.»—»Itsekutakin uskonsa auttakoon», sanoin minä siihen.—»Hakekaa ja te löydätte, kolkuttakaa, niin teille avataan», vastasi hän.

–Isä sanoi hänelle: »Elkää huolehtiko lapsistani, heidän autuudestaan pidän minä itse huolen.»—»Oletteko varma, että sen voitte?»—»Olen», sanoi isä. Sen jälkeen he eivät ole niistä asioista sanaa vaihtaneet, mutta kohta seuraavana sunnuntaina hän saarnasi siitä, että suruttomain lapsia ei saa jättää vanhempainsa varaan.—Ollaan menevinämme hautausmaalle.

–Ei, minä tahdon puhua hänen kanssaan.

Heidän kohdalleen tullen aikoi Helander mennä ohitse, mutta kun Naimi tervehti häntä ystävällisesti ja hän lakkiansa nostaessaan pudotti keppinsä, pysähtyi hän.

–Kuinka Maria voi? kysyi Naimi.

–Kiitos, kyllä hän voi hyvin.

–Entä pojat, kuinka ne voivat?

–Hyvin ne voivat nekin.

–Sinä et tiedä, Naimi, että pikku Martti on kuollut, huomautti Kaarina.

–Kuollut? Siitä ette ole mitään kirjoittaneet?

–Et olisi ehtinyt saada kirjettä.

–Niin, mitäs niistä nyt kaikista kirjoittamaan, sanoi Helander.

Syntyi äänettömyys heidän seisoessaan sakastin perässä.

–Naimilla oli hauska pääkaupungissa? virkkoi Helander häntä yhä tarkastaen.

–Oli niinkin.—Naimi koetti kestää katsetta ja voittaa sen.—Oli niinkin, hyvin hauska. Siellä sai kuulla niin paljon hyvää ja kaunista.

–Hyvää ja kaunista, kertoi Helander merkitsevällä painolla.

–Niin, tarkoitan semmoista, joka ylentää mieltä ja antaa uutta sisältöä elämälle.

Se oli nyt Naimista tyhmää ja sopimatonta, mutta hän ei osannut muutakaan.

–Tai toisin sanoen »uudestisyntyä»—niinkuin setä sanoi.

–Niin, tavallaan kyllä—mutta ei pappa tarkoittanut sitä niin kuin te tahdotte selittää ... enkä minäkään sitä.

–Jaa, niin, ei kai, ei suinkaan ... mutta onko uskonsa auttanut Naimia?

–Onhan se, kyllä kai.

Hautausmaan portti narahti samassa ja keskeytti heidät. Sieltä tuli nuorenpuoleinen nainen, jolla oli huivi päässä ja joka oli puettu körttipukuun.

–Rouva Helander, esitti Kaarina hänet Anterolle.

–Naimikin on palannut, sanoi rouva Helander hiljaisella, tasaisella äänellä.—Lähdin vain vähän sinua vastaan, kun tiesin sinun tulevan,— virkkoi hän sitten miehelleen, vetäytyen tämän suojaan niinkuin jotakin pakoon.

Syntyi taaskin kiusallinen tila, kun ei tiedetty, erotako ja mitä sanoa.

–Niin, täytyy mennä,—sanoi Helander vihdoinkin.

–Eikö Maria tule koskaan meillä käymään? koetti Kaarina sanoa niin ystävällisesti kuin suinkin.

–Kaarina on hyvä ja sanoo terveisiä Hannalle, vastasi siihen apulaisen rouva; ja niin pääsivät he eroamaan.

–Näitkö, Naimi, minkä moittivan ja tutkivan katseen Maria loi meidän pukuihimme, kuiskasi Kaarina heidän käännettyään kotiin päin.—

–Kuinka on Hanna saanut sen armon hänen silmissään, että hän lähettää hänelle terveisiä?

–Tiedätkö, Hanna on muuttunut niin merkilliseksi tänä keväänä, sill'aikaa.

–Tuolta tulee Lauri! huudahti Naimi.

He pysähtyivät siihen kirkon rappujen eteen kertomaan Laurille kohtauksestaan Helanderin kanssa: mitä Helander oli sanonut Naimille ja mitä Naimi hänelle.

–Lauri! Minun tekisi mieleni yht'äkkiä tanssia! On, niinkuin en saisi muuten pudistetuksi jotain päältäni, joka painaa.

–Jos et ole muuta vailla!—ja Lauri tarttui Naimia vyötäisiin.

–Ei, ei, ei nyt, huomenna juhannuskokolla!

–Lauri, et saa tässä kirkonmäellä!

–Joko sinustakin, Kaarina, on tullut pietisti! Tra-la-laa!– tra-la-laa!

–Lauri, päästä!

Mutta Lauri vei sisartaan valssin tahdissa ja keikautti hänet Anteron ja Kaarinan nauraessa—hiukan väkinäisesti nauraessa—kirkon rappusille.

Vasta silloin he huomasivat, että Helander ja hänen rouvansa olivat kääntyneet jällelleen katsomaan ja nähneet kaiken.

–Voi, voi, päivitteli Kaarina. Nyt saamme kuulla kunniamme.

–Äsh!—Ei se mitään!

5

Odotellessaan nuoria, jotka illallisen jälkeen vielä olivat menneet soutelemaan järvelle, mistä heidän laulunsa tyynenä iltana tuon tuostakin kajahti, istuivat ruustinna ja hänen sisarensa järvenpuoleisella parvekkeella jatkaen juttelujaan. Molemmat he olivat sitä ennen käyneet saattamassa miehensä makuulle.

—Niin no, ja kuinka se sitten oli? kysyi professorska.

—Kaikki oli valmiina, me kudoimme ja ompelimme lakanoita ja peitteitä ja pinosimme tyynyjä tyynyjen päälle, Hanna itse ensimmäisenä. Häät olivat jo määrättyt, täksi kesäksi, niinkuin juhannukseksi, ylihuomeneksi, mutta onneksi ei oltu vielä kuulutusta otettu. Hän kirjoitteli kyllä yhä harvemmin ja yhä harvemmin, ja Hanna oli usein vielä totisempi kuin hän yleensä on, mutta emmehan me nyt osanneet sitä aavistaa. Viimein lakkasivat kirjeet kokonaan tulemasta, kunnes lopulta tuli sormus takaisin.

—Ja mikä oli syynä siihen?

—Hän on tullut »herätetyksi», hän on huomannut, että koska Hanna on »suruton», eivät he enää voi sopia toisilleen. Semmoista jotain on hän kirjoittanut, mutta ei Hanna koskaan ole näyttänyt sitä kirjettä. Minä luulen, että sukulaiset ja ystävät ne ovat sen niin toimittaneet. Se olisi ollut *misalliance*—voitko ajatella!

Professorska heilutti vain päätään kahakäteen, se oli jotain niin kauheaa, niin käsittämätöntä ... *mon Dieu, mon Dieu!*

—Pappa ja minä ja koko perhe olemme sen joukon erityisessä epäsuosiossa. Meillä tanssitaan, soitetaan, lauletaan, käydään »koreissa» vaatteissa; papan viattomista peli-illoista laamannin kanssa on tehty kamala pahe—ja itse hän täällä, se samainen, apulaisena ollessaan otti kaikkeen siihen osaa—se on niin, että voisi—

—Ulkokullaisuutta, teeskentelyä—uh!

—En tiedä, en tahtoisi tuomita, mutta kun ajattelen, ettei meidän hiljainen, vaatimaton, työtätekevä, kaikkia muita paitsi itseään ajatteleva, uhrautuva Hannamme, jonka luulisi täyttävän kaikki kristityn vaimon vaatimukset—ja ainoastaan sen vuoksi, ettei suostu vaihtamaan huivia kaulukseen ja heittämään pois mansetteja—

—Se on fanatismia! Sitä se on! Jumalani! Että sellainen villitys yhä vaan saa jatkua ja myrkyttää mieliä!

—Sitä on jo Helsingissäkin, yliopistossakin.—Mutta niin sääli kuin minun onkin hänen onnettomuuttaan, on minusta kuitenkin onni, ettei hän joutunut siihen sinisenharmaaseen laumaan. Semmoinen kunnon tyttö kuin hän voi saada miehen millaisen tahansa, minä vien hänet mukanani Helsinkiin.

—Ei hän sinne tulisi.

—Mutta kuinka hän itse ottaa sen? Miten se on häneen vaikuttanut?

Ruustinna katsoi sisartaan pitkästi silmiin ja virkkoi sitten hitaasti:

—En ole siitä vielä kenenkään kanssa puhunut—en papankaan—mutta minä pelkään, että hän itsekin on tulemassa pietistiksi.

—Mitä sanot sinä, Selma?

—Olen tavannut hänet lukemasta niitä niiden mustakantisia kirjoja ... ja sitten hän on alkanut seurustella Helanderissa, vaikkei Maria koskaan tule meille käymään.

—Sinun pitää kieltää se! huudahti professorska.

—Kuinka voisin sen tehdä?

—Sinä olet hänen äitinsä, ja se on sinun velvollisuutesi.

—Se on niin arka asia, en ole tahtonut siitä vielä edes puhua.

—Jos et sinä puhu, niin puhun minä!

—Elä tee sitä, Lisette, elä ainakaan vielä! Minä luulen, että on paras olla sitä huomaamatta. Ehkä se menee ohi, kun te kaikki nyt olette täällä. Minusta näyttää, että hän teitä odottaessaan on käynyt valoisammaksi. Robert voi ehkä kaikista parhaiten häneen vaikuttaa. Kyllä on ollut vaikea tämä asia.

—Selma-parka, sinulla on ollut paljon huolia.—No, ja kuinka on Oton laita?

—Hän on nyt tuottanut meille verrattain vähemmän huolia kuin ennen. Hän asuu nyt siellä maatilallaan, jonka pappa hänelle vihdoinkin osti. Ei se käynyt täällä, vaikka pappa koetti pitää häntä pehtorinaan. Olemme kuulleet, että hän silloin tällöin markkinamatkoillaan on mellastellut, mutta selvänä hän on lauhkea ja hyväluontoinen; minä luulen kuitenkin, että kun hän on saanut jotain omaa—pappaa ei tahtonut mitenkään saada osoittamaan hänelle sitä luottamusta; mutta hän ei ole ollenkaan lahjaton, vaikei menestynytkään koulussa. Kun hän vain löytäisi jonkun hyvän, sopivan tytön... Mutta kaikista eniten huolettaa minua Lauri, jos nyt tässä sinulle kaikki huoleni kerron.

—Mikä hänen on?

—Sinä tiedät, se Hedda, jonka otimme orpona ja joka on ollut meillä kymmenvuotisesta saakka.

—Se sisäpiika.

—Niin, nyt olemme lähettäneet hänet pois.

—Ei suinkaan—?

—Ei, ei, ei siinä mitään semmoista, mutta kaikesta, mitä olen saanut selville Heddalta, tai oikeastaan siitä, mitä hän itse on kylässä kertonut, on Lauri luvannut naida hänet, sitten kun joutuu valmiiksi.

—Onko poika aivan järjiltään!

—Sanos muuta! Laurin puolelta se on nyt tietysti vain romanttinen päähänpisto, tyttö on kaunis ja kaikin puolin hyvä tyttö, ja Kaarina ja Hanna ovat häntä opettaneet kirjoittamaankin ja muuhun semmoiseen.

—Mutta hänhän on talonpoikaistyttö—tavallinen piika.—

—Senpä vuoksi minä en voinutkaan ottaa vastuulleni sitä, etten tekisi mitään asian estämiseksi, ja kun ei Lauri ole minulle mitään puhunut, niin lähetin minä hänet kesän ajaksi pois...

—Tietysti, siinä teit aivan oikein.

—Mutta nyt minä kuitenkin pelkään, että olen ehkä tehnyt tyhmästi ja että juuri se voi olla onnettomuudeksi ja että Lauri, joka on niin kiivas ja intohimoinen ... ehkä olisi sittenkin ollut viisainta pitää heitä täällä silmällä...

—Ei, ei, kyllä minä olen vakuutettu siitä, että olet tehnyt viisaimmin juuri näin. Minä luulen sitäpaitsi ... olen ollut näkevinäni jotain...

—Mitä, sano?

—No niin, sama se ... nuoret unohtavat pian—löytävät uusia ihanteita —*enfin!*

—Luuletko? Mutta jos hän tulee ja vaatii minua ilmaisemaan, missä Hedda on ja miksi hänet on lähetetty pois?

—Minä luulen, ettei hän tule.

—Nämä ovat niin vaikeita asioita—eihän meidän nuoruudessamme ollut näin, kaikki meni niin tasaisesti ja taitavasti: joka kosi, se nai, joka nai, se otti vertaisensa. Ei mitään semmoisia ideaaleja ja haaveita!

—Apropos ideaaleja ja haaveita, tiedätkö mihin Snellman kehoitti Robertia ryhtymään? Lähtemään Lappiin tai Venäjän Karjalaan!

—Herra Jumala, ja mitä sinne?

—Joitain »suomalaisia tutkimuksia». Ei isänmaata muka palvella kosmopoliittisilla opinnoilla ja tutkimuksilla »ins blaue hinein», vaan kansallisilla, suomalaisilla—à la Castrén, à la Lönnrot!—en minä tiedä...

—No, mutta kuinka hän luulee, että Robertin terveys voisi sietää semmoisia matkoja! Lappiin?

—Elä nyt tule niin levottomaksi, rakas Selma. Ei Robert ole niin tyhmä, että lakkaisi pyrkimästä dosentuuriin, jota varten hän on jo kuin itsestään määrätty.

–Se Snellman, se Snellman, huokasi ruustinna.

–Se on nyt vain sitä, että tätä isänmaata ei muka voida palvella muulla kuin semmoisella jollain erinomaisella, jollain suurella tavalla ... ymmärrätkö, on nyt olemassa sellainen henki, sellainen suunta, sellainen muoti. Muotia se on. Se on kaikki sen Saiman syy. Ah!—eihän siellä kohta kuule muusta puhuttavan, ei muusta väiteltävän. Till lust och leda! Thure ei kuitenkaan toki, Jumalan kiitos, ole vielä siihen myllyyn joutunut.

–Mutta aikooko hän todellakin Venäjälle?

–Ei mitään ole vielä päätetty. Eikähän hän vielä, ole suorittanut tutkintojakaan. Mutta hänen ylhäisyytensä, jolle Hartmanilla oli onni esitellä hänet, antoi viittauksia, että hän kernaasti antaisi suosituksensa—ja miksei sitä käytetään!

–Hänestä tulee varmaankin kerran vielä senaattori.

–Mitäs nyt siitä vielä voi sanoa, mutta kyllä minä luulen minäkin, että hän vielä voi mennä pitkälle.

–On hauska nähdä lastensa onnistuvan, ei mikään ilo ole maailmassa niin suuri kuin se!—Ja pudistaen pois huolensa ja antautuen valoisan luontonsa valtaan virkkoi ruustinna vielä iloisesti ja luottavasti:—Kyllä kaikki vielä—ja ehkä me saamme sen ilonmaljan juodakin pohjaan saakka: että vuosien päästä vielä näin istumme täällä, me molemmat vanhat, ja lastemme lapset telmivät ja leikkivät ympärillämme, niinkuin meidänkin kotonamme ennen.

–Niin juuri—tuolta sinulle vastataan, Selma!

Mutta hetken kuluttua, jolloin he katselivat niemen takaa ilmaantunutta kahta venettä ja kuuntelivat laulua, joka niistä airojen levähtäessä soi, virkkoi taas ruustinna, kun laulu oli loppunut:

–Niin, niin—ja sittenkin—kumminkin—

–No, ja mitä nyt taas? kysyi sisar toruen.

–Että sittenkin voi tulla joku mullistus, joku onnettomuus, ei sieltäpäin, mistä sitä milloinkin odotamme, vaan jostain aivan toisaalta, jostain, jota emme voineet varoa.

–No, nyt en minä enää viitsi sinua kuunnella—en totta tosiaan!

Ruustinna olikin vain sanonut sen saadakseen vahvistusta ja luottamusta sisareltaan, johon hän uskoi ja jota hän ihaili itseänsä voimakkaampana, etevämpänä ja ymmärtäväisempänä.

He laskeutuivat rantaan nuoria vastaan, nähdäkseen heidän iloaan ja nauttiakseen heidän laulustaan. Tytöt olivat panneet päähänsä poikain lakit ja seppelöineet heidän päänsä ruohoilla ja kukkasilla. Naimilla oli Laurin lakki, se oli vajonnut syvälle, korvia myöten hänen päähänsä ja antoi aiheita nauruun ja pilaan, yhtä vilpittömään kuin Anteron kukkaspäähine, josta hänen tietämättään pisti ylös tuuhea pensas punaista tukkaa. Kaarinalla oli äidin iloksi punainen huivi hartioilla, ja hänen tummia kasvojaan valaisi herttainen hymy. Hannakin oli mukana, ja hänen poskilleen oli kohonnut hienoinen puna.

–Ehkä hän unohtaa, ehkä kaikki käy hyvin, ajatteli ruustinna.

Puutarhan keskellä oli sen teitten risteyksessä pyörylä. Nuoret odottivat siinä rannasta hiljalleen tulevia äitejä ja tekivät yht'äkkiä piirin heidän ympärilleen ja tanssivat ja lauloivat, sill'aikaa kun toiset heitä pyörittivät.

–Lapset, lapset, elkää niin kovaa, papat voivat herätä!

–Ovat jo heränneet!—ja vieraskamarin ja rovestin makuuhuoneen ikkunasta pilkisti uutimien takaa kaksi kaljua päätä tyytyväisinä nyökäten alas puutarhaan.

Kun ruustinna muiden levolle mentyä vielä järjesteli jotain ruokasalissa Hannan kanssa, virkkoi tämä:

–Lauri kysyi Heddaa?

–Mitä sanoit? Kai sanoit, että hän itse oli tahtonut lähteä?

–Minä en voinut valehdella, sanoin, että hänet oli lähetetty.

–Sanoitko myöskin minne?

–Ei hän sitä kysynytäkään.

Äiti näki tyttärensä kasvoista, ettei hän ollut mitään unohtanut; ja ymmärsi, ettei puna hänen poskillaan ollut ilon punaa.

6

Kun Antero illalla myöhään palasi pirttiin, heitti hän lakin päästään pöydälle menemään, riisti takin yltään ja viskasi sen vuoteelleen, ojensi kätensä orsia kohti ja huudahti: »Oi autuutta, oi onnea! Oi ihanuutta ihmisten, oi!»

—Mikä runo se on? Onko se oma tekemäsi? kuului Riston ääni vuoteen ylikerrasta, jossa hän vielä valvoi tyytyväisenä iltapiippuaan poltellen.

—Ei se mikään runo ole!

—Mutta siitä ehkä voisi tulla?

—Ei tiedä mitään, mitä tässä maailmassa voi olla ja mitä tulla!

—Missä olitte näin kauan?

—Siellä vain istuttiin.

—Ketä sinä meinaat, sitä Naimiako vai sitäkö toista, Kaarinaa?

Vaikkei Antero oikeastaan ollutkaan sillä tuulella, vaikka hän mieluummin olisi ollut yksin, miettiäkseen, mitä oli tapahtunut, mitä hän oli nähnyt ja tuntenut, kootakseen saamiaan vaikutelmia, muistellakseen uudelleen kaikkea, mitä Naimi oli sanonut hänelle ja mitä hän Naimille, yhtyi hän kuitenkin pilaan.

—Sinä meinaat sitä Anettea, mutta Lauri hänet kuitenkin vie.

—Elä! Mistä sen tiedät? Lasket leikkiä! Anette on helkkarin hieno tyttö, kasvatettu Tukholmassa instituutissa ja puhuu ranskaa kuin ruotsia.

—Mutta ei sanaakaan suomea.

—Sinun tyttösi ovat maalaismamsseleita hänen rinnallaan, koko perhe on erittäin hieno ja ylhäinen.

—Mitä sinä niin hienolla tytöllä ja ylhäisellä perheellä, demokraatti?

—Sinä olet haaveilija, joka et koskaan näe asioita niiden oikeassa reaalissa valossa, sanoi Risto ja pani hiukan pettyneenä Anteron välinpitämättömyydestä pois piippunsa.

—Enkä tahdokaan nähdä! puhui Antero toisesta päästä tupaa, heitellen vaatteitaan sinne tänne ja niitä sitten taas keräten.—Tahdon aina haaveilla, aina nähdä kaunista ja ihanaa, tahdon aina—!

—Aina minä sen Laurin laudalta lyön! Etkö luule?

—Lyö vaan! lyö vaan!

—Jos *sinä* luulet saavasi sen Naimin, niin erehdyt, sillä se on jo toisen, sanoi Risto kostaakseen ja kääntyi sitten seinään päin vetäen peitteen korvilleen.

Antero valvoi vielä kauan, käyskeli edestakaisin tuvan lattialla, istahti milloin sinne, milloin tänne, tempasi kanteleen seinältä, näppäili sitä, asetti sen taas takaisin naulaan, hyräili, huoahтели. Ei milloinkaan ollut elämä tuntunut hänestä niin ihanalta, niin täyteläiseltä, hän itse niin voimakkaalta ja varmalta!... Minun täytyy ansaita hänet, minä voin sen tehdä. Minä voin tehdä minkä suurtyön tahansa hänet voittaakseni! Ei kukaan maailmassa voi ymmärtää minua niinkuin minä häntä ja hän minua! Joka niinkuin hän voisi jakaa iloni ja suruni! Minusta voisi tulla sankari, suuri mies, minä voisin pelastaa maani ja kansani, jos hän olisi kanssani! Valkyriani! Runottareni! Beatriceni! Laurani! Millainen ymmärtäväinen osanotto säteili hänen silmistään! Hän soittaa kannelta! Minä laulaisin uuden laulun isänmaalle, uuden suomalaisen sävelen soinnuttaisin—»ma laulaisin, hän mua säesteleis'!»—Suurta, jaloa, jumalallista uhrautua aatteen vuoksi, tehdä *kaikki* kansansa hyväksi—hänen kanssaan!

—Mutta jos hän jo rakastaa toista?

—Risto, mitä sinä tarkoitat—? mutta Risto jo nukkui.—Ei!—ei hän silloin olisi puhunut minulle, niinkuin puhui, ei katsonut minuun, niinkuin katsoi, ei hymyillyt minulle, niinkuin hymyili. Mutta vaikkei hän olisikaan oleva omani, minä rakastaisin häntä sittenkin, sitä muistoa, mikä hän olisi oleva minulle, sitä kuvaa, minkä hän olisi mieleeni jättävä. Rakastaisin häntä siksi, etten voisi

rakastaa ketään muuta niinkuin häntä! Niinkuin Beatricea Dante! Minä runoilisin hänestä, tekisin tunteistani taivaan ja sinne hänet sijoittaisin...

Kolkutettiin hiljaa ovelle, joka raottautui, ja pieni kätönen piti siinä puhtaita liinoja.

—Unohtuivat—olkaa hyvä—anteeksi! Antero otti ne, ja käsi katosi, ja ovi painui kiinni.

Kuka se oli? Oliko se hän? Se oli kuin hänen äänensä ja kätensä. Mutta ikkunasta näki hän, että se oli Kaarina, joka kulki pihan yli puhtaita liinoja käsivarrella. Miksi ei se ollut hän?

Hän koetti ummistaa silmänsä ja nukkua, mutta ei saanut unta; sillä mielikuvitus alkoi rakentaa runoa, häilyä epämääräisten sointujen siivillä, kummutella esiin kuvia, hajanaisia väliin, väliin toisiinsa yhtyviä niinkuin pilvet taivaalla,

—Kuinka minä maani löysin, kuinka kansani tapasin? Kuljin eksyen ikäni, haeskellen harhaelin, ei isoa, ei emoa eikä kullaista kotoa, oman orren armautta, oman lemmen lempeyttä.

Ja sitten hän mietti sitä näin:

—Lähdin lempeä hakuhun, etsimähän armautta Näin siellä neidon nuoren, tuhansista immen tunsin, etähältä etsittyni, kaukahalta kaivattuni. Pois katosi, loitoll' lensi.

Mutta hän lähti sitä etsimään,

kulki soita, kulki maita, astui auhtoja ahoja, taival pitkä ja tukala, mieli masea, matala—

eikä hän uskonut häntä enää ikinä löytävänsä, kun

päivänä muutamana, aamuna erähänä seisoi laella laajan vaaran, näki kirkon kimmeltävän, lähti luokse astumahan, tuli koskelle kovalle, syöksyi laineiden selälle, valtahan on vaahtopäiden.

Ja sitten, jotenkuten—miten tahansa—hän ei ollut oikein selvillä miten, mutta sieltä hän sen löysi.

Tarttui tyttöni kätehen, toi mun temppelin etehen, veti impi vierellensä, ja osoitti maata ja vettä ja virkkoi:

—Siinä maasi, siinä kansas,
siinä kotosi korea,
siinä lehto lemmittysi,
siinä Suomesi sorea—
siinkin olkohon iäti!

—

Ja kaukana siintävät välkkyvät veet,
Ja rannat ja ahtehet, harjanteet.

—

Täällä taisteli isät suuret!
Tääll' on mun sydämeni juuret,
täällä löysin ma kansani, maani

—

Helkkyvi laulu, ja kannel soi...

Ja siihen nukkui Antero.

7

Kun Antero aamulla heräsi ja alkoi pukeutua, kuuli hän hiiviskeleviä askeleita tuvan seinän takaa ja jotain rapinaa karsinalasin alta, ja ruutuun kohosi valkoinen pää ja sitten punakat pojankasvot pyöreine tutkivine silmineen. Yht'äkkiä pudottautui se alas, ja ikkunan alta kuului supatusta.

—Toinen on jo ylhäällä, mutta toinen vielä nukkuu.

—Kysy siltä, eikö se tule mukaan...

—En minä, kysy sinä.

Antero meni ikkunaan ja näki rovastin pienten poikain seisovan seinämällä.

—Kyllä minä tulen, kun vaan sanotte minne.

Mutta silloin puhalsivat pojat juoksuun ja ovelle mennessä näki hän leiskuvia liinatukkia ja paljaita sääriä vilistävän pihan yli rantaan päin. Rovastin kamarin nurkkaan tultuaan painautuivat ne seinää vasten, hiipivät siinä hiljaa ikkunain alitse ja katosivat talon taa. Hän lähti jälkeen ja näki ikkunan ohi kulkien rovastin, otsa rypyssä ja hyvin huolestuneen näköisenä, istuvan pöytänsä ääressä paitahihasillaan kirjoittamassa.

Rantaan tultuaan hän tapasi pikkupojat työntämässä vesille suurinta venettä.

—Minne te menette?

—Juhannuskoivuja noutamaan, eikö setä tulisi mukaan?—Istukaa te vain perään, niin me kyllä soudamme.

Heitä oli viisi poikaa, kaksi kokkatuhdolla ja kaksi perätuhdolla ja pienin poika kokkakaarella käppyrässä. Soutajat kiskoivat puoleksi seisoaltaan isoja airoja niin että vesi kuohui.

—Elkäähän niin kauheasti, kyllä teistä tulee miehiä vähemmälläkin.

—Kyllä me jaksetaan.

Hän sai tietää heidän nimensä: suurin, joka souti kokassa oikealla airolla, oli Antti.

—Ka, Anttihan minäkin.

Se poikia nauratti.

Antin vierustoveri oli Matti, renkipoika—tuo, joka tuolla kokkakaarella kakotti, oli Ville, ja nämä tässä perätuhdolla—Kalle ja Nuutti. Ville oli Maija-Kaisa Kettusen ja Heikki Haveris-vainaan; sen äiti oli pappilassa työssä.

Joko ovat olleet koulussa?

Eivät ole, mutta Antti aikoo ensi syksynä mennä.

—Menevätkö Knuutti ja Villekin?

Eivät, he lukevat vielä kotona.

—Kenen johdolla?

—Setä Jaakon.—Kuka hän on?—Setä Jaakko se on.—Missä on setä Jaakko?—Valamossa se aina on kesällä.—Laatokanko?—Ei Laatokan, vaan Korpijärven.—Onko sielläkin Valamo? Mitä hän siellä tekee?—Ka, kalaa pyytää?—Eikö voisi täällä pyytää?—Parempi toki olisikin, jos täällä, mutta se ei rupea täällä olemaan!—Miksi ei?—Kuka hänen tietää, se on semmoinen. Elkää meloko, setä, uittakaa vain siimaa!

Antero uitti siimaa, asettui selkäkenoon ja nosti jalkansa veneen laidalle.—Sepä oli soma setä!

...

—Jos minä tulisin teidän opettajaksi?

—Tulkaa vaan!

—Vaan jos tukistaisin?

—Tukistaa se Jaakko-setäkin!

—Vai tukistaa.—Mikä tuo talo on?

Oli soudettu suvannon yli ja jouduttu virtaan, joka sen jatkona vei niemen ohi toiseen suvantoon, pienoiseen järveen. Niemessä oli vanha kaunis talo, taitekattoinen niinkuin pappilakin,

valkoiseksi maalattu, Suunnattoman suurten koivujen keskessä. Rakennuksen ja rannan välissä oli puutarha suorine käytävineen ja huvimajoineen.

–Kuka on tuo vanha herra tuolla?

–Se on setä Karppelaan. Se ei muuta tee kuin kesäkauden kukkia hoitaa.

–Kukka-Kalle.

–Ville!—Elkää siihen sillan arkkuun.

–Mikä sillan arkku siinä on?

–Vanhan sillan.

Vanhin pojista kertoi, että tässä ennen vanhaan oli ollut silta, jonka Ruotsin sotaväki oli hävittänyt, ettei venäläinen pääsisi yli; silloin niiden kenraali oli ajanut väkensä virtaan sillaksi, mutta niitä hukkui siihen tuhat miestä, eivätkä ne päässeet yli, vaan oli kaatunut itse kenraalikin, jonka kanuunankuula oli katkaissut keskeltä kahtia.

–Sen oli pappilan pihalla samana aamuna korppi kolmesti pään päällitse lentänyt.

Tultiin pienen saaren rantaan. Se oli matala suvantosaari, osaksi vielä kevättulvan alla, niin että vene voi laskea metsään puiden väliin. Koivut kaadettiin suoraan veneeseen, niitä pystytettiin kokkaan ja perään ja asetettiin keskelle venettä niin paljon kuin niitä siihen mahtui. Kun vene työntyi ulos saaresta, oli se niin täynnä, etteivät pojat mahtuneet siinä soutamaan, vaan Anteron täytyi yksin meloa sitä eteenpäin. Näytti siltä kuin olisi pala saarta irtautunut ja alkanut itsestään nousta vastavirtaan. Kotirantaan tultua otti kukin pojista koivunsa, Antero myös, ja nyt oli kuin olisivat puut omin jaloin pihaan nousseet.

–He-eerra! kuuli Antero Naimin äänen huudahtavan, ja kun hän heitti koivut olaitaan maahan, näki hän hänen käsiään yhteen lyöden seisovan edessään, yllään kotikutoinen pumpulihame, vyöllään valkoinen esiliina ja tukka kahtena pitkänä palmikkona.

–Pian, tehdään lehtimaja tähän, ennenkuin muut tulevat!—ja sill'aikaa kun Antero teki rautapikalla reikiä maahan, pystytti hän koivut niihin poikain kanssa, siitä yhtä innostuneena kuin hekin. Ja kohta oli lehtimaja keskellä pihaa valmis ja siihen kannettuna keinulauta. Ja sitten istuivat he siihen kaikki keinumaa ja ilakoimaan, ja kun ruustinna ilmaantui parvekkeelle, huudettiin hänelle:

–Katso, mamma, katso, mitä olemme tehneet!

–Millä ihmeellä te jo olette ehtineet?

–Maisteri Hagman haki poikain kanssa puut, ja me pystytimme ne yhdessä.

Muitakin ilmaantui siihen.

–Tänne eivät saa tulla istumaan muut kuin herra Hagman ja pikkupojat ja minä. Tämä on meidän! Te ette, unikeot, ole viitsineet auttaa! Pois!—Ajakaa pois, pojat!—Semmoisia kaupunkilaisherroja!—ja Naimi ja pikkupojat alkoivat taistella lehtolinnansa puolesta, jonka kimppuun toiset kävivät ja toiset sitä leikkiä nauraen parvekkeelta seurasivat. Mutta lopulta voittivat puolustajat ja Robert, Lauri ja Risto karkoitettiin, ja Naimi ja Antero pitivät linnan. Robert syytti silmälasiaan, Lauri piippuaan.

Kutsuttiin aamiaiselle; kaikki muut saapuivat paitsi rovasti.

–Eikö Olai tule? kysyi professorska.

–Pappa söi jo, hän valmistaa saarnaansa.

Kaikki tiesivät, että se oli tärkeä ja juhlallinen toimitus, kun ukko rovasti saarnaansa valmisti. Hän saarnasi harvoin, ainoastaan suurimpina juhlapyhinä, ja siirsi tämän tehtävänsä kernaasti apulaiselleen.

Hän oli vetänyt ovensa kiinni ja käveli edestakaisin kamarissa, josta kuului pitkiä, raskaita askelia. Joskus ne lakkasivat, ja silloin hän oli istunut pöytänsä ääreen, istui siinä liikkumatta, niinkuin saattoi ikkunasta nähdä, nousi taas pois, käveli ja pani piippuunsa, ilmaantui ikkunaan ja tuijotti eteensä jonnekin, pistihe joskus salissa tai teki hajamielisen kierroksen muihinkin huoneisiin, mutta ei puhutellut ketään ja palasi niin kamariinsa, vetäen oven kiinni, niinkuin ei koskaan enää tulisi sitä avaamaan. Ei kukaan saanut häntä häiritä, ei ketään asiamiehiä päästetty sisään, ulko-ovelta

oli avain poissa, ja niinkuin olisi jotain tiennyt, makasi Musti käppyrässä rappujen edessä odottaen isäntäänsä ja katsahtaen ikkunaan aina, kun kuuli askeleita huoneesta, ja liikauttaen häntäänsä, kun näki kasvot ikkunassa. Kaikista merkeistä huomasi ruustinna, että saarnan sepittäminen oli tällä kertaa tavallista vaikeampaa, ja sulki ruokasalin ovet eteiseen ja saliin, ettei isä kuulisi puhelua ja astiain kilinää.

—Sitten kun Helander tuli tänne, on Olain ollut niin vaikea sepittää saarnojaan, uskoi ruustinna sisarelleen.—Hän pelkää hänen arvosteluaan.

Professori, jota oli odotettu, saapui aamukävelyltään, jonka hän teki säännöllisesti sillalle, sieltä kirkolle, kirkolta kerran vielä sillalle ja sieltä takaisin nopeassa, varmassa tahdissa. Oli hyvä tapa, melkein velvollisuus joka aamu tiedustella, kuinka hän oli nukkunut.

—Kiitos, käly, mainiosti, tiedänhän jo vanhastaan, ettei missään ole niin pehmeitä patjoja kuin Kontojärven pappilassa, ne ovat kautta maan kuulut, ja minulla on terveisiä veljeltäni senaattorilta, joka viime kesänä sai maata yönsä samassa vuoteessa eikä unohda sitä koskaan laittelemasta.

Ja professori oli niin hyvällä tuulella, että suvaitsi laskea leikkiäkin. Nuorten puoleen kääntyen virkkoi hän:

—Yöni oli erinomainen siitä huolimatta, että Snellman teki kaiken voitavansa häiritäkseen untani.

—Näkikö setä unta Snellmanista? huudahti Naimi ja vei kaikki mukana nauruunsa.

—Näin, ja hyvin pahaa.

—Mitä se oli?

—Hänestä oli tullut professori—eikä vain professori, vaan yliopiston rehtori, ja hän johti puhetta konsistorissa.

—Bravo! Bravo! Se oli mainiota!

—Erinomaista! Hän johti puhetta konsistorissa—ja venäjäksi.

—Se ei ole totta!—Setä narraa!—

—Setä ei nähnyt semmoista unta.—Kuinka se setä keksii!

Rovasti oli ilmaantunut oveen ja seiso siinä hetkisen kasvot totisina ja silmät hajallaan muiden nauraessa.

—Tahdotko, että lähetän sinulle kahvia? kysyi ruustinna osaaottavasti.

—En, en tahdo,—sanoi rovasti ja meni.

Aamiaisen syötyä ehdotti ruustinna, että mentäisiin kaikki laittamaan kokkoa poikien avuksi ja juotaisiin siellä puolipäiväkahvit. Hän tahtoi saada talon tyhjäksi ja hiljaiseksi, että rovasti voisi rauhassa kirjoittaa saarnaansa.

Mutta kun he olivat lähdössä, tuli rovasti ulos kamarinsa ovesta olkihattu päässä ja keppi kädessä.

—Minnekä te kaikki—eikä minulle mitään—minä tulen mukaan.

—Entä saarnasi, lanko?

—Minä nyt saarnasta viisi—menköön kuin menee,—nyt käydään katsomaan minun suoviljelyksiäni.

Puolitiessä kirkolle tuli vastaan asiamies ja pyysi hattu kädessä syvään kumarrellen saada puhutella herra tohtoria ja ritaria.

—Menehän sinne odottamaan, minä tulen, kun joudun.

Rovastin äsken niin huolestuneet kasvot olivat kirkastuneet, ja hänen astuntansa oli nopsa kuin nuorukaisen. Hän otti heti kohta haltuunsa Anteron ja kiiruhti hänen kanssaan kulkuaan toisten jäädessä jälkeen. Kun ei ollut enää tarvis suojella rovastia häiritsijöiltä, kääntyivät ruustinna ja professorska takaisin.

Kirkon luona tuli vastaan jono körttipukuun puettuja miehiä kontit selässä ja naisia nyytyt käsissä, nähtävästi pitkän matkan täkäläisiä.

—Nyt on taas lähdetty kyliä juoksemaan, kuljetaan kirkolta kirkolle, pitäjistä toiseen. Pysyisivät kotonaan, kuuntelisivat pyhänä omia pappejaan ja muokkaisivat viikolla vainioitaan, puhui rovasti Anterolle.—Lähdetäänpäs parhaat miehet parhaimpana työaikana mieroa kiertämään ja sitten huudetaan hallaa ja katovuosia valitetaan. Se on suunnaton se tappio ja työpäiväin hukka, minkä se liike on tuottanut maan taloudelle. Mutta puhu sinä heille siitä! Se on »maallista asiaa» muka, josta »hengellisten» ei kannata huolehtia. Ne ovat muuten kieroä väkeä. Kuuluvat aikoneen valittaa minun ja sinun lankosi Handolinin päälle ensi piispankäräjissä Jumala tiesi mistä. Soisin, että sen tekisivät, niin saisin minäkin puhua. Olen rauhanmies enkä tahdo omasta puolestani riitaa rakentaa.

Noustiin harjulle, joka kasvoi pitkää juhlallista hongikkoa. Sen selällä oli aukea tasainen paikka, puita oli kaadettu pois, ja kannot olivat ympärillä istumasijoina. Muutamien kantojen päähän oli naulattu pyöreitä pöytiä. Keskellä aukeamaa oli ikivanha juhannuskokon paikka ja siinä pystyssä vielä viimevuotisesta kokosta jäänyt paksu riuku, jonka ympärille pappilan pojat muiden kylän poikain kanssa jo olivat risuja kasaamassa. Siitä oli näköala vielä laajempi kuin kirkonmäeltä. Paitsi etäisiä ja laajoja etelän vesiä näkyi pohjoisesta pitkä vesistö kaitaisia selkiä ja koukertelevia jokia. Rajavaara kohosi siellä alavan korpi- ja suomalaisen takaa kaikessa komeudessaan.

Etualalla, kohta harjun alla oli iso viljelys, korvesta lohkaistu laaja pelto lainehtivaa ruista ja sen takana yhtä iso palsta ojitettavana olevaa perkkiötä.

—Onpa siinä iso pelto, sanoi Antero.

—Peltoko? Ei se mikään pelto ole—se on nyt se suoviljelys, minun perkkamani ja ylösottamani miltei vetelästä vedestä ja jäisestä korvesta. Mutta mennään sinne lähemmä,—minne ne jäivät?—olkoot, me mennään vaan!

Antero, joka näki Naimin ja muiden tulevan puolimäessä, olisi mieluummin jäänyt tähän, mutta rovasti vei hänet alas harjun rinnettä ja puheli mennessään:

—Se oli iänikuinen hallan pesä tämä kirkkoharjun suo. Se kun on tuossa pohjoisen puolella, niin ei päässyt routa sulamaan kesäkauteen, ja siitä uhkui hallaa joka vuosi ympäri kylää. Silloin minä päätin, että lähdet siitä, junkkari, ja mitä vain jyviä vähänkään hinkalosta liikeni, niin niillä kaivatn ja kaivatn.—»Sinne meni!» sanoivat ukot.—»Takaa tuulee, eteen koituu», sanoin minä ja lisän kanssa tuli voileipä lattialta. Katsos tätä ruista! Se on jo kolmas sato siltä sijalta. Mutta vaikka ne näkevät, eivät usko omia silmiään. Kaskea vain kaadetaan, halmetta tehdään, koetetaan kiivetä vaaroille hallaa pakoon, mutta halla on pitkä roikale, ottaa ylimmänsä vaaran laelta niinkuin omalta orreltaan. Hallalta ei ole katkaistava päätä, vaan jalat. Kun tulevat kurjuuttaan valittamaan: »Ei kasva enää halmeet, pouta panee, pakkane vie, mikä tässä neuvoksi?»—niin sanon minä: »Menkää suolle!—Piirittäkää hallan pesä, ojittakaa ympäri, ajakaa ilkiö ulos omasta linnastaan, sitten saatte mäkirinteilläkin rauhan.»

—Se olisi ehkä todellakin oiva keino.

—Se on ainoa keino! Mutta maailmassa on aina niin, että juuri tuo ainoa keino jätetään koettamatta.—»Hyvähän on Kontolan rikkaan rovestin», sanovat, »ei ole meillä niitä varoja.» Mutta sitä kapitaalia, mikä siihen tarvitaan, makaa korkoa kantamatonna kuinka paljon tahansa joka tuvan pankolla, pitkin joka pirtin penkkejä Suomen suurilla saloilla. Olen puhunut siitä joka tilaisuudessa, kotona, pitäjällä, kinkereillä, jopa saarnastuolistakin, mutta sen sijaan, että tottelisivat ja tekisivät, niinkuin neuvon, haukkuvat minua »rimpirovastiksi», sanovat: »Taas se soistaan saarnaa.» Mutta sainpas Snellmaninkin samasta asiasta saarnaamaan—muuten erinomaisen älyvä ja monipuolinen mies, vaikkei näy olevan hyvä mennä sitä sanomaan langolleni ja muille Helsingin herroille. Puhuin siitä kerran hänelle poikia kouluun viedessäni, ja annapas, kun alkoi miettiä ja kirjoitti artikkelin Saimaan, pitkän ja perinpohjaisen. Hallituksen pitäisi antaa ojituspua suurten soiden kuivattamiseksi, kirjoitti. Mutta mitäs meidän hallitus! Lankoni veli, senaattori Hartman, hänen kaikkitietäväisyytensä, oli sanonut: »Kaivaa valtion varoja Suomen pohjattomiin soihin—mikä säästölaatikko!» Mutta on se sekin finanssipolitiikkaa: kasata rahoja kirstujen pohjalle ruostumaan, kunnes tulee joku ja korjaa koko kassan! Minä panisin valtion varat, joka kopekan, maahan.—Katsos

tätä ruokamultakerrosta!—Rovasti seisoi ojassa ja sai Anteronkin sinne hyppäämään.—Se on kuin tunkion pohjaa! Ja semmoisia soita on Suomessa yhtä paljon kuin järviä!

—Pappa hoi! huudettiin ylhäältä harjun rinteeltä.

—Hoi! hoi!

—Saadaanko kaataa tämä petäjä?

—Mikä petäjä?—Ei! ei! Vai se pienempi! Kaatakaa vain!

—Mennään tästä kautta!

Päästyään harjun laelle, jossa kokko oli yhä isontunut, jatkoi rovasti kannon päähän istuutuen:

—Jaa, jaa, nuoret miehet, hyvä on kaikki homma Suomen maan ja kansan hyväksi, mutta sen sanon minä, että siinä puuhassa aloitetaan väärästä päästä. Ei meidän tuleva onnemme ole rakennettava aatteiden pohjalle, ei filosofisten järjestelmän ja sen semmoisten teoriain. Suomen kansan täytyy kaivaa maasta itselleen tulevaisuutensa: ojittaa itselleen onnensa pelto suosta ja korvesta—ei kohota kukkuloille, vaan laskeutua laaksoihin—enemmän käytännöllisyyttä, enemmän aineellista aherrusta! Suomen kansa on, jos mieli sen kansana pysyä ja suorittaa historiallinen tehtävänsä, saatava varalliseksi, rikkaaksi, taloudellisesti riippumattomaksi. Se voi tapahtua ainoastaan soita viljelemällä. Jos minä olisin keisari, niin käskisin minä ... mutta kun en ole keisari enkä kuvernöörikään, niin—puhumme näistä asioista toiste!—minun täytyy taas mennä saarnaani kirjoittamaan.

—Se on komea tuo pappa, kun se noin puhuu ja innostuu, sanoi Robert, saapuen siihen risukimppua vetäen. Vahinko vain, ettei kansa enemmän kuin herratkaan tahdo ymmärtää hänen tuumiaan ja hyviä tarkoituksiaan.

—Ja vahinko, että sen suoviljelykset tuottavat vain tappiota, virkkoi syvä bassoääni Anteron takana.

—Otto!—Mistä sinä tulit?

—Tuottaa tappiota sillä tavalla kuin ukko sitä harjoittaa.

—Otto! Päivää!

—Ka! Päivää! Päivää!

Se oli Otto Martin, rovastin poika, maanviljelijä, iso, parrakas, karkeatekoinen nuori mies, ryhdiltään mahtava, mutta kasvoiltaan ja silmiltään ystävällisen lempeä ja hyväntahtoinen, ja nyt ilmeisesti mielissään siitä, että oli saanut heidät yllätetyksi, ennenkuin kukaan oli hänet huomannut. Nähdessään samassa pikkupoikain yhdessä Laurin kanssa vaivaloisesti kiskovan vasta kaatamaansa petäjää rinnettä ylös nakkasi hän kontin selästään ja laski pyssyn olaitaan puuta vasten, tarttui puuhun ja kantoi sen kohona ilmassa kokolle.

—No, nyt tässä kokko syntyy, kun Otto tuli! huusi Naimi Anterolle, ja pikkupojat ulvoivat riemusta ja hyppivät kuin vasikat Oton ympärillä.— Ette, te, maisterit, mihinkään kelpaa!

Ja siitä tuli semmoista vauhtia ja voimaa kaikkiin, että pian kohosi kokko, jommoista ei oltu ennen nähty edes suurista kokoistaan kuuluisalla Kontojärven pappilankaan kokkomäellä.

8

Kohta illallisen syötyä juhannusaattoiltana oli pappilan herrasväellä tapana yhteisessä juhlasaattueessa lähteä kokkomäelle kulkemaan. Saattueen etunenään asettui vanhan tavan mukaan pelimanni, klarinetin puhaltaja ja vanha sotamies, päässä kulunut Savon jääkärien univormulakki ja kainalossa punaiseen huiviin kääritty soittokone— huivi ja kone heränneen kansan kauhuja. Soittajan perään pantiin pikkupojat, yhdellä kädessä vihreään koivunvirpaan kääritty lippu, toisella rumpu, kolmannella sytyttämätön päresoihtu, neljännellä ja viidennellä tulisia hiiliä höyryävä vanha pata, jota korennosta kantoivat. Sitten rovasti juomasarvea kantaen, professori, rouvat ja tytöt, ja nuoret herrat viimeiseksi, mikä heistä mitäkin kuljettaen: kahvineuvoja, punssimaljaa, aarakki-pulloa, millä lehmänkello, millä rautapelti. Otolla oli vanha kivääri olalla, Laurilla vanha rumpu, sota-ajoilta pappilassa perintönä kulkenut, Naimilla kannel, kaikilla käsissä tuoreita lehviä ja hatuissa vastapuhjenneita pihlajan ja tuomen kukkia.

Kun soittoneikka oli irroittanut koneen kapalosta ja sitä ruuvaillut ja siitä muutamia koeääniä ottanut, lähti saattue pyssyn pamahtaessa liikkeelle Porilaisten marssin soidessa ja rummun ja rautapellin sen tahtia merkitessä. Pihalta, huoneiden seinämiltä ja kirkolle vievän tien varrelta liittyi juhla-kulkueseen pitkä jono kirkkokansaa, ensin sen ohikulkua kummissaan katseltuaan.

Kun lähestyttiin kirkkoa, huomasi ruustinna siellä kiviaidan kupeella Helanderin ja hänen rouvansa istumassa heränneiden ryhmässä. Hän hätäntyi, hänen kasvonsa saivat aivan säikähtyneen ilmeen.

—Stop, lakatkaa!—Sanokaa sille, ettei se soittaisi kirkon kohdalla!— Lauri, lakkaa!

—Mitä varten? Antaa soittaa!

—Ei, ei, etkö näe, siellä istuu heränneitä.

—Kaikkia tässä—ja Lauri löi vain yhä uhemmin.

—Niin, mutta—! Ei kirkon kohdalla! Voi, voi! Ne tulevat juuri iltakirkosta.

—Onko mammakin tullut pietistiksi?

—Eihän tässä nyt mitään sopimatonta, mitä vielä, sanoi professorska.

Mutta ruustinna etsi Hannaa—hän oikeastaan hänen tähtensä. Mutta Hanna ei ollutkaan mukana.

—Missä Hanna on? kysyi hän tytöiltä.

—Jäi vielä hakemaan jotain—sanoi tulevansa—mutta ruustinna tiesi nyt, ettei Hanna enää tule.

Heränneet seisoivat jäykkinä kirkon aitaa vasten nojaten, vähän matkaa maantiestä, toiset selin kulkueseen, toiset siihen päin. He eivät liikahtaneetkaan siitä asennostaan, missä kukin oli; eivät päättään kääntäneet, eivät kasvoillaan mitään ilmaisseet, olivat niinkuin eivät olisi mitään nähneet, mitään kuulleet. Antero tunsu joukosta Rajavaaran isännän ja tyttären ja vanhan emännän.

—Tulkaa mukaan, körttikansa! kuuli hän jonkun nuoren miehen takanaan heille huutavan.

—Ole!—siellä on pappi!—torui toinen.

—Pappihan tuo on meilläkin!

Kirkon perästä käännettiin nousemaan jyrkkää polkua ylös harjulle ja tultiin kahden ikihongan alitse, jotka kuin portteina seisoivat kahden puolen polkua, sen laella. Kirkolta oli liittynyt lisää väkeä mukaan, ja toisia oli jo harjulla odottamassa, sillä kautta pitäjän oli kuulu ja kumma tämä pappilan herrasväkien juhannuskokon poltto, jossa laulettiin ja tanssittiin ja jossa tarjottiin juomaa ja makeisia jokaiselle, joka vain tahtoi, ja lopulta saatiin tanssiakin.

Harjulle saavuttua kuljettiin muutamia kertoja kokon ympäri, tehtiin piiri ja vedettiin mukaan lähinnä seisovat pojat ja tytöt ja tanssittiin, kunnes mukana tuodut tavarat oli ehditty ottaa esille ja asettaa pöydille kantojen päihin. Tarjottiin kahvia suuresta suunnattomasta pannusta, kaatoi rovasti omakätisesti ryypyn viinaakin arvokkaimmille isäntämiehille. Tämä kaikki odotettaessa

auringonlaskua. Sillä oli vanha tapa semmoinen, ettei kokkoa saanut sytyttää, ennenkuin aurinko oli sammunut, eikä sitä päästää sammumaan, ennenkuin aurinko taas oli aamulla syttynyt.

—Eikö saa jo, eikö jo saa? hätäilivät pikkupojat levottomina, toiset puhaltaen patahiiliin hehkua vireillä pitääkseen, toiset seisoen päreineen sen ympärillä.

—Nyt saa!—Ja silloin pamahti laukaus vanhasta ruotsinaikaisesta piilukosta, palavat päresoihdut syöstiin kokon sisään, olkikupo hulmahti, katajapehko räpähti tuleen, ja liekki lensi kuivan kokon tueksi asetetun kuusen latvaan, jossa tukko tervatappuroita otti sen vastaan ja hulmahutti ylös taivaalle.

—Hyvin tehty!

—Hurraa!

Oli vanha tapa pitäjässä, että vasta sitten, kun pappilan kokko oli tuleen pamahtanut, syttyivät muut.

—Laamannin kokko!—Saaren kokko!—Niemen kokko!—Tuulivaaran kokko!— Kolme, neljä —kuudes—kymmenes!—ja pian tuikki ja leimusi ja pamahteli kaikilta vaaroilta, kaikissa saarissa, niemissä.

Mutta Rajavaaralta ja koko siltä kulmalta ei näkynyt ainoankaan tulen tuiketta. Synkkänä, totisena ja jurona seisoj siellä mahtava vaara kelmeää, kirkasta taivasta vasten. Oli kuin olisi sielläpäin ollut toinen maailma kuin täällä ja tuolla etelässä, ja oli niinkuin olisi kirkko ja tämä kokko ollut rajana niiden välillä.

Ei ollut Antero mielestään milloinkaan nähnyt niin haavemaista, yliluonnollista ja selittämätöntä kuin oli tässä tämä hulmuava kokko sen ympärillä ilakoivine ja toisine vähän loitommalla seisovine totisine ihmisineen. Tuolla nuo etäiset tulet ja tyynet järvien pinnat ja toisaalla synkkä yhtämittäinen alava korpi, josta yleni yksinäinen Rajavaara! Hänet valtasi siinä tunne, että hän ikäänkuin ei ole siinä, missä on, että hän astuu ulos omasta itsestään, ei saa vakuutetuksi itseään siitä, että hän on hän—tämä ei ole todellisuutta, mutta ei myöskään unta. Hänkö täällä? Kuka? Missä? Ketä kaikki nuo? Eikö hänen pitäisi olla jossain muualla? Mitä ovat nuo tulet tuolla? Rovasti, jonka edessä seisoo ukkoja? Professorska, joka istuu ja suojelee silmiään tulelta?—Naimi, joka heittelee risuja tuleen?—Tuleeko hänelle juuri nyt, juuri seuraavana hetkenä tapahtumaan jotain erikoista? Onko jo tapahtunut, onko tämä jatkoa siihen, mitä jo on tapahtunut?

Silloin hän näki kaksi miestä seisomassa porttihonkain alla kuin maasta nousseina ja tunsii heidät kohta kuvista, joita oli heistä nähnyt. Muut, jotka olivat joko poiskääntyneet tai joiden silmiä tuli häikäisi, eivät heitä huomanneet, ja hetken aikaa he seisoivat hymyillen ja odottaen. Samassa keksii heidät Naimi, heitti maahan risun, jota oli ollut tuleen työntämässä, löi kätensä yhteen ja huudahti:

—Pappa, katso!

Rovasti seisoj hänen hetkisen aikaa kuin epäillen omia silmiään, levitti sitten kätensä ja riensi vastaan vieraitaan.

—Snellman—Lönnrot!—Taivaastako te siihen putositte?—Tulisissa vaunuissako te...?

—Eihän kuin rakkarirattailla, sanoi Lönnrot.

—No mutta—!—Voi minun päiviäni!

—Käykäähän toki!—Herrat tuntevat toisensa—professori Hartman, tohtori Lönnrot—rehtori Snellman.

—Har den äran,—ja professori kumarsi kohteliaan ivallisesti.

—Har den utomordentliga äran, vastasi Snellman samassa äänilajissa ja teki suuren kunnioittavan liikkeen lakillaan.

Heidät tuotiin esiin, ja Anterokin sai puristaa heidän käsiään. Naimin silmät säteilivät, Robertin poskille oli noussut hieno puna, Lauri ei saanut sanaa suustaan hämmästyksestä ja ihastuksesta, kuului kuiskauksia: »Snellman—Lönnrot!» eikä Antero voinut heistä pitkään aikaan silmiään riistää.

Lönnrot oli kuin hämäläinen talonpoikaisisäntä, kasvot karkeat ja punakat, mutta samalla miellyttävät, silmissä totisuutta ja samalla leikillisyyttä, joka etsi jotain, jolle hymyillä ja nyökäyttää

päättään. Yllään oli hänellä sarkainen, samettikauluksinen sortuukki, päässä vihreä, topattu lippalakki ja jalassa pieksut. Snellman oli pienenlätä, tanakka, kasvot kuin kiveen hakatut, mutta vailla viimeistä siloitusta, otsa korkea, leuka pitkä ja järeä, silmäinluonti lempeä äkäisten ryppyjen alta, ääni äreä ja vähän änkyttävä. Hän oli puettu hienosti ja huolellisesti, melkein keikarimaisesti, ja puheli kohteliaasti ruustinnan, professorskan ja Naimin kanssa. Antero katseli heitä molempia kunnioittaen, ihaillen ja samalla hämmästyneenä. Nuoko ne ovat, nuo kaksi, ne pylvää, joiden varaan tulevaisuuden Suomi tulee rakennettavaksi! Ne ne ovat, juuri ne!—Ja hän koetti saada kuuloonsa joka sanan, minkä he lausuvat.

Snellman selitti siinä sitä, kuinka olivat tänne tulleet.

—Lönnrot saapuu reppu selässään, matkalla runonkeruulle,—vaatii mukaansa, ainakin tänne Kontojärvelle—jalkaisin—ajatelkaa, jalkaisin, vaikkei aiokaan kerätä runoja tällä välillä, ei ennen kuin Venäjän Karjalassa.—»Kävele sinä, mutta ainakin minä aion ajaa.»—Sain suostumaan, mutta joka mäessä hän nousi alas—minusta hän olisi voinut säästää ainakin kenkiään, joskaan ei luullut tarvitsevänsä säästää jalkojaan.

—Olkaa hyvä, setä Snellman!—niiasi Naimi hänen edessään teetä tarjoten.—Kuinka Saima jaksaa?

—Kiitos!—Kuinkako Saima jaksaa? Hänen terveytensä on turvattu. Ystäväni Helsingissä ovat siitä pitäneet hyvää huolta lähettämällä hänelle kotilääkärin, joka nyt kaikella mahdollisella huolella koettaa estää häntä ryhtymästä mihinkään, joka vain vähänkään voisi olla hänen terveydelleen vahingollista: kiivastumasta, iskemästä yli voimiansa, hän ottaa ulos ja antaa sisään—pyyhkii, lisää.—Kiitos kysymästä! Saima voi nyt maata rauhassa.

—Mutta hirveästä se kuitenkin potkii ja peuhaa unissaankin, sanoi Lönnrot, hörppien lautaselta teetä.

—Robert, kuiskasi ruustinna. Tehän saatte kvartetin—laulakaa nyt—se olisi niin sopivaa!—Hänkin oli poikainsa puolesta ihastuksissaan vieraiden tulosta, ja kohta kajahtikin ylioppilaslaulu neliäänisenä tervehdykseksi vieraille.

Laulujen aikana oli valmistunut punssimalja, laseja asetettu pöydälle ja vieraiden eteen kannettu rovestin suuri juomasarvi, jonka hän, erotessaan yliopistosta ja osakuntansa kuraattorin toimesta, oli saanut muistoksi osakunnaltaan.

—Suokaa anteeksi, hyvät herrat!—sanoi rovasti, kun laulu oli lakannut ja hän täyttänyt sarven ja asettanut sen taas takaisin pöydälle.— Suokaa anteeksi, sanoi hän hilpeästi hymyillen, mutta vanhana ylioppilaana minä *en* voi olla tarttumatta maljaan, joka on eteeni ilmaantunut. Ja *kun* minä maljaan tartun, niin minä *en* voi olla puhetta pitämättä. Ja kun minä kerran *puhun*, silloin kun on saapuvilla Elias Lönnrot ja Johan Vilhelm Snellman, niin *en* minä voi olla *heille* puhumatta.

—Hyvä! Hyvä!

—On talossani käynyt paljonkin suuria vieraita, täällä on käynyt melkein kaikki maamme mahtavimmat miehet, maaherroja, senaattoreja, kreivejä, paroneja—*en* sano sitä kehuakseni ylhäisillä tuttavuuksillani, yhtä vähän kuin kukaan muukaan kestikievarin isäntä voi sitä tehdä—

—Niin et saa sanoa.—

—Kaikki pappilat ovat kestikievereita—no min, mutta *en* koskaan ole tuntenut talolleni tapahtuneen sellaista kunniaa kuin nyt, kun yht'aikaa saapuu luokseni kaksi sellaista miestä kuin Snellman ja Lönnrot.

—Kuules isää!

—Sinä vanha gustaviaani, niitä on vielä siellä täällä! sanoi Snellman.

Ja hän oli todellakin hieno ja komea samalla, maalaispappi kokonaan kadoksissa.

—Veli Lönnrotin kanssa olemme vanhat tutut aina niiltä ajoilta, jolloin minullakin oli ilo ja kunnia, vaikka vain oikeastaan sattumalta, olla mukana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa perustamassa. Ei ole sitä miestä tässä maassa, lukuunottamatta ehkä meidän pietistejämme, jotka eivät olisi yhtä mieltä hänen elämäntyönsä suuruudesta. Hän on Suomen kansan perikuva,

sen toteutunut ihanne omasta itsestään. Kai hän on kuullut sen monta kertaa, mutta hänen vaatimattomuudelleen tekee hyvää kuulla se kerran vieläkin. Kun hän astuu sisään, ja niinkuin hän astuu sisään, on kuin koko kansa tulisi taloon kunnioittaakseen sitä läsnäolollaan.

—Jopa nyt puhut puuta heinää, hyvä veli, virkkoi Lönnrot.—Mutta rovasti ei ollut sitä kuulevinaan, vaan jatkoi:

—Veli Snellmanin ansioista ja merkityksestä ovat mielipiteet erisuuntaiset,—eikö totta, arvoisa lankoni?

—Epäilemättä.

—Enkä minäkään, vaikka olenkin kanssasi yhtä mieltä niin monesta asiasta, tahdo kaikessa *jurare in verba magistri*. Minä en, suoraan sanoen, ymmärrä kaikkia niitä uusmuotisia kielijä kansallisuusteorioita valtiollisen kokonaisuuden ehtona, koskapa kerran on, niinkuin on, sekä erikielisiä kansoja että eri kansallisuuksia käsittäviä valtioita—ja sen minä myöskin tunnustan yhtä suoraan, että sinun filosofiasi, niinkuin filosofia yleensä, on minulle—*sit venia verho*—liiaksi ruotoinen pala; en ole milloinkaan saanut sitä menemään alas kurkustani, eikä myöskään meidän yliopistomme ole saanut—hm!— niin, anteeksi, lanko, jos kosken arkaan paikkaan.—Mutta sinun taloudelliset tuumasi minä nielaisen purematta.

Hilpeys oli kasvamistaan kasvanut, ja professorinkin täytyi vastoin tahtoaan vetää huulensa hymyyn.

—Leikittä puhuen, jatkoi rovasti, tiesin sinut viisaaksi, monipuoliseksi ja monenlaisia miettineeksi mieheksi, mutta en olisi koskaan luullut sinua, filosofia ja teoreetikkoa, niin perinpohjaisesti perehtyneeksi teollisuuteen, talouteen, maanviljelykseen, kauppaan ja elinkeinoihin kuin mitä olet osoittanut olevasi. Voisi luulla, ettet ole koskaan muuta tutkinut kuin näitä asioita. Että minä, nuoret miehet, tätä teidän kokonaan toisista syistä ihailemaanne Snellmania tältä kannalta kiittelen, saattaa teistä kyllä kuulua hyvinkin proosalliselta ja profaanilta, varsinkin näin luonnon helmassa ja juhannuskokon ääressä—mutta joka härillä kyntää, se häristä haastaa.— Ei hän, tämä arvoisa vieraamme, koskaan, ainakaan minun mielestäni, ole kirjoittanut kauniimpaa kuin nämä sanat Saiman viimeisessä numerossa: »Miksi ei suomalainen voisi toivoa kerran näkevänsä järviensä rannoilla loistavan ahkerointa kaupunkia ja niiden ympärillä viljeltyjä vainioita, joissa eivät niityt ole jätetyt tuulen ja sateiden yksinomaiseen huostaan, joissa jokainen peltotilkku vihertää, näkevänsä pitkät juovat höyryhepojen savuja ja auringossa lepattelevia purjeita niiden kaameaa, yksitoikkoisuutta elähdyttämässä»—nämä sanat, joilla hän päättää artikkelinsa siitä, mihin ja millä tavalla meillä olisi käytännöllisellä alalla pyrittävä. Tekisi mieleni tästä asiasta paljonkin puhua, mutta jos alkaisin siitä tekstistä saarnata, pelkään, että vasta huomispäivän papinkellot minut siinä keskeyttäisivät. Ja kuinka kävisi silloin juhannussaarnani? Tahdon vain lyhyesti sanoa, että filosofeja ja teologeja ja muita tiedemiehiä ja oppineita on meillä yllin kyllin, mutta käytännöllisten aatteiden miehiä on meillä ani harvoja ja vielä vähemmän niiden aatteiden toteuttajia. Ja sentähden, veli Snellman—hän oli ollut tulemaisillaan totiseksi ja juhlalliseksi, mutta kääntyi taas leikilliseksi—sentähden on aivan tarpeetonta, että sinä pyrit yliopistoon—

—En sinne enää pyrikään.

—Ne ovat happamia, sanoi kettu pihlajanmarjoista, hymähti Lönnrot.

—Minulla on niin mainio tilaisuus toteuttaa aatteitani rehtorina Kuopion yläalkeiskoulussa.

Mutta rovasti ei antanut häiritä itseänsä, vaan jatkoi:

—Yliopisto voi kyllä tulla toimeen ilman sinua, mutta maa ei sitä voi vahinkoa kärsimättä. Jos minä olisin kansleri, en sinua, veli Snellman, koskaan nimittäisi filosofian professoriksi. Mutta jos olisin keisari, niin asettaisin sinut sijalle, jossa maamme hyväksi pääsisit aatteitasi käytännössä toteuttamaan, tekisin sinusta—senaattorin! Maljasi! Kello on kaksitoista, on nimipäiväsi, hurraa, Johan Vilhelm Snellman!

Nuoret hurrasivat, olivat aivan innoissaan.—»Isä on mainio! Aivan mainio!»

—Maljanne, *senaattori* Snellman!

–Kiitos, herra professori, mutta niin helpolla eivät herrat minusta kuitenkaan pääse.

Snellmanin ja Lönnrotin malja juotiin rovastin suuresta sarvesta suureksi huviksi ja hämmästykseksi talonpojille, jotka sanaa puhumattomina katselivat ja kuuntelivat näitä menoja, puheita, lauluja, maljoja ja hurraahuutoja. Mieliala nousi nousemistaan. Kun taas oli laulettu ja laulu loppunut, astui Snellman esiin. Hän oli ilmeisesti hyvällä tuulella ja hilpeällä mielellä.

–Saan kiittää kunniasta! sanoi hän tokaisemalla—kiittää kunniasta. Olen kuullut väitettävän, että ihminen usein on enemmän mielissään kiitoksesta, jota hän ei ole ansainnut, kuin siitä, mitä hänelle annetaan jostain, jonka hän todella voi lukea omaksi ansiokseen. En nyt suinkaan tahdo omaksua itselleni kunniaa tulla nimitetyksi senaattorinvirkkaan—virka, joka sivumennen sanoen muuten kyllä sängen usein lankeaa juuri ansiottomien osalle, niin että mitä siihen tulee— mutta en tahdo kuitenkaan kieltää, että ystävällinen suitsutus Saiman taloudellisista artikkeleista näin asianymmärtävältä taholta annettuna oli minulle niin suloinen, että sen huumaan kernaasti jätän kaikki filosofiset teoriat kielestä ja kansallisuudesta lepäämään siihen, mihin arvoisa ystäväni suvaitsi ne jättää. En voi kuitenkaan kieltää, että minulla, vastarannan kiiski kun olen, olisi suuri halu pakottaa ruotoinen filosofianikin kurkustasi alas, sitä enemmän kun minulla tässä vaikeassa operatsionissa on assistenttina tämä ruustinnan ja hänen herttaisien tyttäriensä mainio booli—sillä, niinkuin tiedät, helpottaa ryyppy ihmeellisesti vaikeammankin palan alas solahtamista ja hivelee umpeen sen pahimmankin raapaisun. Saat ollakin varma, että se kerran tulee tapahtumaan, ellei ennen, niin ainakin Saiman ensi numerossa, jossa toivon voivani osoittaa, että juuri ruodisto, luuranko, pitää lihan koossa.

–Olen heti valmis opereerattavaksi.

–No, niin, kiitos joka tapauksessa ystävällisistä sanoistasi!

Snellman kumarsi kohteliaasti isännälle ja emännälle, ja vanhat herrat istuivat pöydän ääreen.

–Lisätkää risuja kokkoon, pojat! kehoitti rovasti.—Snellman ja Lönnrot!—Nyt täytyy meidän pitää oikein hauskaa. Se nyt oli oikein iloinen asia, että tulitte. En vielääkään voi oikein uskoa silmiäni, että olette siinä. Kas niin!—Lanko, istu tähän!

–Kiitos, minun on hyvä tässäkin.

–Isännät käykää tähän likemmä!—maistamaan tätä makeata viinaa. Näyttäkääpä, osaatteko te tästä sarvesta—päällemme pudottamatta, rinnoille riputtamatta, niinkuin Lönnrot sanoisi.—Tiedättekö, ketä ne on nämä vieraat?

–Kyllähän me toki tämä rohvessyöri tunnetaan.

–Ja tämä Kajaanin tohtori, joka on painattanut Kalevalan. Tämä kolmas on rehtori Snellman Kuopiosta, joka pitää kovasti Suomen miehen puolta ja toimittaa »Maamiehen Ystävää».

–Hyvääpä on, kiitoksia vaan!

–Suur' kiitosta!

Maistettuaan boolia isännät vetäytyivät syrjempään ja muodostivat oman ryhmänsä, jonne tytöt heille silloin tällöin kävivät jotain tarjoomassa.

–Jahah, sanoi rovasti istuttuaan vastapäätä Snellmania—mehän istumme nyt tässä kuin missä symposionissa, valmiina kuulemaan itseänsä Platoa —tuossa sininen taivas, tässä honkien pilaristo —tuolla Arkipelaagi, tässä istuu itse Orfeus, mutta missä on hänen kanteleensa?

–Tässä!—ja Naimi asetti sen Lönnrotin viereen penkille.

–No, Plato, demonstreeraapa siis se ruotoinen teoriasi.

–Niin, niin, sanoi Snellman, filosofiparat ovat aina saaneet olla Aristofanesten hampaissa, sekä sinun että muiden. Mutta jos minä kuitenkin saan sanoa sinulle erään karvaan totuuden, niin ei soitakaan kaiveta ilman käytäntöön pantuja teorioita, varsinkaan ei ilman kansallisuusteorioita. Syynä siihen, miksi nuo ukot, niinkuin usein olet valittanut, eivät käsitä sinun suoviljelyksiesi siunausta, joilla tahdot heitä autuuttaa ja auttaa, on heidän taipumuksensa vanhoillisuuteen ja vastenmielisyytensä yritteliäisyyteen. Mutta vanhoillisuus on suoranaudessa syysuhteessa tietämättömyyteen, joka taas on seuraus siitä, että kansa ei ole itsetietoinen omista tarkoituksistaan. Ollaksemme puhumatta oppineesti

ja tieteellisesti, pyydän vain valaista tätä väitettäni erään elävän esimerkin avulla. Muutamia vuosia sitten seisoin eräässä maassa, sama se missä, kukkulalla, johon näkyi laaja tasanko ja tasangolla useita tuon maan kukoistavimpia kauppa- ja tehdaskaupunkeja, kaupunkeja, joiden tiesin sulkevan syliinsä yliopistoja, museoja, kirjastoja, s.o. teollisuutta, kirjallisuutta, taidetta. Kaupunkien välinen maaseutu oli yhtä ainoata peltoa ja puutarhaa, kun taas sen kukkulan, jonka laella seisomme, peitti hyvin hoidettu metsä.—»Tässä maassa mahtaa olla erinomainen, alamaistensa onnesta erityisesti huolta pitävä hallitus, joka on pannut sen näin kukoistavaan kuntoon», sanoin minä tuttavalleni, joka oli seurannut minua kävelylenkiltäni.—»Hallituksemme ei ole sen parempi eikä pahempi kuin mitä hallitukset yleensä ovat», vastasi hän, »ja sen tietää meistä jokainen, mimmoisia ne ovat tätä nykyä Euroopassa; on ilmeinen ihme, että ne yhä vielä pysyvät pystyssä—minun luullakseni niiden päivät ovat pian luetut—mutta meidän hyvinvointimme salaisuus on siinä, että kansamme on älykästä, valistunutta ja tarkoituksellista tietoisuutta. Sitä ei hallita, vaan se hallitsee itse itseään. Kautta vuosisatojen on se taistellut olemisensa puolesta ja samalla kehittänyt kieltään, viljellyt kirjallisuuttaan, rakentanut kulttuuriaan ja levittänyt sitä alaspäin, kansan kaikkiin kerroksiin, tehden sen niille rakkaaksi ja kallisarvoiseksi. Kielen ja kulttuurin yhteys on liittänyt sen yhä likemmin omaan itseensä, siinä on syntynyt voimakas tunne jostain sille erikoisesta ja ominaisesta, se on luonut itselleen sen mukaiset toimintansa muodot ja kehittänyt tarmoaan varmoihin sille soveltuviin tarkoituksiin, luonteensa, maansa ja luonnon sille viittaamiin ja valmistamiin tehtäviin—myöskin taloudellisella alalla. Tulokset kaikesta tästä kansallisesta kulttuurista näette te, hyvä herra, tuossa edessänne. Ja ne ovat saavutetut huolimatta siitä, että hallitus, jota eivät sido kansaan muut siteet kuin valloittajan ja verottajan, ei ole ainoastaan ollut tätä edistystä tukematta, vaan sitä myöskin vaikeuttanut ja vastustanut.» Ja minä tunsin edessäni olevan maan historiasta, että hän puhui totta. Se oli, hyvä veli, siis kuitenkin kansallishenki, herännyt, hyvin hoidettu ja kehittynyt teoria kansallisesta yhteydestä, joka ystäväni mielestä oli saanut kaiken tuon aikaan, siinä oli, niin sanoakseni, pykälä Hegelin filosofiaa käytäntöön sovitettuna.

—Ei nyt kuitenkin ollut niin, että käytäntö oli luonut filosofisen teorian eikä päinvastoin?

—Kernaasti minun puolestani, herra professori, sillä jos niinkin olisi, niin sehän vain todistaisi, että teoria ei häily ilmassa, vaan työntää lapionsa yksin pellon ojaankin.

—Jaa, jaa—sanoi rovasti miettien.

—Ja ehdottomasti tulikin minä silloin ajatelleeksi toista maata, toisia tasankoja ja laaksoja, joissa asuu kansa, jolla koskaan ei ole mitään ominaista kulttuuria ollut ja joka ei edes aineellisestakaan viljelyksessä ole kohonnut kovinkaan paljon raakalaiskansan metsästäjä- ja paimentolaisasemaa ylemmäksi—hyvän ja viisaan hallituksen isällisestä huolenpidosta huolimatta. Ja miksi näin? Miksi on maamme näin vähän muokattu alalla melkein millä hyvänsä? Miksi köyhyys ja kurjuus ovat ne epiteetit, joita useimmin annamme itsellemme?

—Eiköhän se nyt sittenkin ole karu maaperä, joka on estänyt meitä lentämästä korkeammalle kuin siivet kantavat, virkkoi professori sellaisella äänellä ja kasvojen liikkeellä, kuin olisi asia ollut niin selvä, ettei siitä oikeastaan maksanut vaivaa väitellä.

—Karu maaperä ja kova ilmanala ei ole estänyt hollantilaisia pääsemästä aineelliseen hyvinvointiin ja saamasta luoduksi maastaan paratiisia, vaikka tuo maa oli heidän valloitettava merestä, sen sijaan että meri on antanut ja yhä antaa meille maata ilmaiseksi.

—Maljasi, veli, se oli hyvin sanottu!

—Olen kiitollinen herra professorille siitä, että saan vedota juuri Hollannin esimerkkiin. Vastukset, elleivät ne käy aivan yli kansan voimain, ovat juuri omiansa kiihoittamaan niiden voittamiseen ja siten kehittämään kansassa tarmoa ja yritteliäisyyttä. Toisessakin suhteessa on Hollannin esimerkki opettava. Meiltä puuttuu juuri se, mikä hollantilaisia on kaikissa heidän taisteluissaan sekä ulkonaisia vihollisia että sisällisiä vaikeuksia vastaan ylläpitänyt, puuttuu se kansallisen yhteyden tunne, joka kokoo ja keskittää yhteisiin voimanponnistuksiin erilaiset edut ja hajanaiset harrastukset. Se on se puute, joka estää meitä, turvautumatta hallituksen apuun ja

viranomaisten johtoon, liittymästä yhteen niinkin pienten tehtävään suorittamiseksi kuin on yhteisen viemäriojan kaivaminen tai järvenlaskun tekeminen.

—Totta, totta—tulkaapa tänne, ukot, kuulemaan!—Ainoa, missä meidän kansamme osaa yhtä köyhtä vetää, on unien vetäminen uuninpankolla.

Mutta isännät istuivat omissa tarinoissaan, ja rovasti kääntyi taas kuulemaan vierastaan, jonka ympärille kaikki olivat uteliaina ryhmittyneet, Robert, Lauri ja Antero vähän väliä vaihdellen ymmärtäviä ja ihastuneita silmäyksiä.

—Suomi on oikeastaan luonnon puolesta rikas maa, ja meillä on kyllä kaikki edellytykset aineelliseen vaurastumiseen. Maamme luonnolliset apulähteet eivät ole ollenkaan niukemmat kuin monen muun maan.—

—No, kas niin, sitä juuri minäkin olen väittänyt.

—Mutta mitä on Suomen maanviljelys, silloin kun se ollenkaan sitä nimeä ansaitsee—eikö se ole vain metsänhaaskausta kaskenpoltton kautta? Pieni pellon tilkka korven keskessä. Kauppa? Ryhmä pikkukaupunkeja, jotka kilpailevat keskenään siitä, kuka voisi parhaiten pettää ylimaan ukkoa ja saada hänet elinkautiseksi klientikseen, mutta joilla ei vielä ole aavistustakaan yhteisten etujen valvonnan voimasta! Teollisuus? Joukko ammattikuntia, joilla ei ole muuta yhteistä kuin keskinäinen kateus. Elämme vielä monessa suhteessa keskiaikaisissa oloissa. Kukin harrastaa omaansa, kukin viljelee omaa tilkkaansa ja ihailee omaa työtään. Jokainen elää, kituu tai kukoistaa omassa kolossaan, omassa kylässään, omassa virassaan. Sen edemmä eivät isänmaan rajat ulotu kaikkein suurimmalla osalla Suomen kansaa. Suomen maata kokonaisuudessaan, suomalaista yhteiskuntaa, suomalaista isänmaata ei ole olemassa, vaikka yliopisto kyllä luulee olevansa Suomen sydän, virkamiehistö sen jäsenistö, papisto sen omatunto, n.s. sivistynyt sääty sen selkäydin. Oikeasta Suomesta, varsinaisesta Suomen kansasta ja sen tarpeista ja eduista ei vielä tiedetä eikä välitetä tai ei ainakaan ymmärretä niiden hyväksi toimia. Joissakin yksityisissä elävä harrastus ei mahda mitään, niin kauan kuin tämä tieto puuttuu eikä saa koko kansaa etujansa valvomaan ja tarpeitaan tyydyttämään, ja niin kauan kuin näin on, ei synny mitään käytännöllistä ja aineellista harrastusta yli pienten päivänhuolien ja kitsaan kirstunpohjalle kasaamisen.—No niin, jatkoi hän olkapäitään kohauttaen—onhan niitä, jotka ajattelevat, että kaikki on, niinkuin olla pitääkin. Yhtämittaa kuulemmeikin erinomaisuutemme tuutilaulua laulettavan, ja joka sitä häiritsee, hän on rauhanrikkoja.

—On helppo maalata mustaa mustan päälle—on helppo olla tyytymätön— niin synkkää, kuin mitä herra rehtori kuvailee, ei meidän elämämme ja olomme, Jumalan kiitos, toki kuitenkaan liene.

Snellman ei vastannut heti professorille, sillä hänen sikarinsa oli sammunut. Sen sytytettyään ja puhaltaen savuja ilmaan puhui hän harvaksen:

—Herra professori on ehkä osaksi oikeassa. Elkäämme olko yksipuolisia, onhan meillä paljonkin, josta meidän tulee ylpeillä. Eikö meillä yleensä syödä hyvin, silloin kun ei syödä pettua. Meillä juodaankin hyvin, paljonkin—onhan kansalla vakituinen viinansa läpi vuoden. Ja ruuan ja juoman päälle meillä nukutaan hyvin juuri sitä varten olemassa olevina talviöinä ihanan, lämpimän uunin kyljessä ja nähdään unia kaiken omamme täydellisyydestä. Ne kaikki ovat ihanteellisia oloja, joista monet kansat meitä varmaankin kadehtisivat. Ikävä vain, että emme voi untamme eksporteerata ja onnellistuttaa muuta maailmaa tällä luonnontuotteella. Mutta viedäänhän täältä sen sijaan hiukan tervaa ja valmistetaanhan meillä makkarointa ja saippuaa ja juoksevia, käryäviä talikynttilöitä ja Rauman pitsejä ja Viipurin rinceleitä! Ja eikö meillä paineta ja osteta kirjoja? Ja julkaista sanomalehtiä? Ja jos saippuaa ja sanomalehtiä ja kirjoja käytetäänkin vähemmän, niin käytetäänhän sitä ahkerammin kortteja. Onhan suuria kansoja ja rikkaita maita, joiden täytyy tyytyä sivistyksensä välittäjänä yhteen ainoaan kieleen, kun niitä meillä on kaksi ja kolmaskin jo tarjoo meille palveluksiaan. Was willst du noch mehr?

Vastaukseksi kohautti professori vain olkapäitään.

—Leikki sijansa saakoon, sanoi rovasti—mutta koska tässä nyt oli kysymys noista minun soistani—niin apropoo, kieli—mitä on sillä ja sen yhtenäisyydellä tekemistä—?

–Henkinen kulttuuri on aineellisen kulttuurin ehto, eikö niin? kysyi Snellman tiukasti.

–On, on—

–No niin, mutta kansan samoin kuin yksilönkin sanat, ajatukset, koko olemus elää kielessä, ilmaisekse ainoastaan siinä ja ainoastaan sen avulla. Missä on nähty kansan kansaksi kehittyvän ilman omaa kieltä ja sitä viljelemättä? Missä on kansallista kulttuuria ilman kieltä? Mutta mitä on meillä tehty kansan kielen hyväksi? Mitä kirjallisuuden hyväksi, muutamia mainioita poikkeuksia lukuunottamatta? Mitä on maan intelligenssi, sen valistunut ja korkeasti oppinut luokka tehnyt? Ei ole yhtäkään miestä koulussa ja yliopistossa, jolla olisi ollut sen verran rakkautta suomalaisen kansaan, että olisi näitä kieroja oloja koettanut muuttaa. Missä ovat suomalaiset sanomalehdet, kuka on täällä koettanutkaan luoda *suomalaista* sivistystä? Se vähä, mikä meillä sitä on, on kansan, rahvaan omaa luomaa. Mutta tälle klassilliselle pohjalle ei kukaan rakenna.

Hän oli yhä enemmän lämmennyt, sanat tulivat kyllä yhä takomalla suusta, vähän vaivaloisesti ja välistä änkyttäen, mutta koko ajan varmoina suunnastaan ja maalistaan, sisällisen voiman sysääminä. Olihan Antero kuullut toveriensa näitä aatteita juhlapuheissa esittävän, olihan hän itsekin niitä käyttänyt, mutta hän ei ollut niitä niin koskaan omistanut. Ne olivat hänelle nyt elävää sanaa. Vaikuttavimmissa paikoissa katsahivat häneen milloin Robert, milloin Naimi, ikäänkuin hakien hänen hyväksymistään, ikäänkuin kehumalla osoittaen: »Kuuletko! Sanoimmehan me!» Lauri seisoi hänen vieressään, vuoroin kalveten, vuoroin veret poskilla leimuten, jalkaa tuon tuostakin muuttaen, koko ajan pitäen silmällä professoria.

–Se on mainiota! mutisi hän ja kuiskasi toisin vuoroin Anterolle kouransa takaa:—Katso professoria! Katso professoria!—Nyt sai!— Katsos ilmettä hänen kasvoillaan.

–Herra rehtori puhuu niinkuin meillä ei olisi mitään sivistystä, ei skandinavialaista kulttuuriamme, ei mitään historiaa ... niinkuin ... niinkuin kaikki ne vuosisadat, jotka olemme eläneet kunniakkaassa yhteydessä emämaan kanssa ... niinkuin olisimme olleet ja yhä olisimme raakalaisia!

–Sitä en ole sanonut enkä suinkaan tahdo riistää Ruotsilta kunniaa sen hyvistä töistä Suomea kohtaan, yhtä vähän kuin Suomelta kunniaa sen uhrauksista ja kärsimyksistä Ruotsin vallan aikana, kaksi asiaa, jotka jotenkin korvannevat toisensa, vastasi Snellman koettaen pysyä tyyneenä ja kohteliaalla äänellä laimentaa sanainsa kärkeä.—Mutta niin suuri ja kallis pääoma kuin tämä skandinavialainen tai oikeammin germanilainen sivistys—puhuakseni nyt vain siitä—meille onkin, niin on se kuitenkin vain laina, laina, josta sivumennen sanoen olemme saaneet maksaa korkoa ainakin viisikymmentä sadalta. Mutta kuinka tahansa, kaiken sen kulttuurin henki, joka meille on lainaksi annettu, on kokonaan erilainen kuin se, joka on ominainen Suomen rahvaan tavalle ajatella ja tuntea. Sen kirjallisuus ei ole koskaan ollut Suomen kansan kirjallisuutta eikä se koskaan voi siksi tulla eikä korvata omakielisen kirjallisuuden puutetta. Ruotsalaisella kirjallisuudella ei ole Suomessa menneisyyttä eikä sillä ole oleva tulevaisuuttakaan.

Professori oli noussut ylös, ja käyttäen tilaisuutta, joka hänelle tarjoutui, kun tarjottiin teetä, poistui hän pöydän luota. Snellman jatkoi:

–Sanotaan, että suomenkieli ei muka kykene täyttämään sitä kulttuuritehtävää, johon se tahdotaan asettaa, ja ettei se ole vielä kyllin kehittynyt opetus- ja virkakieleksi; että syntyisi pysähdystä kulttuurin kulussa, oikeusvaaroja, että sivistyspinta laskisi j.n.e.

–Eiköhän niin todella kävisikin? virkkoi professorska lähtemässä hänkin.

–Rouva professorska sallinee myöskin minun tehdä pienen kysymyksen, vastasi Snellman hänelle kumartaen.—Suomenkieltä on jo vuosisatoja käytetty uskonnon opetukseen, ja se on tietääkseni voinut tapahtua ilman vaaraa uskonnolle ja siveydelle, jopa täytynee voida väittää, että uskonnollisuuden ja siveyden taso on kohoamistaan kohonnut sen jälkeen, kun vieras kieli, latina, vaihdettiin suomenkieleen. Lieneekö nyt jumalansana helpommin ja tajuttavammin tulkittavissa suomenkielellä kuin lain sana?

—»Kyllä se kuulee suomen kielen, joka ymmärtää kaikkein mielen», sanoi Agricolakin aikanaan, virkkoi siihen Lönnrot.

—Mutta jos siis suomenkieltä on voitu käyttää kirkossa, puhelussa kaikkein korkeimman kanssa kaikkein korkeimmista ja kaikkein syvimmistä asioista, miksei se kelpaisi käytettäväksi lakituvisissa ja virastoissa, mikseivät sen varat riittäisi opettamaan kansalle yhteenlaskua ja kertomataulua ja selittämään meille päätöslaskua ja Eukliideen alkeita?

—Se on totta se, sanoi rovasti, ja nuorten hyväksyvä hymähdys säesti häntä. Professorska istui punaisena eikä virkkanut mitään.

—Ja eikö paina kansankielen hyväksi vaa'assa mitään se vaara, joka syntyy siitä, että syytetty tutkitaan ja tuomitaan kielellä, josta hän ei sanaakaan ymmärrä?

Nuorten innostus ei enää voinut olla puhkeamatta ilmoille.

—Hyvä! huudahtivat Robert ja Antero melkein yhteen ääneen, ja Lauri teki kiukkuisen liikkeen kädellään ja pyörähti ympäri.

—Kuinka tahansa, jatkoi Snellman ja nousi,—niin on vain ajan kysymys, milloin tämä nykyinen asiointila on muuttuva, ja se muuttunee hyvinkin pian. On niin ihanaa välistä olla optimisti—ainakin näin kesän kauneimmillaan ollessa, jolloin on melkein mahdoton muistaa mennyttä talvea ja tulevaa syksyä. Teidän silmänne, nuoret, tulevat sen ehkä jo näkemään. Kehitys käy usein etanan kulkua, mutta yhtä usein se voi harpata vuosissa vuosikymmenien, jopa satojenkin matkat—ja aina silloin juuri suurimpien epäkohtien ja vaikeimpien vastusten yli.

—Toisin sanoen: vallankumouksen avulla! sanoi professori, joka kierrettyään kokon ei ollut malttanut olla takaisin tulematta, samassa taas pyörähtäen pois ja menen alas.

—Jaa, jos Lönnrot on tehnyt vallankumouksen paiskatessaan meille yht'akkiä pöytään Kalevalan, niin silloin nimitettäköön myöskin hänen kumoukselleen rakentajia kernaasti vallankumoojiksi.

—Mitäpä nyt, veli pyhä, sekoitat minua näin suuriin asioihin.

—Se ei ole oleva vallankumousta, vaan se on oleva vapaata keväistä kehitystä pitkän talven jälkeen! Sillä ainakin minä uskon, epäilkööt muut sitä kuinka tahansa, että tämä kirjallisuus on syntyvä ja tämä kieli pääsevä oikeuksiinsa ennenkuin sitä aavistammeakaan. Aika kantaa niitä kumpaakin kohdussaan, ja mitä aika tahtoo luoda, sitä ei mikään mahti maailmassa voi estää tapahtumasta. Hän tuossa—osoittaen Lönnrotia—on tehnyt jo esityöt, perustuksen laskenut, ei ainoastaan suomalaiselle runoudelle, vaan myöskin proosalle. Herrojen opettajain ja virkamiesten tarvitsisi vain kääntyä hänen puoleensa saadakseen tarpeelliset terminsä, *nota bene*, jos muuten taitavat suomen kieltä, mikä on heidän velvollisuutensa. Samalla kunnioituksella, millä tätä nykyä muistetaan raamatun suomentajia, tullaan vuosisatain kuluttua muistelevaan niitä, jotka ovat jälkimaailmalle pelastaneet suomalaisen kansanrunouden, jotka ovat selvittäneet sen kielen lait, lahjoittaneet Suomen kansalliskirjallisuudelle sen ensimmäiset alkuperäiset teokset.

—Maljasi, Lönnrot!

—Ka, ihanko tässä nyt ruvettiin minulle juhlapuheita pitämään!

—Minä vain tahdoin näiltä nuorilta, sinua osoittaen, kun siinä nyt satut istumaan, kysyä, tietävätkö he ehkä, missä ovat ne miehet, jotka tulevat sinun työtäsi jatkamaan? Ehkä on niitä heidän joukossaan, ehkä heidän toveriensa. Mutta missä he lienevätkin ja mistä tullevatkin, yksi on varma: ainoastaan uusi polvi, joka kasvaa kansallishengen vaikutuksen alaisena ja sen elähyttämänä, kykenee luomaan kotimaista kirjallisuutta, uusi suomenkielinen ja, jos niin saan sanoa, suomenmielinen polvi, joka paitsi rakkautta suomalaiseen nimeen ja suomenkieleen on hankkinut itselleen kykyä sen käyttämiseen—ja jos minä saan sanoa teille mielipiteeni, nuoret miehet, niin se on se, että jokainen ruotsin sana, käyttipä sitä puheessa tai kirjallisuudessa, on kuin onkin hukkaan mennyttä vaivaa suomalaisen kirjallisuuden ja teidän oman kunnianne hyväksi. Ainoastaan suomalainen äidinkielenne on antava teille ja teoksillenne ja kaikelle työllenne—sanon sen peittelemättä—millä alalla tahansa pysyvän paikan kansamme muistossa. Ei teidän suinkaan tarvitse neroja olla, ei

suurtöitä suorittaa tai haaveksia, tulos ja tarkoitus on saavutettavissa keinolla niin yksinkertaisella, että se muistuttaa Kolumbuksen munaa: pukekaa suomenkieliseen muotoon—te, jotka sitä taidatte—sekä kirjoituksessa että puheessa kaikki se, minkä esittämiseksi tähän saakka olette ruotsinkieltä käyttäneet. Tulevaisuus on pitävä mestariteoksista huolen; ja on ehkä pitävä niistä huolen tavalla, joka saa maailman hämmästyään. Ehkäpä ovat mitä ihanimmat nidokset valmistuneet jo ennen sen päivän iltaa, jonka aamuna kansa heräsi ja herätettiin tietoisuuteen omasta itsestään.

Hän oli innostunut sanoistaan, mutta vielä enemmän muut.

—Tarttukaa, pojat, palkeisiin, toiset vasaroihin, vetäkää ahjosta se rauta, jonka hän, toinen Ilmarinen, tuo taitava seppä, on siihen kuumenemaan ja kiehumaan pannut, ja takokaa niin, että säkenet Suomen tulevan sammon työstä taivaalle säihkyvät ja että kalke kuuluu kautta maan! Riippukoon kunkin yksilöllisestä taipumuksesta, minkä asean hän valmistaa, auranko, lapionko, kirveenkö vaiko—muurinmurtajan. Tätäkin asetta tarvitaan, toistaiseksi ehkä enemmän kuin muita, sillä joka taholla, minne pyrimmekin suomalaisen työn vainiolla, kohtaa meitä sitä ympäröivä ennakkoluulojen murrettava muuri. Mutta ei mikään muuri ole niin luja, ei mikään vallitus niin vahva, ettei se kaatuisi, kun siihen päin isketään, kun sen kimppuun käydään järjen, älyn ja henkisen tarmon avulla ja sotahuutona suuren aatteen nimi!

Hänen kasvonsa muhoilivat. Hänen silmänsä olivat saaneet leikkisän ilmeen. Hän katsoi kulmaisista silmistään hymyten.

—Minä luulen, että tästä tuli kuin tulikin nuorison malja! Olkoon menneeksi! Ettei minua turhaan huudettaisi nuorison yllyttäjäksi, niin sallinet, hyvä veli, että minä sen sijaan, että joisin isännän maljan näiden puheiden päälle, juon tuossa takanasi seisovan ja sinua ympäröivän nuorisosi maljan—naiset siihen luettuina! Nuorison malja siis!—mutta että nuoretkin saisivat hurrata, niin samalla Lönnrotin, joka on nuorista nuorin ja ripeistä ripein!

Nuoret alkoivat, toisilleen merkkejä tehden, käydä käsiksi Lönnrotiin häntä ylös nostaakseen, mutta hänellä oli Naimin kannel polvellaan, ja hän virkkoi sävyisällä, tyynellä äänellään:

—Niin, no, jos nyt sitten soitettaisiin vanha virsi niiden hyväin puheiden päälle, koska nyt Naimi niin tahtoo—ja samassa helähti ilman läpi heikko, surumielinen sävel kanteleesta hänen polvellaan.

Kuinka kaikki yht'äkkiä oli muuttunut Lönnrotin istuessa kivellä hongan alla ja vanhaa runovirttä kanteleella säestäessä! Äsken oli kokko hulmunnut ja valaissut tuon järeän toimen miehen järeitä kasvoja. Äsken olisi Antero ollut valmis ryntäämään, käymään kimppuun, tuntenut tarvetta tehdä jotain heti kohta!—nyt oli kaikki kuin lumottua, huntuun kiedottua, ääni tuli kuin metsän sisästä kuiskaten, sävel kuin maan alta hongan juurien peitosta, kokkotulen riutuessa ja ikäänkuin senkin kuunnellessa yhdessä tyynen taivaan ja liikkumattomien puiden ja niiden alle satunnaisesti asentoihin pysähtyneiden ihmisten kanssa. Oliko se vanhaa Kalevalan säveltä, vai oliko se virttä? Eikö tuolta jostain kuulunut hänen isänsä virsi, eikö kannel juuri sitä säestänyt nyt, kun laulu vaikenä, mutta soitto jatkui? Eivätkö muutkin sitä kuulleet?—Oliko Snellman sanonut sen hänen aatteensa, että oli rakennettava kansan klassilliselle pohjalle?—Mitä Lönnrot nyt soitti? —Ei, hän lakkasi juuri, laski kanteleensa pois, ojensi Naimille ja sanoi jotain—mitä?—»En minä, setä hyvä»—ja Naimi pudisti päätään ja hymyili surullisesti. Miksi olivat kaikki käyneet niin totisiksi? Snellmankin.—Nyt ne liikahtivat kaikki—joku oli virkkanut jotain—kuka? Snellmanko?—Mitä hän sanoi?—»Kaikki muuttuu meillä lopulta lauluksi ja tunnelmaksi», kuiskasi Kaarina Anterolle.

Nyt nousi Snellman ylös ja virkkoi Lönnrotille:

—Ehkä tuo sinun kanteleesi ja nuo vanhat laulusi, veli, sittenkin ovat Suomen kansan tunteiden ei vain parhaat, vaan myös ainoat oikeat tulkit—ja ehkä riitakukon ainainen kiekuminen on rauhassaan onnellisesti nukkuvien turhaa häiritsemistä.

Ei osattu päättää, oliko se leikkiä vai totta.

—Anna sinä vaan kukon kiekua, hymähti Lönnrot, se ennustaa aamun tuloa. Hyviä ne ovat nuo puheesi ja paikallaan, puhuitpa missä hyvänsä ja kuinka useasti, et ikinä ylen useasti.

—Sen sanan päälle tahdon minä vain sanoa—heittäkää risuja kokkoon, pojat!—tahdon vain sanoa: »Arvon mekin ansaitsemme, Suomen maassa suuressa!» sanoi rovasti ja aloitti laulun, kepillään tahtia lyöden— johon samassa kaikki muut yhtyivät sydämensä kaikella innolla—ja laulettiin se loppuun kokon uudelleen tuleen huimailtaessa.

9

—Mitä te ajattelette? Sanokaa! Eikö se ollut mainiota? puhui Naimi hypähtäen kiinni Anteron, heidän palatessaan kokolle takaisin pappilasta, jonne olivat vanhoja saattaneet. He tahtoivat valvoa koko yön, aamuun saakka, innostua yhdessä, vaihtaa vaikutelmia ja tulkita toisilleen tunteitaan.

Robert vastasi, ilmaisten sen, mitä he kaikki ajattelivat ja tunsivat:

—On aivan ihmeellistä, kuinka voimakkaasti vaikuttaa kaikki se, mitä hän sanoo: jokainen sana on uutta ja kuitenkin on niinkuin olisi sen ennen tiennyt tai ainakin pitänyt tietää.

—Juuri niin, juuri niin oli minunkin! sanoivat Antero ja Naimi melkein yhteen ääneen, samalla kuin he siitä huomiostaan ilostuivat molemmat.

—On sitä tietysti tietänyt ja usein ajatellut, että on isänmaa ja että kuuluu tähän kansaan, joka on eri kansa ja jolla on toivonut ja uskonutkin olevan tulevaisuutta ja tehtävää, mutta en minä sittenkään koskaan ole nähnyt näin selvästi edessäni, mitä se oikeastaan on, kuinka sitä on palveltava ja mitkä ovat kunkin velvollisuudet sitä kohtaan.

—Että me todellakin olemme kansa ... oma erityinen yksilö, jolla on ja voi olla erityinen tehtävänsä maailman historiassa! huudahti Antero.

—Kansa, joka kenties vielä tulee jotain tekemään ja jotain merkitsemään ... että meilläkin voi olla tulevaisuutta ... suurta...!

—Suurta tai pientä, sama se, kunhan on jotain...

—Jonka voimme itse voittaa itsellemme, ilman muiden apua, ajatelkaa!

—Ja millä keinoilla!

—Ainoastaan olemalla oma itsemme, olemalla sitä, mitä jo olemme,— tekemällä vain sitä, mitä jo osaamme!

—Tekemällä omaa työtä, suomalaista työtä, kehittämällä sitä, mitä meillä jo entuudestaan on!

He puhuivat toistensa kilvalla, toistensa suuhun, koettaen kukin ehtiä sanomaan, mitä tunsivat. Naimin kasvoilta oli kadonnut niiden tavallinen iloinen ilme, hän oli melkein kuin huolestunut jostain, otsa pyrkien ryppyihin ja suu supussa ja huulet liikkuen niinkuin lapsella, joka opettelee kirjoittamaan ... ja hän oli nyt Anterosta viehättävämpi kuin koskaan.

—Tässä olemme olleet ja eläneet ja kulkeneet, jatkoi Robert heidän kokkomäelle tultuaan, ja meitä on pidetty sankareina ja seppelöity ja meille on tulevaisuuden teitä viitottu, mutta kyllä se oikeastaan on ollut ilman mitään tarkoitusta ... minä olen tuntenut sen, vaikken ole ennen osannut sitä itselleni oikein selvittää. En ole uskonut itseäni enkä muihin. Suomi on hukassa, on sanottu, mutta se puhe on valetta, se on valetta! Minä en vielä tiedä, mitä teen, mutta sen minä tiedän, että minä jotain teen!

—Me teemme, me teemme kaikki!

—Tehkää! Voi, voi, jos minäkin jotain voisin! huoautti Naimi.

—Kuka voi meitä vastustaa! Suurta, jaloa, oikeata aatetta ei kukaan voi vastustaa! Pitää olla vain jalo aate!

—Mutta meillähän on!

—Meillä se on!

—Silloin eivät maailman mahtavimmatkaan meille mitään mahda, vaikka kuinka tahtoisivatkin.

—Miksi ne sitä tahtoisivatkaan! Ei ainakaan kukaan suomalainen ... voisiko todellakin...? Luuletteko, että voisi olla ketään semmoista? Kun on kysymys Suomen tulevaisuudesta, isänmaan onnesta?

—Vastuksetta, taistelutta se ei mene, mutta onhan ihanaa taistella aatteen puolesta, on ihanaa kaatua ja kuoliakin, jos tarvitaan, sanoi Robert tyynesti ja varmasti.

—Mutta sano, Robert, sano, kuka nyt voisi tahtoa ja mistä syystä? tiukkasivat tytöt yhä.

–Niitä on, jotka suorastaan vihaavat Snellmania! kuohahti Lauri.– Kuulithan itse Kuopiossa. Ja minä näin itse, ei kauan sitten, erään korkean herran silmistä...

–Lauri, elä nyt ... hss!

–Mutta me muserramme! Me muserramme!

–Kenenkä te muserratte? kysyi Anette viattomasti ja sointuvasti, saavutettuaan toiset. Hänen äänessään oli suloa ja halua ottaa osaa ja yhtyä, ja hän nojautui Laurin eteen, joka turhaan koetti vastustaa hänen viehättävän olentonsa vaikutusta.

–Summa se: me emme tästä päivästä puhu yhtä ainoata ruotsin sanaa, emme kirjoita riviäkään ... pois ruotsi, pois ensin meistä ja sitten koko maasta!

–Tarkoittaako Lauri todellakin, mitä Lauri sanoo?

–Tarkoitin, juuri niin eikä mitenkään muuten—!—mutta ei Lauri enää saanut ääneensä sitä voimaa, jota koetti panna sanoihinsa.

Thure, hieno, hento nuori mies, joka ei ollut tähän saakka monta sanaa virkkanut, seurannut vain mukana kuunnellen ja katsellen, aina heidän rinnallaan, ettei mitään hukkaan menisi, sai sanotuksi:

–Minäkin tahtoisin jotain tehdä.

–Sinäkö?—ja kaikki kääntyivät ikäänkuin hiukan kummastellen hänen puoleensa.

–Miksei Thurekin, ja minä myös! yhtyi Anette, pistäen käsivartensa veljensä kainaloon.

–Tietysti, miksei! sanoi Robert.

–Mutta jos en saa ruotsiksi—?

–Opi suomea! huudahti Lauri melkein ylenkatseellisesti.

–Sitä tietysti tahdonkin, mutta—

–Ei siinä mitään muttia! Robert tuli väliin.

–Ei nyt tästä väitellä—ei se nyt kuitenkaan se ole pääasia. Mieli on kuitenkin tärkeämpi kuin kieli.—Eikö ollut ihanasti sanottu, että »mitä ihanimmat teokset ovat valmistuneet sen päivän illaksi, jonka aamuna—»

–Mutta muistatteko—?

–Kaikista parasta oli minusta, sanoi Risto—se, ettei meidän tarvitse olla neroja, ei suurtöitä haaveksia—

–Mutta te unohdatte kokonaan setä Lönnrotin—hänen soittonsa oli minusta kuitenkin kaikista ihaninta—sanoi Naimi.

Ja niin jatkui, heidän kokkomäellä liikkueensa, penkeille istahtaessaan ja taas ylös hypähtäessään, innostumista ja muistelemista.

–Mutta muistatteko sitä, mitä hän sanoi: »Kuka on meillä koettanutkaan luoda suomalaista sivistystä? Se vähä, mikä sitä on, on kansan, rahvaan omaa luomaa, mutta tälle klassilliselle pohjalle ei meillä kukaan rakenna»... Antero oli koko ajan sitä ajatellut, sanat olivat soineet hänen korvissaan. Nyt hän sanoo sen, nyt hän esittää sen aatteensa, tahtoo kuulla, mitä muut siitä sanovat. Se oli hänelle yhä enemmän selvinnyt Snellmanin puheen johdosta. Kansalle ei ole annettava ainoastaan kieltä ja kaikkea sivistystä ja opetusta ja edistystä ja helpotusta siihen, vaan sille on annettava myöskin sen entinen henki, sen vanha kulttuuri, joka on ilmoitettu Kalevalassa ja Kantelettaressa ja Sananlaskuissa. Se on kyllä pakanallista eikä semmoisenaan kelpaa, mutta kristinuskon uudessa tulussa olisi sitä sulatettava ja taottava ja luotava uusi maailmankatsantotapa, uusi aatteiden ja ihanteiden maailma, uusi usko ja uusi luottamus, maailman selkäranka ja säilyttäjä, *koko* maailman eikä vain Suomen! Niinkuin vanhoista kreikkalaisista temppeleistä tehtiin kirkkoja, niinkuin taide sai uusia muotoja ja uutta henkeä maasta kaivetuihin kreikkalaisista kuvapatsaista, niinkuin vanha klassillisuus hajoitti selvyydellään keskiajan mystisismien usvat ja valaisi ihmishengen pimeät komerot, niin on myöskin kansamme vanha kalevalaisuus luova valoa meidän henkemme pimentoihin, antava kaavoihinsa kangistuneen kirkon opille uutta sisältöä, karkoittava synkän pietismin, joka halveksii tietoa ja oppia eikä ole muuta kuin kristinuskon irvikuva, ei muuta kuin jätteitä keskiaikaisesta

asketismista, joka halveksii elämää ja tuomitsee synnillisiksi sekä viattomimmat ilot että ylevimmät aatteen ilmaukset... Tähän tapaan puhui Antero kokkomäellä kesäisenä aamuna auringon jo noustessa.

—Niinkuin nuo vedet, jotka tuolta asumattomien erämaiden helmasta ja halki korpien, ohi ikihonkien vyöryvät tänne alavesiin kostuttaen täällä ja kostuttaen tuolla viljeltyjä rantoja ja luhtaisia niittyjä, samoin kansamme kulttuuri—ymmärrätkö, mitä tarkoitan?

—Juuri niin!—Se on mainiota! huudahti Lauri.—Se on suurenmoinen, ihana aate!

Ja muidenkin silmistä oli Antero jo puhuessaan nähnyt, että he hänet käsittivät.

—Kerromme kohta huomenna Snellmanille sinun aatteestasi!

—Mikset puhunut siitä äsken?—kaikille—Snellmanille ja Lönnrotille?

—Enhän minä ... en minä osaa puhua.

—Tekö ette osaisi puhua! sanoi Kaarina.

—Herra Hagman, mistä te sen aatteen saitte? huudahti Naimi.

—Me rupeamme opettamaan, lukemaan kansalle Kalevalaa.

—Niin juuri, sitä minäkin tarkoitin!

—Perustamme lukuseuran ... panemme toimeen lukuiltoja!

—»Seuroja» meidän suuressa tuvassa. Kun Helanderissa luetaan postillaa, niin meillä luetaan Kalevalaa sunnuntai-iltoina!—Se on mainiota!

—Ei suuressa tuvassa, vaan vanhassa pirtissä, Kaarina!

—Juuri siellä—ja sinä soitat kannelta, Naimi! Mutta Risto ei ollut ottanut osaa innostukseen...

—En usko siihen liioin, tuohon Anteron aatteeseen.

Kaikki kävivät hänen kimppuunsa...

—Mikset, mikset usko?

—Antero koetti jo tyrkyttää Kalevalaa ja Kanteletarta Rajavaarallakin, mutta huonolla menestyksellä. Se on haavetta. Ei menneisyyttä saada takaisin eikä kansan tulevaisuutta runoudelle rakenneta.

—Saamme huomenna kuulla, mitä Snellman sanoo Anteron aatteesta.

—Lönnrot sen varmaankin hyväksyy! huudahti Robert.

—Pelkään, että Snellman sanoo: »Se on kaunis ajatus, kaunis ajatus, mutta se häilyy ilmassa, häilyy ilmassa.»

Tytöt loukkaantuivat siitä, että Risto matki Snellmannin ääntä ja hänen puhetapaansa, ja he kääntyivät pois. Robert ja Lauri tahtoivat yhä vakuuttaa Ristoa:

—Kansa on sen käsittävä! Se on omansa tunteva ja ymmärtävä!

—Tietysti! Aivan varmaan!

—Kansa ei käsitä muuta kuin realiteetteja, kouraan tuntuva käytännöllistä ohjausta ja avustusta oikeuksiensa saavuttamiseksi—sinne Snellmankin tähtää. Kansa tahtoo ennen muuta vapautua vieraskielisen virkamiehistön sorrosta, se tahtoo...

—Niin, niin, mutta eihän Anteronkaan aate sitä estä—

—Ei saa turhia hapuilla ja haaveilla, täytyy keskittyä...

Mutta ei Risto saanut heitä vakuutetuksi... Samassa alkoi kuulua melua sillalta, huutoja ja kirkumista.

—Kas niin, nyt se on taas käymässä! Eipähän mennyt tämäkään juhannus ilman ikävyyksiä, huokasi Kaarina.

—Mennään kotiin!

—Elkää välittääkö...

—Pojat, teidän täytyy koettaa mennä asettamaan...

—Voi, voi, minun on niin kauhean paha mieli—Siellä syntyy taas tappelu...

Tytöt lähtivät Riston ja Thuren saattamina kotiin; toiset riensivät sillalle.

Tiellä tuli heitä vastaan kaksi miestä, Otto ja eräs toinen, vanha mies, puoleksi herrasmiehen näköinen, kärjäkirjuri tai semmoinen, niinkuin Anterosta näytti, molemmat hyvällä tuulella ja iloisella päällä.

–Hei, hei! huusivat he.

–Tulitte myöhään, ei siellä enää mitään!

–Tapeltiin siellä taas?

–Ei kuin vähän vain taputeltiin, selitti vanha mies tehden käsillään nurinkurisia liikkeitä ja silmiään mulkoillen, jolle kaikelle Otto sydämestään nauroi ryypänneen miehen makeata naurua.—Koettelivat voimiaan Kontola ja Korpivaara, palloa löivät, toiset kiviä nakkeli, toiset seipäillä tavoitti. Homeerinen näytelmä! Ette olleet katsomassa! Vahinko, vahinko! Historiallinen näytelmä, homeerinen ottelu! Jäännös ajoilta muinaisilta, kivikaudelta!—kun savolaiset ja karjalaiset kalavesistä toisiaan tuiverti.

–Tapahtuiko mitään vahinkoa? kysyi Robert.

–Veri vuosi, hurme huppelehti! Muutamalta meni Mikolta pää auki, toiselta peittyi Taavetilta silmä pilveen, kolmannelta hajosi Heikiltä housut takaa ... löytyi trofeea taistelutantereelta.

–Trofeea! Trofeea! nauroi Otto.—Voi täyteinen! Mihinkä me tämä ripustetaan?

–Elä, Otto, anna tänne, minä vien sen museooni saareen muistoksi »kahakasta Kontojärvellä».

Otto nauroi yhä polviinsa takoen, niin makeasti, että muidenkin täytyi siihen väkisin yhtyä.

–Eikö siis mitään sen pahempaa? Juhlallisesti deklamoivat vanha mies:

–Jäi taistelu ratkaisematta, vetäytyivät leiriinsä molemmat sotajoukot, tuli *Deus ex machina*—vallesmanni—*quos ego!* huusi, hoiti huostaansa haavoitetut! Meidät manattiin käräjiin todistajiksi—mutta ei siitä juttua tule, siihen painetaan asia—sattuivat olemaan rikkaiden poikia lyödyt ja lyöjät—maksavat vähän sotavahingon korvausta ruununmiehelle molemmat puolet—tupla tienesti sille fäähundille—saako luvan olla boolia?

Hän veti povitaskustaan viinapullon ja tarjosi.

–Var så god, får de' inte lof att vara? Eikö kelpaa? tämä on pappilan parasta rypälettä—rena rågen—skål!

–Ne olivat tietysti nekin humalassa?

Räjähti nauramaan vanha mies:

–Milloinka sinä, poika, olet nähnyt suomalaisen selvällä päällä taisteluun käyvän? Selvällä päällä se pötkii pakoon, mutta anna sille ryyppy viinaa, niin sukeuu siitä sankari suuri. Missä on kansa toinen, josta niin helpolla urhoja tehdään, josta naukku neroja luo? Kansa moinen kun kerran voimansa tuntemaan pääsee, maailman valloittaa.

–Mutta mistä ne nyt taas saivat viinaa?

–Kysyös kernaammin, mistä ne eivät saa. Vallesmannista, voudista, talosta mistä tahansa,—myöskin pappilasta. Tämä on pappilan viinaa tämä—terve!

–Otto, tule kotiin, sano Robert kääntyen menemään.

–Elä sinä, kyllä minä oman varani pidän, ainakin tällä kertaa. Elä yhtään, en minä nyt mitään skandaalia tee. Sano se mammalle, jos kysyy, ja ukolle myös saat sen sanoa, tai elä sano mitään. »Arvon mekin ansaitsemme Suomen maassa suuressa... Leipä kasvaa kyntäjälle, touko työnsä teettäjälle!»

Ja laulaen, kädet kaulakkain, lähtivät he kirkolle päin, mutta joutuivat tiepuoleen ja istahtivat ojan reunalle, vanha mies jotain selittäen ja Otto sille käsiään polviin takoen.

Robert kääntyi kantapäillään ja lähti pappilaan, toisten häntä seuratessa, mutta yht'äkkiä pyörähti Lauri järeälle ja viittasi vanhan miehen luokseen. He puhuivat jotain, jota Antero ei kuullut. Lauri näytti kuin suuttuvan ja kääntyi kiivaasti pois. Silloin huusi vanha mies hänen jälkeensä:

–Tule meille, niin lähdetään yhdessä etsimään—mutta elä tule tyhjin suin!

Sillalta kuului taas humalaisten hoilotusta. Anteron mieleen iski yht'äkkiä Rajavaaran isännän kuvaus hänen ankarasta isästään, joka sanallaan satoi raa'an kansan ja herätti heidät

parempaan elämään. Hänen omat tuumansa ja Snellmaninkin tuumat Suomen kansan hyväksi, heidän innostuksensa ja kaikki puheet ja maljat, joita kansa oli kuunnellut niistä mitään ymmärtämättä, näyttivät hänestä yht'äkkiä lapsellisilta ja tehottomilta; oli niinkuin olisi tarvittu jotain muuta, jotain aivan toista, niinkuin olisi ollut lähdettävä jostain toisesta päästä...

—Mennään sinne, puhutaan niille! Selitetään, sanotaan ... mennään nyt heti paikalla!

Hän oli saavuttanut Robertin, ja Lauri oli saavuttanut heidät.

—Jätetään se asia Helanderille. Hän kyllä siitä huolen pitää, sanoi Robert välinpitämättömästi, melkein pilkallisesti, mikä vähän kylmäsi Anteroa, niin ettei hän voinut olla sanomatta:

—Ei kai ole totta, että heille olisi myyty pappilasta viinaa?

—Miksei olisi! Miksei sitä voisi meiltä myydä yhtä hyvin kuin kaikkialta muualtakin?—ja kun hän näki hiukan ihmettelevän ilmeen Anteron kasvoilla:—samahan se on, keitänkö itse viinaa ja myyn sen vai ostaako joku toinen viljani ja myy sen viinana.

—Ei se nyt aivan sama—

—No, mutta ei meitä nyt todellakaan voi syyttää siitä, että humalaiset tappelevat.

—Enhän minä nyt suinkaan sitä—

—Sitäpaitsi, sama se, olkoon miten tahansa, minä en voi sille asialle mitään.

Robert meni, näyttäen kuitenkin jotenkuten epävarmalta ja ikäänkuin vaivautuneelta. Mutta Otto ja vanha mies tepastelivat maantietä taas, yhtämittaa pysähtyen, Otto hihkaisten vastaukseksi sillalta päin kuuluville kirkaisuille.

—No, kas niin—antaa heidän—ei se mitään—Antero, kuulehan, tule tänne—

Lauri tarttui häntä käsipuoleen ja veti metsäpolulle, joka vei pappilan hevoshaan läpi, pysähtyi yht'äkkiä hänen eteensä ja kysyi:

—Antero, oletko koskaan rakastanut?

Antero oli, samassa kun he kääntyivät maantieltä metsään, ajatellut, voisiko hän ehkä puhua Laurille Naimista, ja lämmin, miellyttävä myötätuntoisuuden virta tulvahti hänen sydämistään kaikkiin hänen jäseniinsä. Eikä tuo aiheeton kysymys tuntunut hänestä ollenkaan oudolta tai odottamattomalta, vaan niinkuin hänet olisi valmistanut siihen sama tarve kuin Laurinkin: saada ystävä ja uskottu.

—Ehkä olen joskus minäkin—kuinka niin?

—Mutta rakastatko nyt juuri tällä hetkellä?

Kun ei Antero voinut heti vastata, niin Lauri—:

—En tahdo tietää, ketä ja missä—ainoastaan, rakastatko nyt?

Hän luuli Laurin aavistavan hänen tunteensa, tahtovan ottaa osaa niihin, ja hän aikoi jo sanoa —mutta sanoi kuitenkin vain:

—Voihan olla, kuinka niin?

—Silloin sinä voit minut ymmärtää, jos tahdot. Minä tunnen sen, ettei kukaan voisi minua ymmärtää niin hyvin kuin sinä... Sinä et voi nauraa minulle etkä katsoa minua kylmästi silmiin.

—Jos sinä vain tahdot puhua minulle, mitä sydämelläsi on, niin tiedät...

—Hänet tahdotaan minulta riistää ja hänet on jo minulta riistetty! Minä odotin hänet täällä tapaavani, hänen tulevan minua vastaan, mutta ne ovat lähettäneet hänet pois, en tiedä minne enkä tahdo sitä heiltä kysyä.

Ja katkonaisin, kiihkein lausein kertoi Lauri, että sen nimi oli Hedda, että se oli isätön ja äiditön tyttö, että he olivat yhdessä kasvaneet, että hän oli rakastanut häntä pienestä pojasta ... he olivat käyneet yhdessä rippikoulun—samana vuonna, viime vuonna—Salaa alttarin edessä hän oli sen itselleen luvannut—ja sitten myös Heddalle viime jouluna kuutamossa hiihtäessä—tästä juuri kulki silloin latu ja tällä tiellä minä suutelin häntä—ja suutelin myös kerran, kun hän oli tullut kamariini—ja minä tahdon sanani pitää, vaikkei Hedda sitä vaatinutkaan, Hän on yhtä hyvä ja hieno ja jalo kuin mikä herrastyttö tahansa, vaikka hänellä onkin karkeat kädet ja vaikkei hän taidakaan ruotsia eikä ole niin sivistynyt—mutta juuri sen vuoksi minä häntä rakastankin ja että hänellä on suomalainen nimi,—

mutta minä löydän hänet, minä etsin hänet vaikka maailman laidasta ja tuon hänet tänne,— ei, tänne en minä häntä tuo halveksittavaksi ja pilkattavaksi—minä vien hänet jonnekin, rakennan majan hänelle —en huoli heidän rahoistaan, murrin omin voimin itselleni tien—rupean vaikka rengiksi Otolle tai kalamieheksi sedälle—kyllä me—minä tahdon näyttää...

Lauri oli temmannut Anteron mukaansa. Se oli hänestä aivan erinomaista, suurta, jaloa—

—Tee niin! Juuri niin, juuri niin minäkin sinun sijassasi!

Mutta silloin Lauri ikäänkuin hiukan laimentui, ei ilostunut siitä, ja virkkoi vain:

—Naimi sanoi samaa kuin sinä—

—Sanoiko Naimi?

—Hän oli samaa mieltä kuin sinä.—Ajatteletko todellakin, mitä sanot?

Että minulla on oikeus tehdä niin?

—Jos kerran häntä rakastat—

—Josko?—mitä tarkoitat? Epäiletkö? Etkö usko minun häntä rakastavan? —ja Lauri tarttui Anteroa käsipuoleen ja puristi sitä niin, että koski.

—Uskon, tietysti uskon, kuinka en uskoisi, kun sen kerran itse sanot?

—Mutta mistä tuli suuhusi se *jos*? Panit siihen erityistä painoa.

—Enhän pannut, minä vain tarkoitin...

—Jostain se tuli, ja minä tiedän, mistä se tuli—sinä olet huomannut jotain—voi, voi, miksei hän nyt ole täällä? Miksen saanut häntä heti tavata ja sanoa hänelle?—Sano, voiko se mitään merkitä, että hänet joskus unohdan?

—Unohdat?

—Unohdan, minä unohdan! On kulunut välistä päiviä, etten ole häntä muistanut ennenkuin taas yht'äkkiä Helsingissä, matkalla, kun Anette istui minua vastapäätä vaunuissa—hän katsoo välistä minuun niin omituisesti—en tiedä—en ymmärrä—ja täälläkin minä olen hänet unohtanut—enkä ensin tuntenut mitään kaipuuta, kun en häntä nähnyt—ja koko ajan kokolla, paitsi silloin, kun Lönnrot soitti. Silloin minä häntä muistin. Eikö se ole kauheaa? Eikö ole kauheaa unohtaa hetkeksikään se, jota rakastaa? Sano, Antero! Mimmoinen minä olenkaan? Epäsikiö! Minä olen hänet monta kertaa pettänyt ja ajatellut, että esimerkiksi Anette olisi minun morsiameni. Minä olen rikkonut valat vannottuni! Ei hän mitään vaatinut, ei tahtonut kuulla... »Muista, jos muistat», sanoi, »ja jos et muista, niin et muista». Mutta juuri sen vuoksi minä sitä enemmän...

—Jos ovat niin asiasi—?

—Mutta eiväthän ne ole niin—oikeastaan! Enhän minä ole häntä unohtanut! Ei, ei, minä luulen vain. Minä tunnen, nyt juuri tunnen, että rakastan häntä, vain häntä—! Minä rakastan hänessä kansaani, koko kansaani, jonka tahdon kohottaa, nostaa alennustilasta, asettaa rinnalleni—ymmärrätkö, Antero, että voi yhdessä ihmisessä rakastaa kokonaista kansaa, koko ihmiskuntaa?

—Josko sen ymmärrän—! huudahti Antero lämpimästi.

—Niin no, sitten sen tiedät—

He olivat jossain synkässä metsässä, jossa tie päättyi vetelän korven laitaan. Lauri kääntyi takaisin.

—Nyt on minun niin helppo olla. Ei puhuta siitä sen enempää.—Ja hän alkoi yht'äkkiä puhua muusta, muistella Snellmanin sanoja, puhua Anteron aatteesta,—ihastella päivän nousua—mistä kaikesta Antero nyt ei olisi vähääkään välittänyt, mieli Naimia täynnä...

He erosivat pappilan pihalla, Anterossa pieni pettymyksen tunne siitä, ettei Lauri häneltä mitään kysynyt eikä osoittanut mitään osanottoa siihen, mistä hänen olisi ollut niin suuri halu puhua.

10

Kun Robert oli eronnut Anterosta ja Laurista ja noussut sukkasillaan ylskamariinsa varovasti ovea raottaen, ettei häiritsisi Lönnrotia, jolle oli laitettu tila hänen huoneeseensa, tapasikin hän hänet vielä valveilla, istumassa lähellä ikkunaa ja selailemassa papereitaan, joita oli repustaan levittänyt eteensä.

–Eikö saisi luvan olla mukavampaa tuolia, sanoi Robert, kun näki hänen istuvan pienellä puujakkaralla.

–Kiitoksia, mutta minä olen tottunut näitä tämmöisiä puita painamaan— eikähän tässä isoja istumisia. Katselen vain vähän näitä papereitani.

Hän vaipui työhönsä Robertin ruvetessa riisuutumaan. Katsellessaan tuohon tuota miestä, joka paitahihasillaan, hiukan kuluneessa liivissään, kiilloittamattoman paidankauluksen alla värinsä muuttanut vihertävä silkkihuivi, istui siinä kuin mikä ruotiukko saunan lasin alla virsikirjaa katsellen, halveksien hänen hienoksi petsattua pöytänsä samettisine kirjoitusmattoineen ja mukavaa keikutuolia, tuli Robertin kuin ujostus ja häpeä itseään, joka tarvitsee kaikkia noita hienouksia ja mukavuuksia »lukujensa harjoittamista» varten; ilman niitä häneltä »ei työ suju»—ja hänellä pitää olla väljä villaviitta yllään ja jalassa pehmoiset tohvelit. Työ! Hänen »työnsä» ja hänen »tutkimuksensa»! »*Primus inter pares*»—Hänelle on pidetty puheita Helsingissä ja kotona, hän on kulkenut vaunuissa ajaen kautta maan herrastalosta toiseen kuin mikäkin triumfaattori, kuin mikäkin kansallissankari! Mitä hän on tuon miehen rinnalla, joka avojaloin korpia tallustelee, joka makaa kovilla uuninpankoilla? Hän ajattelee väitöskirjoja, tohtorin ja professorin, miettii latinankielisiä opinnäytteitä ennen kirjoitettujen samanlaisten mukaan ja perusteella, päästäkseen dosentiksi, professoriksi ja suuren palkan nauttijaksi. Siihen on häntä kehoitettu, se on aina ja kaikkialla asetettu hänen elämänsä ylimmäksi maaliksi, ja niin on hän itsekin vähitellen tottunut tekemään! Tuo on kulkenut keräämässä unhotetuita, kätkeytyitä aarteita ja kulkee yhä, on tehnyt työtä, jota semmoisetkin miehet kuin setä Hartman pitävät joutavana tai ainakin oman työnsä rinnalla vähäpätöisenä. Kuka häntä siitä seppelöi, kuka maksaa hänelle siitä palkan, kuka antaa sille arvoa? Tuskinpa hän itseään. Jos ei isä olisi ollut hänen vanha toverinsa, olisiko hänkään puhunut, mitä puhui kokkomäellä? Ja Robert oli loistavine arvosanoineen ja mainioine tutkintoineen mielestään kaiken sen hedelmistä karun kirjatiedon ja muiden vieraita peltöjä viljelevän virallisen yliopistollisen kirjatieteen tyypillinen edustaja, kun taas Lönnrot tuossa on raataja, perkkaja, korpien kylväjä. Hän on loiseläin, parasiitti, tuo on muurahainen, joka rakentaa kansalleen pesää vanhoista kuivista havunneuloista, mehiläinen, joka imee hunajaa metsäniittyjen kukkasista.—Jos sille uskaltaisi puhua siitä aatteesta, joka oli alkanut hämärtää hänelle Helsingin juhlissa, jolle Snellmanin sanat jo Kuopiossa olivat antaneet sysäyksen ja joka nyt kokolla oli yhä voimakkaammin hänen mielensä vallannut? Mutta Lönnrot vain kirjoitteli ja käänteli papereitaan ja puhalsi silloin tällöin piipustaan savun, joka leijaili verkalleen ulos ikkunasta. Viimein käänsi hän ne kokoon ja pisti laukkuunsa, joka oli hänen jalkainsa juuressa maassa. Huomatessaan Robertin vielä istuvan valveilla kysyi hän:

–Eikös nuorta miestä nukutakaan, taidan minä tässä valvottaa. Mutta nyt käydään kilvalla unetarta kosihin, kumpi meistä hänelle mieluisampi. Nuori mies vanhan voittanee siinäkin juoksussa.

He alkoivat riisuutua molemmat ja Lönnrot aikoi, saatuaan pieksut jalastaan, heittäytyä sohvan kannelle.

–Se olisi tämä sänkyvuode tohtoria varten aiottu.

–Kyllähän minä voisin tässä sohvan kannellakin.

–Ei millään muotoa, tämä on varta vasten laitettu tohtoria varten—

–Saatettaisiin me ehkä sinutellakin toisiamme, koska kerran on satuttu saman orren alle.

–Minä saan tietysti sanoa sedäksi—

–Olenko minä sitten mielestäsi semmoinen ikäloppu?

—Ei, vaan kuitenkin—

Lönnrot oli vielä pistänyt piippuunsa ja sytyttänyt sen. Muutamia savuja vedettyään virkkoi hän:

—Niin, niin, oikeassa on se Snellman siinä, mitä puhui tästä suomenkielen käyttämisestä teille nuorille miehille. Olisi siinä työtä tekijöille. Niin sanoisin minäkin, että antaa heidän ruotsalaisten pitää murhetta kielestään ja sillä kirjoittaa, tutkitaan me sitä, mitä meillä on, etsitään sitä, mitä meiltä löytyy, ennenkuin on liian myöhä.

Robert ei saanut vielä sanotuksi sitä, mikä hänellä jo oli kielellään.

—Eihän tämän oikeastaan ole hätä eikä mikään tämän meidän kielen, säilyy se siinä, mihin on kerran maahan pantu, vaikkei häntä hyvin hoidettaisikaan. Hoitelee itse itseänsä. Mutta siellä on kielä ja murteita korpien katveissa, jotka kuolevat ja tukehtuvat eivätkä jätä jälkeensä muistoa niin mitänä; ei enempää kuin lehti, minkä toinen lehti allensa peittää. Käy heitä säälikseni köyhiä sukulaisia, joille ei saa edes hautapatsaita pystytetyksi, saati sitten muistokuvaa seinälleen ripustettavaksi.

—Mitä murteita ja kielä ne mahtavat olla?—kysyi Robert arasti.

—Onpa sekin vatja ja vepsä, jotka on vieras uuvuttanut ja jalkoihinsa sotkenut, etteivät enää omin voimin paljon liikahtamaan pääse—minkä muutamissa kylissä—mutta pian ovat nekin valloitetut, ja pian se lappikin venäläistyy, suomalaistuu ja norjalaistuu.

—Onko todellakin niin?

—Pelastaa heitä ei voi eikä elämään auttaa, mutta testamenttinsa heillä voisi teetättää ja ottaa korjuuseen vainajain perinnön. Ei ole heillä enää runoudestaan, mutta kielen tähteistä saisi tutkija vielä isotkin aarteet. Sääliksi käy heitä, oikein käy sääliksi.

—Mahtaisiko niihin tutkimuksiin suuriakin valmistuksia tarvita?

Robert tunsu, että vastauksesta hänen kysymykseensä riippuisi niin paljon, ettei hän oikein tiennyt, millaiseksi sen olisi toivonut.

—Eihän siihen muuta kuin että osaa sanat kirjoittaa ja muotoja muistonsa merkitä. Ei sen suurempaa tiedemiestä. On ne tiedot joka maisterilla mitkä minullakin. Mutta hyvä terveys ja vähät vaatimukset, ne ovat näillä retkillä välttämättömät.

Robert päätteli:—Hän ajattelee, että minä olen hemmoteltu, mukavuuksiin tottunut, ja niitä kaipaava rikkaan rovastin poika.—Ja hänestä näytti kuin olisi Lönnrotin silmä hetkeksi pysähtynyt tarkastamaan hänen villapaitaansa, niinkuin olisi sen huulille ilmaantunut muhailu ollut arvostelu koko tästä mukavasti sisustetusta huoneesta. Eikä Robert vielääkään saanut tehdyksi kysymystä, joka yhä oli hänen huulillaan. Äänetönnä hän riisui villapaitansa ja vaihtoi sen hienosta palttinasta tehtyyn pitkään yöpaitaan, jonka edustan, kauluksen ja hihansuut Hanna oli punaisella langalla kirjaillut.

—Siinäpä taitaisi olla hyödyllinen kapine sekä kesällä että talvella, kun hiottaa, ja kepeä repussa kantaa kaksikin, sanoi Lönnrot hypistellen tuolille heitettyä villapaitaa.

—Lääkäri on rintani heikkouden tähden määrännyt minut sitä käyttämään.

—Vai ei ole terveytesi luja. Mutta hyvä se saattaisi olla terveellekin.

Ennenkuin meni levolle, virkkoi Lönnrot vielä ulos katsahtaen:

—Olisipa nyt ollut viileä kävellä öiseen aikaan ja kuuminta päivää olisi maannut, mutta eipä olisi tainnut se pappasi päästää.—Ohhoh!— onpa tässä kuin Abrahamin helmassa—ja hän nauroi makeasti hupsahtaessaan sängyn untuviin.—Enpä muista, milloinka minulla olisi ollut näin pehmoiset paikat—mitenkähän tästä aamulla ylös pääsee— uittaa kuin Ilmatarta ikänsä kaiken lakkapäillä lainehilla.—Hyvää yötä, nuorin veljeni! Auta ylös aamulla, jos en itse pääse.

Ennen pitkää alkoi kuulua säännöllinen, rauhallinen hengitys. Mutta ennenkuin Robert nukkui, oli hän saanut vastauksen kysymykseensä, jota oli mielessään hautonut. Ja huomenna tiesi hän rohkenevansa siitä puhua Lönnrotille.

11

Erottuaan Laurista meni Antero vanhaan tupaan hakemaan vuodettaan, mutta huomasi sen jo täytetyksi. Siinä loikoi Otto vaatteet yllä, raskaasti hengittäen.

Anteroa ei nukuttanut eikä hän viitsinyt etsiä itselleen muuta nukkumasijaa, vaan lähti harhailemaan kirkolle päin, jonne häntä veti, sen rappusille, katselemaan taas maisemaa, jota Naimi oli kehoittanut häntä yhdessä hänen kanssaan omistamaan.

Mutta ei hän sinne tultuaan ja istuttuaan saanut takaisin sitä suloista, runollista mielialaa, joka hänet tuloiltana oli siinä vallannut. Ei ollut luonnossa sitä hunnutettua, siinteleävää hempeyttä, mikä silloin. Kylmähkössä aamuvalaistuksessa ja tuulen hengen käydessä pohjoisesta tuntui kaikki nyt niin järkevältä ja arkiselta. Mutta ei hän tahtonut heittää haavettaan, ei päästää povestaan sen lämpöä. Pappila nukkui siellä, ei ketään liikkunut, kaikki oli autiota ja elotonta.—Kun vain Naimi nousisi, ja saisin hänet taas nähdä ja saisin varmuutta siitä, oliko se vain ollut unta, jota olin luullut näkeväni. Vai onko se totta ja pysyväistä?—Ei, ei, ei siitä voi mitään tulla, ei se ole mahdollista, ei se Naimin herttaisuus ja ystävällisyys minua kohtaan mitään merkinnyt.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.